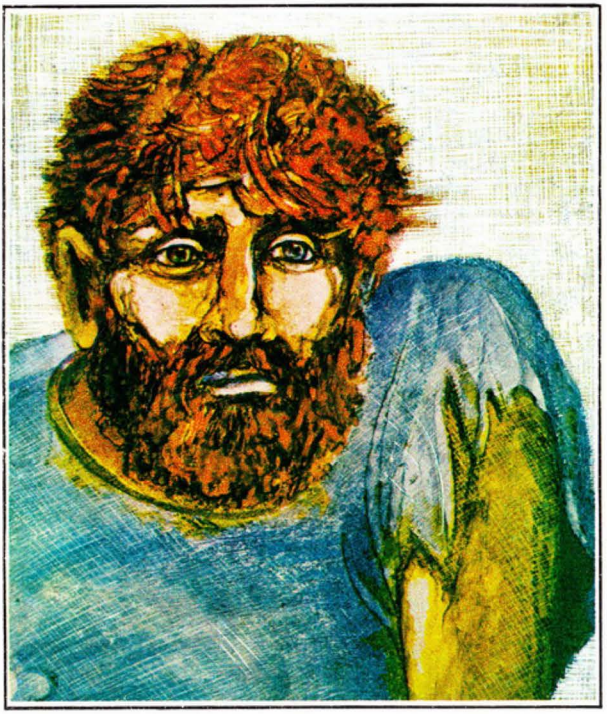
KIRAÇ

Graciliano Ramos

CAN

Türkçesi
AKLAN AKDAĞ

Bu kitap, 1985 yılında, İstanbul'da Teknografik Matbaacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.'de dizilip basıldı.

KIRAÇ
Graciliano Ramos

ROMAN

Türkçesi
AKLAN AKDAĞ

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Ankara Caddesi 40, kat 2, Cağaloğlu, İstanbul
Telefon 528 61 13

Özgün adı
Vidas Sêcas

Yola Çıkış

Ovanın kızıl toprağına *juazeiro*[1] ağaçlarının gölgeleri düşüyordu. Zavallılar gün boyunca yürümüşlerdi; açtılar, yorgundular. Her zaman bu kadar çok yol yürümezlerdi, ama bugün ırmak yatağının kumlarında dinlendikten sonra tam on sekiz mili geride bırakmışlardı. Saatlerdir bir ağaç gölgesinin özlemini çekiyorlardı. *Juazeiro* ağaçlarının yaprakları, dikenli çalıların çıplak dalları arasından ansızın göründü.

Ağır bir yürüyüşle yollarına devam ettiler. *Sinha*[2] Vitoria, küçük çocuğu sırtına almıştı, teneke kaplı sandığı da başında taşıyordu. Fabiano'nun yüzünden hoşnut olmadığı anlaşılıyordu. Omzunda av çantası, kemerine bir zincirle bağladığı tahta çanağı ve sırtındaki çakmaklı tüfeğiyle sendeleyerek yürüyordu. Büyük oğlanla dişi köpek Baleia da onları izliyordu.

Juazerio ağaçları yaklaşıyor, geri çekiliyor, kayboluyordu. Büyük oğlan birden yere çöküp ağlamaya başladı.

«Yürü, lânet herif!» diye bağırdı babası.

Sözleri bir işe yaramayınca da uzun bıçağının deri kılıfıyla çocuğa vurdu. Ama küçüğün inadı tutmuştu, yerinden kımıldamadı bile. Sonra boylu bo-

1 **Juazeiro:** Bir meyve ağacı.

2 **Sinha:** Senhora (bayan) sözcüğünden türetilmiş bir sözcük.

yunca toprağa uzandı ve gözlerini kapadı. Fabiano çocuğa bir iki kez daha vurdu ve ayağa kalkmasını bekledi, ama çocuk kımıldamıyordu. Fabiano öfkeyle ona baktı ve yavaşça sövdü. Çöl, sonu gelmeyecekmiş gibi görünüyordu. Toprağın belirsiz kızıllığında her yana beyaz iskelet parçaları yayılmıştı. yukarda, ölen hayvanların üzerinde, akbabalar kara sürüler halinde daireler çiziyorlardı.

«Yürü, lânet herif!»

Çocuk kıpırtısız duruyordu. Fabiano'nun içinden bir an onu öldürmek geldi. Yüreği dopdoluydu. Bu kara talihinden birisini sorumlu tutmak istiyordu. Kuraklık onun için olağandı, ama çocuğun bu dikkafalılığı onu çileden çıkarıyordu. Elbette bu küçük inatçının hiç suçu yoktu, ama ister istemez yolculuklarını aksatıyordu ve çoban ne olduğunu bilmediği hedefine ulaşmalıydı.

Sivri taşlarla, dikenlerle dolu yoldan saatler önce ayrılmışlar, ırmak kıyısı boyunca ayaklarını pişiren kurak ve çatlak toprakta ağır aksak ilerleyerek buraya kadar gelmişlerdi.

Umudunu yitiren *Sertanejo*,[1] sonunda oğlanı çölün ortasında bırakıp gitmeyi düşündü. Sonra iskelet parçaları aklına geldi; o kızıl, kirli sakalını kararsızca kaşıyarak çevresini süzdü. Sinha Vitoria, başıyla kestirmece bir yönü göstererek, gırtlaktan gelen kısık bir sesle pek uzakta olmadıklarını belirtti. Fabiano bıçağını kılıfına soktu, kemerine bağladı, sonra yere çömeldi ve çocuğun nabız atışlarını dinledi. Çocuk, dizlerini karnına çekmiş, büzülmüştü; bir ölü kadar donuktu. Fabiano'nun öfkesi dindi; acıdı ona. Bu küçük adamı vahşi hayvanların kucağına bırakmak olanaksızdı. Tüfeğini Sinha Vitoria'ya uzattı; çocuğu sırtına aldı ve göğsüne sar-

1 **Sertanejo:** Brezilya'nın iç bölgelerinin yerlisi.

kan o incecik, çelimsiz kollarını sıkıca kavradı. Sinha Vitoria, kocasının bu davranışını uygun buldu ve yine o kısık sesiyle, artık gözükmeyen *juazeiro* ağaçlarının bulunduğunu sandığı yönü gösterdi.

Yolculukları sürüyordu; daha yavaş, daha güçlükle ve büyük bir sessizlik içinde.

Dişi köpek Baleia, topluluğun başına geçmişti. Kamburu çıkmış, kaburgaları sayılıyordu. Dili bir karış dışarıda, kalkıp koşmaya başlıyor, arasıra durup sessizce geride kalanları bekliyordu.

Önceki akşam papağanla birlikte altı kişiydiler. Zavallı hayvan, bir su birikintisinin kıyısında dinlenirlerken, ırmmağın kumlarında son nefesini verdi. Açlık, kuraklıktan kaçan bu insanları bozguna uğratmıştı. Çevrede yiyecek tek bir şey yoktu. Baleia, dostunun ayaklarını ve kemiklerini yemişti, ama ertesi gün bunu nasıl anımsayabilirdi. Olduğu yerde durdu, parıldayan gözlerle aileden kalan tek yadigâra baktı ve şaşırdı. Teneke kaplı sandığın üzerindeki küçük kafes artık oraya buraya sallanmıyordu. Fabiano da arasıra onun yokluğunu hissediyordu, ama sonra kendi yoksulluğu aklına geliyordu ve onu unutuyordu. Biraz kök bulabilmek için aramadığı yer kalmamıştı, ama boşuna. Kalan sonunu da kullanmışlardı. Artık çalılıkta yolunu kaybeden buzağının böğürmesi bile duyulmaz olmuştu. Sinha Vitoria, kuma oturmuş, kızını ısıtıyordu. Ellerini dizlerinde kavuşturmuş, bugünkü durumlarıyla ilgisi olmayan, çok eskilerde kalmış olayları geçiriyordu aklından: düğün şenliklerini, hayvanların getirdiği kârı, dokuz gün süren tapınmayı ve büyük bir karışıklığı. Boğuk bir haykırışla ürperdi birden; gerçeğin sesiydi bu. Ayakları bağlı, öfke içinde, yürümeye uğraşan papağanın gülünç hali geldi gözlerinin önüne. Çorba tenceresi onu bekliyordu. Kendilerini haklı çıkarmak için dilsiz ve işe yaramaz

demişlerdi hayvana. Ona dilsiz olmaktan başka ne kalıyordu ki? Sahipleri hemen hemen hiç konuşmuyorlardı. Ve şimdi her şey olup bittikten sonra susmakta direniyorlardı. Birkaç tek heceli sözcüktü ağızlarından çıkan. Papağanın görünmez bir hayvan sürüsünü yürüten çığlıkları ve dişi köpeğe öykünerek çıkardığı havlama sesleri hâlâ kulaklarında çınlıyordu.

Juazeiro ağaçlarının yeşil lekeleri yeniden belirdi. Fabiano adımlarını sıklaştırdı; açlığını, yorgunluğunu, yaralarını unuttu. Ayağındaki sandaletlerin ökçeleri ezilmiş, kayışları parmaklarında acı veren yaralar açmıştı. Topukları taş gibi sertleşmiş, çatlamıştı ve kanıyordu. Yolun bir dönemecinde gözüne bir çit ilişti. Yiyecek bir şeyler bulma umudu doğmuştu. Şarkı söylemek geldi içinden. Sesi kısık ve uyumsuzdu. Biraz güç toplayabilmek için susmak daha iyiydi.

Irmak kıyısından ayrılıp çiti izlemeye başladılar; bir keçi yolundan yukarı tırmandılar ve *juazeiro* ağaçlarının bulunduğu yere vardılar. Uzun süredir korunmasızca güneşin tutsağı olmuşlar, gölge yüzü görmemişlerdi. Sinha Vitoria, birer ağaç kütüğü gibi yere yıkılan çocukların üzerlerini eski bez parçalarıyla örttü. Büyük oğlan — artık baygınlığı geçmişti — başını bir ağacın köküne dayadı ve uyudu. Uyanıp gözlerini açtığında yakındaki bir dağın karartısını ve birkaç taş parçasıyla bir öküz arabasını güç de olsa seçebiliyordu. Dişi köpek Baleia yanına sokuldu.

Terkedilmiş bir *fazenda*nın[1] avlusundaydılar. keçi ahırı bakımsız bir haldeydi ve ağıl gibi o da boştu. Çobanın evi ise kapalıydı. Bütün bunlar burasının terkedilmiş olduğunu gösteriyordu. Hayvan-

1 **Fazenda:** Brezilya'da büyük çiftlik evlerine verilen ad.

lar ölmüş, sahipleri de çekip gitmişti kuşkusuz.

Fabiano, bir hayvan çanı duyabilmek için umutsuzca kulak kesildi. Eve doğru yaklaştı, ellerini çırptı ve kapıyı açmayı denedi. Başaramayınca çalılıkların arasından kendine bir yol açarak terkedilmiş evin çevresini dolaştı, arkadaki avluya geldi. Yağmur suyu çukuru kurumuştu. Kuru ağaçlardan yapılmış bir ağılı, idrar söktürücü otu ve çitin uzantısını gördü. Çitlere tırmandı; çevresindeki iskeletlerle ve siyah akbabalarla kaplı toprakları süzdü. Çitten indi, mutfak kapısını iterek açtı ve düş kırıklığıyla geri dönüyordu ki, sundurmada bir an durdu; ailesini buraya yerleştirebileceğini düşündü. *Juazeiro* ağaçlarının oraya döndüğünde çocukları derin bir uykuda buldu; uyandırmaya kıyamadı. Biraz kuru dal topladı; keçi ahırından, karıncaların kemirdikleri odunlardan bir kucak dolusu taşıdı; topraktan birkaç *manyok*[2] çalısı kopardı ve bir ateş yaktı.

Baleia birden kulaklarını dikti; burun deliklerini şişirdi; keseli hayvanların kokusunu aldı; burnunu çekti ve onları yakındaki dağın üzerinde görünce deliye döndü.

Fabiano gözleriyle onu izliyordu. Birden telâşlandı. Dağın üzerine bir karanlık çöküyordu. Karısının koluna dokunarak gökyüzünü gösterdi. Bir süre güneşin parlayan ışığına bakakaldılar ikisi de; gözyaşlarını sildiler ve çocukların yanına uzandılar; içlerini çekerek, sanki gökyüzünün insanı baştan çıkaran, çıldırtan, korkunç maviliği, bulutları emip ayırıverecekmiş korkusuyla birbirlerine iyice sokuldular.

Gün gelip geçivermişti. Her yere karanlık çöktü. Göğün mavi örtüsü yavaş yavaş alçalıyor, kararıyordu. Yalnızca bir kenarında batmakta olan

2 **Manyok:** Kökünden öğütülüp un yapılan bir bitki.

güneşin kızıllığı belli belirsiz bir ışık saçıyordu. Bu korkunç ıssızlıkta yitik göçebeler birbirlerine daha da sokuldular. Felâket ve korku onları birleştirdi. Fabiano'nun yüreği Sinha Vitoria'nınkinde atıyordu. Bez parçalarının altında, yorgun bir sarılma onları birbirlerine yaklaştırdı. Şeytana karşı koyup geri çekildiler, yeni günün amansız ışığını karşılamaya cesaretleri yoktu; onlara güç veren umutlarının yitip gideceğinden korkuyorlardı.

Tam uykuya dalıyorlardı ki, ağzında bir keseli hayvanla gelen Baleia onları ürküttü. Hepsi birden çığlık çığlığa ayağa fırladılar. Büyük oğlan, yarım kalan düşünden sıyrılmak için gözlerini ovuştururken, Sinha Vitoria, Baleia'nın kanlanmış yüzünü öpüyordu. Baleia kanları yalıyor ve bu öpücükten kendine bir pay çıkarıyordu.

Avladığı hayvan acınacak kadar küçüktü, ama bir süre için de olsa onları ölümden kurtarmıştı. Fabiano yaşamak istiyordu; inançla gökyüzüne baktı. Bulutlar gitgide büyüyordu; sonunda bütün dağı kapladılar. Fabiano, her şeye karşın dirençle ayakta duruyordu; ayak parmaklarındaki ve topuklarındaki yaraları unutmuştu.

Sinha Vitoria sepetini karıştırıyor, çocuklar da şiş yapmak için gerekli dalları kırıyorlardı. Baleia kulaklarını dikmiş, arka ayaklarının üzerinde kendi payına düşecekleri bekliyordu. Hayvanın kemikleri, ve bir de derisi ona kalacaktı.

Fabiano su kabını aldı, keçi yolundan aşağı indi. Kurumuş ırmağa yöneldi; yalakta biraz çamur buldu. Elleriyle toprakta bir çukur kazdı, suyun sızarak dolmasını bekledi; sonra yere eğildi, kana kana içti. Susuzluğunu giderdikten sonra sırtüstü uzandı, gökteki yıldızları seyretti. Bir, iki, üç, dört - bir sürü yıldız; gökyüzünde beşten çok yıldız vardı. Batı, küçük yağmur bulutlarıyla kaplanıyordu ve Fabi-

ano'nun yüreği garip bir sevinçle doldu.

Ailesi aklına geldi; açlığını hissetti. Yürürken bir nesne gibi hareket ediyordu; daha açık söylemek gerekirse, Tomas'ın değirmen dolabından pek bir farkı yoktu. Şimdi elleri karnında, sırtüstü yatıyor, kendi kendine konuşuyordu. Tomas'ın değirmen dolabı şimdi ne durumdaydı acaba?

Yeniden gökyüzüne baktı. Bulutlar bir araya toplanmıştı. Ay doğuyordu, iri ve beyaz. Besbelli yağmur yağacaktı.

Tomas da kuraklıktan kaçmıştı. Değirmen dolabı işlemiyordu artık. Ve o, Fabiano, tıpkı değirmen dolabı gibiydi. Nedenini bilmiyordu, ama öyleydi işte. Bir, iki, üç-, gökyüzünde beşten çok yıldız vardı. Ay, süt rengi bir aydınlıkla çevriliydi. Yağmur yağacaktı. Bu iyiydi işte, kurak toprak gözlerini yeniden açacaktı. Hayvanlar ağıllarına dönecek ve Fabiano bu ölü *fazenda*nın çobanı olacaktı. Hayvanların kemik tokmaklı çanları bu ıssızlığı bozacak, şişmanlamış, güneşte yanmış çocuklar, keçi ahırında oynayacaklardı. Sinha Vitoria, birbirinden güzel desenlerle bezenmiş eteklikler giyecekti. İnekler çiftliğe hayat verecek ve kurak topraklar taze yeşilliklerle kaplanacaktı.

Yukarda, *juazeiro* ağaçlarının altında yatan ve su bekleyen ailesiyle köpeği anımsadı. Ölü hayvan aklına geldi. Su kabını doldurdu, ayağa kalktı, bu yarı tuzlu suyun bir damlasını bile dökmemek için ağır ağır yürüyerek oradan uzaklaştı. Acıbaklaların ve *mandacaru*ların[1] arasında bunaltıcı bir rüzgâr esiyordu. İçinde yeni bir sezgi uyandı. Yeryüzünü bir ürpermenin kapladığını, kuru dalların ve yaprakların yeniden dirildiğini hissetti.

1 **Mandacaru:** Kaktüsgillerden, elma büyüklüğünde meyvesi olan bir bitki.

Geri geldi. Su kabını yere koydu, devrilmesin diye çevresine taşlar yerleştirdi. Ailesinin susuzluğunu giderdikten sonra yere çömeldi; av çantasını karıştırdı; silâhını omzundan indirdi; ateşi yaktı; korları üfledi ve çökmüş yanaklarını şişirdi. Yükselen bir alev, güneşte yanmış yüzüne, kızıl sakalına, mavi gözlerine renk verdi. Birkaç dakika sonra hayvan, şişin üzerinde pişmeye, kızarmaya başladı.

Hepsi mutluydu. Sinha Vitoria; büyük desenli uzun bir etek giyecekti.

Sinha Vitoria'nın çökük yüzü gençleşecek, pörsümüş kalçaları büyüyecekti; kırmızı giysisiyle tüm köylüleri kıskandıracaktı.

Ay büyüyor, süt rengi hâlesi yayılıyordu. Yıldızlar, karanlığı bastıran bulanık bir beyazlığa gömüldüler. Bir, iki, üç; şimdi gökte yalnızca birkaç yıldız vardı. Bulutlar dağı karartıyordu.

Fazenda yeniden canlanacaktı ve Fabiano çoban olacaktı, ya da ondan da öte: Bu dünyaya egemen olacaktı. Acınacak durumdaki eşyaları yerde bir araya toplanmıştı: Çakmaklı tüfek, av çantası, su kabı ve boyalı teneke sandık. Ateş çatırdıyor ve keseli hayvan korun üzerinde pişiyordu.

Bir yeniden diriliş. Sinha Vitoria'nın yüzü yine eski sağlıklı rengini alacaktı; çocuklar keçi ahırının yumuşak toprağında yuvarlanacaklardı. Her yanda hayvan çanları duyulacak, her yer taze bir yeşilliğe bürünecekti.

Baleia kuyruğunu sallayarak kora bakıyordu. Fabiano'nun aklından geçenleri okuyamadığı için sabırsızlıkla kemiklerin önüne atılacağı ânı bekliyordu. Sonra bir köşeye uzanıp uyuyacaktı.

Fabiano

Fabiano, kızıl buzağının solucan hastalığını iyileştirdiğini hayal etti. Av çantasında küçük bir şişe kreolin vardı. Eğer hayvanı bulsaydı, onu geleneksel biçimde tedavi edecekti. Onu bulamadı, ama kumdaki izlerini tanıdığını sanıyordu. İki kuru dalı üstüste koydu ve dua etti. Hayvan ölmediyse ağıla geri dönerdi, çünkü duanın karşı koyulmaz bir gücü vardı. Böylece görevini yerine getirdikten sonra gönül rahatlığıyla doğruldu, evin yolunu tuttu. Irmak kıyısına geldi. Yumuşak kum onu yoruyordu. Bez sandaletleri kurumuş çamurda şap şup sesler çıkarıyor, omzundaki bir kayışa asılı hayvan çanları belli belirsiz çıngırdıyordu. Başı öne düşmüş, kollarını sallaya sallaya iki büklüm yürüyordu. Bu hareketlerin bir anlamı yoktu, ama her sığır çobanı, sığır çobanının babası, büyükbabası ve daha eski atalarının alışkın olduğu gibi, dar keçi yollarında yürürken, çalılıkları elleriyle ayırır, bükerdi. Ve çocuklar da bu kalıtsal hareketlere öykünürlerdi.

Şlak! Şlak! Üç çift bez sandalet, altı siyah ve yumuşak, üstü beyaz ve kuru, çatlamış çamura bata çıka ilerliyordu. Irmağın kıyısındaki çamur, adımların ağırlığıyla sallanıyor, sarsılıyordu.

Dişi köpek Baleia önden koşuyor, burnu havada, koklayarak çalılıklarda kızıl buzağıyı arıyordu.

Fabiano durumundan hoşnut, yoluna devam edi-

yordu. Evet, *meu senhor*,[1] artık başarmıştı. Buraya ilk geldiğinde yoksuldu. Ailesi ağzına kökten başka bir şey koymamış, neredeyse açlıktan ölmek üzereydi. Avlunun sonunda *juazeiro* ağaçlarının altında yere yığılıvermişti; sonra terkedilmiş evin sahibi oldu. O, karısı ve çocukları küçük karanlık odaya alıştılar; fareleri andırıyorlardı. Bu arada çektikleri acıları biraz olsun unuttular.

Çatlamış toprakta güvenli adımlarla yürüyordu; sustalı bıçağını çıkardı, kirli tırnaklarını temizledi. Sonra av çantasından bir parça siyah tütün çıkardı; elinde ufalayıp bir mısır yaprağıyla sardı, küçük fitilli lâmbada yakarak keyifle tüttürdü.

«Fabiano, sen büyük adamsın!» diye bağırdı.

Birden sustu, ufaklıkların yakınında olduklarını farketti. Kendi kendine konuştuğunu görünce şaşırmışlardı kuşkusuz. Aslında dikkatli bakıldığında hiç de büyük bir adam değildi: Başkalarının işini yürütmekle görevli bir melezdi o; güneşte yanmış teni, mavi gözleri, kızıl saçları ve sakalıyla, başkasının toprağında yaşayan, başkalarının hayvanlarını güden, beyazların önünde saygıyla şapkasını çıkaran bir melez.

Düşüncesizce söylediği sözleri çocuklardan başka birisinin de duymuş olabileceği korkusuyla çevresine bakındı. Ve düzelterek,

«Sen bir hayvansın Fabiano!» diye mırıldandı.

Bu düşünce gururla doldurdu içini. Evet, güçlüklerin üstesinden gelmesini bilen bir hayvan.

Eskiden çok kötü bir durumdaydı, ama burada güçlüydü, hattâ şişmanlamıştı ve sigarasını tüttürüyordu.

«Fabiano, bir hayvan!»

Evet, buydu o. Evin sahibi olmuştu, çünkü ka-

1 **Meu senhor:** Bayım.

labileceği başka hiçbir yer yoktu. Birkaç gün *imbu*[1] kökleri ve *macama* tohumlarıyla idare etmişlerdi. Sonra fırtına geldi. Ve yağmurlarla birlikte evin sahibi geri dönecek, onu kapı dışarı edecekti. Fabiano ne olduğunu anlamamış gibi davranacak, ona hizmet etmeyi önerecekti. Sessizce kendi kendine bir şeyler söylenecek, dirseklerini kaşıyarak kaygıyla gülümseyecekti. Her şey orada kalmasına bağlıydı. Evin sahibi ona işi verecek ve sıcak dämga demirini teslim edecekti.

Fabiano şu anda çobandı ve kimse onu buradan kovamazdı. Bir hayvana benzeyecek, bir hayvan gibi gizlenecekti, ama kök salacaktı; yere sağlam basmıştı. Devedikenlerine, frenkincirlerine ve acıbaklalara baktı. O bunların hepsinden daha sağlamdı; demir gibi sert ağaçlara, bir kütüğe benziyordu. O, Sinha Vitoria, iki çocuğu ve dişi köpekleri Baleia, toprağa sıkı sıkıya bağlıydılar.

Şlak! Şlak! Bez sandaletler yere vuruyordu. Çoban iki büklüm olmuştu; bacakları bir yay çiziyor ve kolları havada sallanıyordu. Tıpkı bir maymunu andırıyordu.

Üzüntü aldı birden Fabiano'yu. Başkasının toprağında ayağını yere sağlam basmak olacak şey miydi? Yanılmıştı. Yazgısı buydu, ülkeyi bir uçtan öbür uca serseri Yahudi gibi amaçsızca dolaşmak. Kuraklığın önüne katıp sürüklediği bir serseriydi. Bir gezginciydi, bir konuktu o yalnızca. Evet, o gereğinden fazla kalan, evi, hayvanların kapatıldığı ağılı, keçi ahırını, onu bir gece boyu koruyan *juazeiro* ağacını seven bir konuktu.

Fabiano parmaklarını şıklatıyordu. Dişi köpek

1 **İmbu:** Kuzeybatı Brezilya'da yaygın bir meyve ağacı olan imbuzeiros'un mayhoş meyvesi.

Baleia havaya sıçrıyor ve biçimsiz, kıllı elini yalıyordu. Fabiano hayvanın bu sevgi gösterisini hoş karşıladı; duygulanarak,

«Sen bir hayvansın Baleia,» dedi.

İnsanlardan uzak duruyordu. Yalnız hayvanlarla anlaşıyordu. Sertleşmiş ayak tabanları dikenleri eziyor, toprağın kor gibi sıcaklığını duymuyordu. Atın sırtında hayvanla birleşiyor, tek bir beden oluyordu. Şarkı söyler gibi, kısık kısık ve az konuşuyordu, ama at onu anlamıyordu. Yayayken kendine bu kadar güveni yoktu. Kambur ve biçimsiz bedeniyle bir o yana bir bu yana sallanıyor, sendeliyordu. Bazan insanlarla konuşurken de hayvanlarla kullandığı dili kullanıyordu; ünlemlere, ses taklitlerine gereksinme duyuyordu. Genellikle az konuşurdu. Kentlilerin kullandığı uzun ve zor sözcüklere hayran kalıyor, bazılarını taklit etmeye çalışıyordu, ama boşuna; bu sözcüklerin gereksiz, belki de tehlikeli olduklarını da biliyordu.

Çocuklardan biri yanma geldi; bir şey sordu; Fabiano kalakaldı; kaşlarını çattı ve ağzı açık, soruyu yinelemesini bekledi. Çocuğun ne istediğini anlamayınca başından defetti. Çocuk meraklanmaya başlamıştı, arsız bücür. Aklının ermediği şeylerle ilgilenmeye devam ederse bu işin sonu nereye varacaktı? Çocuğu öfkeyle azarladı:

«Böyle bir şeytan herifin kafasından neler de geçermiş...»

Düşüncesinin sonunu getiremedi, ama bu işte bir terslik olduğunu anladı. Çocukluğunu anımsamaya çalıştı; ufacık ve zayıftı; gömleği leş gibi ve yırtıktı; tarlada babasının ardınca gider, yanıt almaksızın sorardı. Çocukları yanına çağırdı, çevresindekilerden sözederek, onların ilgisini uyandırmaya çalıştı. Ellerini çırptı:

«Yakala onu! Yakala onu!»

Dişi köpek Baleia, devedikenlerinin, sarmaşıkların arasından fırladı ve kızıl buzağının izini aradı. Kısa bir süre sonra cesareti kırılmış, üzgün ve kuyruğunu kıstırmış olarak geri geldi. Fabiano tüylerini okşayarak onu avutmaya çalıştı. Çocuklara bir örnek vermek istiyordu. Nasıl davranmaları gerektiğini bilmeleri onlar için iyi olacaktı. Adımlarını sıklaştırdı; ırmak yatağının kurumuş çamurunu geride bıraktı, avluya giden patikanın yolunu tuttu. İçine bir huzursuzluk çöktü. Bir gölge bu sevinç dolu tabloyu kararttı. Hayatından sanki bir şeyler yıkılmış gibi geldi ona. Karısıyla konuşmalı, bu şaşkınlıktan kurtulmalıydı; yemlikleri doldurmalı, hayvanlara yiyecek bir şeyler vermeliydi. Bereket versin, duası buzağıyı iyileştirmişti. Eğer ölseydi, suç onda değildi.

«Yakala onu! Yakala onu!»

Baleia yine *macambira*ların[1] arasında kayboldu, ama boşuna. Çocuklar oynuyorlar ve gitgide canlanıyorlardı. Fabiano'nun aklı aydınlanmaya başladı. Artık apaçık ortadaydı: Baleia, bu karmakarışık *macambira*'ların arasında buzağıyı bulamayacaktı, ama çocukların hafif işlere alışmaları iyiydi: Ellerini çırpmaları, çığlık atmaları ve hayvanların izlerini sürmeleri iyiydi. Dişi köpek geri döndü. Dili bir karış dışarıda, neredeyse soluğu kesilecekti. Fabiano topluluğun önünde yürürken, verdiği dersten hoşnuttu. Bineceği kısrağı düşünüyordu; nalsız, eyersiz, çıplak bir kısrak. Koruluktan korkunç bir gürültü yükselecekti.

Sinha Vitoria'yla çocukların eğitimi hakkında anlaşmak istiyordu. Kuşkusuz onun hiçbir suçu yoktu. O ev işleriyle uğraşıyordu; karanfilleri, pelinotlarını sulaması, boş çanakla çeşmeye gidip dolusuyla dönmesi gerekiyordu. Çocukların pisliklerle yuvarlanmasına, domuzlar gibi kirlenmesine göz yumuyordu. He-

1 **Macambira:** Ananasgillerden bir bitki.

rifler durmadan soru soruyorlar, dayanılmaz oluyorlardı. Fabiano bilgisizliğiyle huzur içinde yaşıyordu. Bir şeyler bilmeye hakkı var mıydı? Hayır, yoktu. «Böyle bu.»

Bir şeyler öğrenmiş olsa, o zaman biraz daha öğrenmek zorunda kalacaktı, hem de hiçbir zaman öğrendikleriyle yetinmeyecekti. Şeker değirmencisi *Seu*[1] Tomas'ı hatırladı. Ülkenin iç kesimlerinde yaşayan insanların arasında en şanssızı Seu Tomas'tı. Neden? Fabiano ona sık sık: «Seu Tomas, sizde anlayamadığım bir şey var. Bunca kâğıt parçası neye yarıyor? Felâket gelip çattığında, öbürleri gibi sizin de yakanıza yapışıyor,» derdi. Sonra kuraklık geldi ve zavallı ihtiyar, iyi kalpliliğine ve okumuş olmasına karşın her şeyini kaybetti; ne yapacağını bilemeden oraya buraya koşturdu. O herhalde çoktan göçüp gitmişti, çünkü onun gibi bir adam bunca talihsizliğe dayanamazdı.

Hiç kuşkusuz, böylesine bir bilgi insanı saygı duymaya zorluyordu. Şeker değirmencisi Seu Tomas kör atının üzerinde sârı teniyle, kambur sırtıyla, ama olanca ağırbaşlılığıyla önlerinden geçerken, Fabiano ve onun gibiler şapkalarını çıkartırdı. Ve Seu Tomas hasır şapkasının kenarına dokunarak karşılık verirdi. Bir o yana bir bu yana dönüp dururdu ve kırmızı yamalarla bezenmiş siyah binici çizmelerinin içersinde bacakları iki yana açık olurdu.

Fabiano taşkınlık yapmaya başladığı zamanlar onu taklit etmeye çalıştığını hissederdi. Güç anlaşılan sözler söyler, her şeye ters anlam verir ve gelişme gösterdiğine inanırdı. Saçma, onun gibi bir insanın düzgün konuşmak için doğmadığı belli bir şeydi.

Şeker değirmencisi Seu Tomas konuşmasını biliyordu. Gazete ve kitap okumaktan gözleri bozulu-

1 **Seu:** Bay.

yordu. Ne var ki, emretmesini bilmiyor, rica ediyordu. Akılsız! Bir insan bu kadar varlıklı olsun da kibar davransın, olacak şey değil. Halk bile bu tutumunu eleştiriyordu. Ama hepsi de onun sözünü dinlerdi! Sözünü dinlemediklerini kim söyleyebilir?

Öbür beyazlar ona benzemezlerdi. Şu andaki patronu örneğin, gereksiz yere bağırıp çağırıyordu. Araziye çok seyrek geliyordu ve ne zaman gelse her şeyi kötü buluyordu. Hayvan sürüsü büyümüştü, işler iyi gidiyordu, ama patron yine de çobana hakaret ediyordu. Elbette, onu azarlardı, çünkü buna hakkı vardı. Fabiano deri şapkası elinde, hakaretleri dinledikten sonra bir de özür dileyip, düzeleceğine söz veriyordu. İçinden de düzelmeye yemin ediyordu, çünkü her şey yolundaydı zaten ve patronu yalnızca otoritesini kanıtlamak istiyordu; patron olduğunu göstermek için bağırıyordu. Hiç kuşku yok!

Fabiano *fazenda*nın bir parçasıydı, bir eşyaydı. Hiç beklemediği bir anda işinden atılacaktı. İlk işe alındığında, koşum atı, dizlikler, mintan, deriden bir göğüs koruyucusu ve ham deriden ayakkabılar verilmişti ona. İşini bırakmak zorunda kaldığı zaman her şeyini kendinden sonra gelene teslim edecekti.

Sinha Vitoria tıpkı şeker değirmencisi Seu Tomas'ınki gibi bir yatak özlüyordu. Saçma. Fabiano bunun çok saçma olduğunu biliyordu, ama onu kızdırmamak için sesini çıkarmıyordu. Tarla işçilerinin lüksü özlemeleri olacak şey miydi? Onlar yalnızca geçici olarak buradaydılar. Günün birinde ihtiyar onları kapı dışarı ediverecekti ve pılıpırtılarını toparlamaya bile fırsat bulamadan, amaçsızca yollara düşeceklerdi. Yolculuk çantasındakilerle idare edecekler, vahşi hayvanlar gibi ağaç altında uyuyacaklardı. Batan güneşle kırmızı bir renk alan, sarı çölü seyretti. Kuraklık gelince tek bir yeşillik kalmayacaktı. Tüyleri ürperdi. Elbette gelecekti. Kendini bildi bileli bu böy-

leydi; üstelik o doğmadan önce de tıpkı böyleydi. Bazan iyi, bazan kötü, yıllar gelip geçiyordu. Felâket yaklaşmaktaydı, belki de çok yakındaydı. Aslında çalışmak için hiçbir neden yoktu. Keçi yolunu tırmanarak eve doğru yürüdü; sandaletleriyle çakıl taşlarını sağa sola fırlatıyordu. Felâket onu öldürmek için hırsla ve dörtnala geliyordu.

Çocukların merakından kurtulmak için yüzünü döndü. Haç çıkardı. Ölmek istemiyordu. Dünyayı dolaşmak, yabancı yerler görmek, şeker değirmencisi Seu Tomas gibi değerli insanlarla tanışmak istiyordu daha. Kader ona gülmüyordu, ama Fabiano kaderle savaşmak istiyordu ve güçlü hissediyordu kendini, onunla savaşıp yenecek kadar güçlü. Ölmek istemiyordu. Bir Brezilya domuzu gibi saklanıyordu, zor yakalanan, hantal bir Brezilya domuzu gibi. Ama günün birinde evini terkedecek ve başını yukarı kaldıracaktı, insan olacaktı .«Fabiano, bir insan.»

Kıllı çenesini kaşıdı; olduğu yerde durdu, sigarasını yeniden yaktı. Hayır, herhalde insan olamayacaktı. Hayatı boyunca, neyse o olarak kalacaktı: Bir tarla işçisi, beyazlarca oraya buraya koşturulan, başkasının toprağında yaşayan, neredeyse bir hayvan.

Ya sonra? Fabiano kolay kolay nalları dikmeyeceğini biliyordu. Bir şey yemediği günler de olacaktı. Kemerleri sıkıp, karnını içine çekmek gerekecekti. Nice yıllar, belki bir yüzyıl yaşayacaktı. Ama açlıktan ölürse ya da bir öküzün boynuzlarıyla şişlenirse, geride bırakacağı iki güçlü oğlu vardı. Onlar da başka oğullar getirecekti dünyaya.

Çevredeki her şey kurumuştu. Patron bile kuru herifin biriydi; kavgacı, kibirli ve hırsızın biri; *mandacaru* bitkisi gibi diken dolu.

Çocuklara doğru yolu göstermesi gerekiyordu; hayvanlar için *mandacaru*ların nasıl kesileceğini, çitleri onarmayı, vahşi hayvanları evcilleştirmeyi öğ-

retmeliydi. Sert olmalıydılar; Brezilya domuzları gibi olmak zorundaydılar. Eğer derileri nasır tutmazsa, onları da tıpkı şeker değirmencisi Seu Tomas'ın sonu gibi bir son bekliyordu. Ne işe yaradı onca kitap ve gazete? Öldü, çünkü midesi hastaydı, bacakları da tutmuyordu.

Bir gün... Kuşkusuz kuraklığın sona erdiği, her şeyin yoluna girdiği gün... Acaba kuraklık sona erecek mi ve her şey yeniden yoluna girecek mi? Bilmiyordu. Seu Tomas, şeker değirmencisi, bunun hakkında bir şeyler okumuş olmalıydı. İlerde çocuklar bu tehlikeden uzak, konuşacaklar, soracaklar, keyif çatacaklardı. Ama şu anda kendinden önceki ataları gibi davranmak zorundaydılar.

Avluya vardı; tuğlaları kararmış, alçak ve karanlık evi, *juazeiro* ağaçlarını, öküz arabasını ve ölmüş yılanların atıldığı taşları geride bıraktı. Çocukların sandaletleri beyaz ve sert toprakta şlak şlak sesler çıkartıyordu. Dişi köpek Baleia, Fabiano'nun yanında ağır ağır yürüyordu; ağzı açık ve soluk soluğaydı.

Bu saatte Sinha Vitoria mutfakta olmalıydı. Ocağın önünde çömelmiş, yaprak desenli eteğini bacaklarının arasına kıstırmış akşam yemeğini hazırlıyordu. Yemekten sonra Sinha Vitoria ile çocukların eğitimi üzerine konuşacaktı.

Cezaevi

Fabiano pazardan erzak almak için kente indi. Tuz, un, fasulye ve kahverengi şeker gerekiyordu. Sinha Vitoria, bunların dışında bir şişe gazyağı ve bir parça basma istemişti. Ama Seu Inacio'nun sattığı gazyağı suyla karıştırılmıştı, basma ise çok pahalıydı.

Fabiano dükkân dükkân dolaştı, kumaşı seçti. Dolandırılmak korkusuyla pazarlık ederek, kumaşın fiyatını arşın başına bir *Tostao*[1] indirtti. Yine de kararsızdı; yılların verdiği güvensizlik aklına türlü hileler getiriyordu. Öğleden sonra cebinden parayı çıkarmış, tam şeytana uyup ödeyecekti ki, birden caydı; tüm satıcıların fiyat ve uzunluk konusunda onu dolandıracaklarından emindi. Parasını mendilinin bir ucuna sarıp cebine koydu. Sonra da heybesini emanet bıraktığı Seu Inacio'nun barına gitti.

Gazyağının su katılmış olduğunu bir kez daha saptadıktan sonra şekerkamışından yapılmış içkiden içmeye karar verdi, çünkü sıcaktan bunalmaya başlamıştı. Seu Inacio içki dolu şişeyi getirdi. Fabiano bardağı bir dikişte boşalttı; yere tükürdü; mintanının koluyla dudaklarını sildi, yüzünü buruşturdu. İçkinin içinde su olduğuna yemin edebilirdi. Seu Inacio neden her şeye su katıyor diye sordu kendi kendine. Tüm gücünü topladı ve:

1 **Tostao:** Eski bir Brezilya nikel para birimi. (100 reis değerinde.)

«Neden her şeyi suyla karıştırıyorsunuz?» diye meyhaneciye sordu.

Seu Inacio duymazlıktan geldi. Fabiano kaldırıma oturdu ve iki çift söz edecek birini aradı. Sözcük dağarcığı dardı, ama sohbet ederken şeker değirmencisi Tomas'ın sözleriyle konuşmasını zenginleştiriyordu. Zavallı Tomas, efendi bir adamdı. Pılısını pırtısını toparlayamadan bir anda çekip gidivermişti işte. Seu Tomas hatırı sayılır, söz sahibi bir adamdı. Böyle olacağı kimin aklına gelirdi?

O anda sarı tenli bir polis memuru yanına geldi, teklifsizce elini Fabiano'nun omuzuna koyarak:

«Nasılsın arkadaş? Otuzbir oynar mısın?» diye sordu.

Fabiano üniformayı süzdü ve şeker değirmencisi Tomas'ın kullandığı sözcükleri ararken kekeledi:

«Bu demektir ki: Hem evet hem hayır. Demek istiyorum ki: Sonunda; bunu gözönünde tutarak; v.b. Buna bağlı olarak...» Ayağa kalktı; devlet gücünü temsil eden ve emreden sarı tenliyi izledi. Fabiano hep boyun eğmişti. Gücü kuvveti yerindeydi, ama beyni küçüktü; pek bir şey istemezdi ve boyun eğerdi.

Barın içinden geçerek koridorun sonunda, bir hasırın üzerinde oturmuş kâğıt oynayanların bulunduğu odaya girdiler.

«Yer açın!» diye buyurdu polis memuru. «Biz de oynayacağız.»

Oyuncular sıkıştılar; ikisi de oturdu ve sarı tenli bir asker, bir deste iskambil kâğıdı çıkardı. Ama o kadar şanssızdı ki, kısa sürede beş parasız kaldı. Fabiano da soyulup soğana döndü. Sinha Vitoria kızacaktı, hem de haklı bir nedenle.

«Oh olsun!»

Öfkeyle doğruldu ve keyifsizce odadan çıktı.

«Bekle hemşerim!» diye bağırdı sarı tenli.

Fabiano'nun kulakları uğulduyordu; dönüp arkasına bakmadı. Seu Inacio'dan emanet ettiği eşyalarını teslim etmesini istedi; mintanını sırtına geçirdi; heybesini omzuna astı ve caddeye çıktı.

Çömlekçi kadın Sinha Rita ile biraz çene çaldı, ama eve dönmeye cesareti yoktu. Hangi yüzle Sinha Vitoria'nın karşısına çıkacaktı? İyi bir açıklama hazırladı: İçinde kumaş bulunan paketçiği kaybetmişti; çömlekçi kadın Sinha Rita için eczaneden ilâç almıştı. Her şeyi birbirine karıştırdı. Hayal gücü zayıftı ve yalan söylemeyi beceremiyordu. Kendini haklı çıkaracak bahaneye sürekli olarak Sinha Rita'yı karıştırıyordu, bu da hiç hoşuna gitmiyordu. Onsuz bir hikâye uydurmalıydı; basmanın parasını çaldırdığını söyleyecekti. Doğrusu da bu değil miydi? Ortağı, otuzbirde onu aldatmıştı. Elbette ki oyundan sözedemezdi. En iyisi mendiline sardığı paraları mintanının cebine koyduğunu ve nasıl olduysa kaybolduğunu söylemekti. Bir de,

«Erzakları aldım; heybemi ve mintanımı Seu Inacio'nun barına bıraktım ve bir sarı tenli polise rastladım...» diyecekti.

Hayır, hayır, kimseye rastlamamıştı. Yine her şeyi birbirine karıştırdı. Polisten sözedip etmemeyi düşündü, eski bir tanıdık, bir çocukluk arkadaşı olarak. Bu haber karısının ilgisini çekecekti. Belki de ilgilenmezdi. Kurnaz bir kadındı; yalanını anlardı. İşte o zaman işi bitikti. Bunun üzerine kararını verdi: Para, mintanının cebinden kaybolmuştu, Seu Inacio'nun dükkânında. Doğaldı bu.

Birisinin itmesiyle kendisini baobap ağacının dibinde bulduğunda, bunun doğal olduğunu yineleyip duruyordu. Pazar yerinde tezgâhlar kaldırılmaya başlanmıştı; hava kararmıştı. Fenerci merdivene çıkarak lâmbaları yaktı. Çobanyıldızı kilise kulesinin üzerinde parıldıyordu. Yargıç, eczanenin girişinde halka

birtakım sözler savuruyor, belediyenin vergi tahsildarı makbuz yığınını koltuğunun altına sıkıştırmış topallayarak geçiyordu; çöp arabası ise meyve artıklarını toparlamak için alanda dönüp duruyordu; zangoç evinden çıktı ve akşam çiyinden korunmak için şemsiyesini açtı; çömlekçi kadın Sinha Rita içeri girdi.

Fabiano titriyordu. Bu zifiri karanlıkta *fazenda*ya yürüyecekti. Kumar şeytanına uymuş, içkiden kafası dumanlanmış, zamanını boşa harcamıştı. Üstelik eve gazyağı da götürmüyordu; bütün bir hafta kaktüs parçacıklarıyla aydınlanmak zorundaydılar. Tam yola koyulmak üzere doğrulmuştu ki, yediği bir vuruşla dengesini kaybetti. Döndü ve sarı tenli polisi gördü; pas kırmızısı suratı ve alnındaki bir kırışıklıkla ona meydan okuyordu. Fabiano deri şapkasını saldırganın suratına çarpmak için bir hareket yaptı. İsabetli bir vuruşla herif dizüstü çökecekti. Sonra çevresindekilere baktı ve kendini tuttu. Çalılık bozkırda kendini tutamadığı anlar olurdu, ama burada, caddenin ortasında başını eğmeyi yeğledi.

«*Vessamecê*,[1] sakin bir insanı kışkırtmaya hakkınız yok.»

«Defol!» diye bağırdı polis memuru.

Meyhaneden vedalaşmadan ayrıldığı için Fabiano'yu itti.

«Küstah yalancı,» diye kekeledi Fabiano. «Siz oyunda ütüldüyseniz bu benim suçum mu?»

Yasa koruyucusu şaşırdı; olay çıkarmak istedi. Bir bahane bulamayınca da yaklaştı ve çizmesinin topuğuyla çobanın sandaletine bastı.

«Bu kadarı da fazla be adam!» diyerek isyan etti Fabiano. «Ben sana bir şey yapmadım ki. Ayağımın

1 **Vessamecê:** Aslı 'Vessa Excelancia' olan bir saygı sözü. Cenapları.

üzerine çıkmakla hiçbir şey elde edemezsin.»

Öbürüyse olanca gücüyle Fabiano'nun ayağına basıyordu. Fabiano'nun sabrı taştı ve sövmeye başladı. Bunun üzerine sarı tenli, düdüğünü çaldı ve birkaç saniye içinde bölgenin tüm polisleri *jatoba*[1] ağacının çevresine dizildiler.

«Yürü hadi, ileri!» diye haykırdı polis memuru.

Fabiano şaşkınlık içinde onu izledi ve cezaevini boyladı; ne olduğunu anlamadan, kendini savunamadan, yöneltilen acımasızca suçlamayı dinledi.

«Tamam,» dedi polis memuru. «Boynunu dik tut, sivil!»

Fabiano dizlerinin üzerine çöktü. Süngünün yassı namlusunu birkaç kez sırtında ve göğsünde hissetti. Sonra bir kapı açıldı ve bir tekmeyle kendini hücrenin karanlığında buldu. Anahtar kilidin içinde gıcırdayarak döndü. Fabiano ayağa kalktı; şaşkındı; başı döndü; bir köşeye yığıldı ve homurdandı: «Hm! Hm!»

Neden böyle yapmışlardı? Bunu bir türlü anlayamıyordu. Namuslu bir insandı, evet; şimdiye dek hiç hapse girmemişti. Birdenbire hiç nedensiz bir yaygara kopuvermişti. Kafası o kadar karışmıştı ki, başına gelen bu talihsizliğe bir türlü inanamıyordu. Şeytana tutulmuş gibi birden üzerine atılmışlardı. Bir insan elbette ki buna karşı koyamazdı.

«İyi, iyi.»

Elini sırtında ve göğsünde gezdirdi. Kendini paramparça hissetti. Mavi gözleri kedi gözü gibi parlıyordu. Gerçekten de, bir güzel dayak atmışlar, sonra da tutuklamışlardı. Ama tüm bu olanlar o kadar garipti ki, şişliklere karşın kafasını kuşkuyla sallıyordu.

Gerçekten, sarı tenli polis memuru... Orada bir

1 **Jatoba:** Kabuklu meyvesi olan bir ağaç türü.

sarı tenli vardı, yalancı bir köpek. Fabiano istese bir vuruşta yere serebilirdi onu. Herifi iyi ki dövmemişti, çünkü o emreden insanlardandı. Nefretle yere tükürdü.

«Beş para etmez, alçak, sümüklü herif!»

Böyle bir serseri yüzünden bir aile babasına kötü davranılıyordu.

Karısı, çocukları ve küçük köpekleri aklına geldi. Dörtayak üzerinde sürünerek içinde erzakların bulunduğu heybeyi aradı; yere düşmüştü; pazarda satın aldığı her şeyin içinde olduğunu saptadı. Bu karışıklıkta bir şeyler kaybedebilirdi de. Son girdiği dükkânda gördüğü kumaşı hatırladı. Harikaydı; sık dokunmuş, geniş, kırmızı ve çiçekliydi; tam Sinha Vitoria'nın istediği gibi. Cimriliği yüzünden kumaşın fiyatını arşın başına bir *Tostao* indirtmek istediği için bu hallere düşmüştü. Heybenin içindeki malzemeyi yeniden yokladı. Eve dönmeyince Sinha Vitoria çok endişelenecekti. Evin içi karanlık, çocuklar ocak ateşinin çevresine uzanmış, dişi köpek Baleia da pusuda bekliyordur. Ön kapıyı da kilitlemişlerdir kuşkusuz.

Bacaklarını uzattı, ağrıyan sırtını duvara yasladı. Ona fırsat verseler, olup biteni anlatabilirdi. Ama onlar konuşmasına izin vermeden birden üzerine çullanıvermişlerdi. Böyle bir durumda kimin kafası durmazdı ki? Neden doğrudan doğruya onu kurban seçtiklerine bir türlü akıl erdiremiyordu. Bu işte bir yanlışlık vardı mutlaka. Herhalde sarı tenli onu bir başkasıyla karıştırmıştı. Başka türlü olamazdı, böyleydi.

Bu utanmaz şamatacı neden böyle kabarıyordu? Neden bir adamı dövüp hapse atmıştı? Bu tür şeylerin olduğunu öteden beri biliyordu. Haksızlığa ve keyfiliğe alışmıştı. Ve deliğe tıkılan, sığır sinirinden yapılmış kamçıya katlanmak zorunda kalan tanıdıklarını teselli ederdi: «Sabır. Hükümet tarafından dövülmek ayıp değildir.»

Ama şimdi dişlerini gıcırdatarak protesto ediyordu. Bu cezayı haketmiş miydi?

«Hakettim mi?»

Kafasını yordukça sarı tenli polis memurunun hükümeti temsil ettiğinden daha çok kuşku duyuyordu. Hükümet daha yüce, yanılmayan, kusursuz bir şeydi. Sarı tenli polis memuruysa demir parmaklıklar arkasındakilere daha yakındı, zayıf ve rezil. Köylülerle aynı masaya oturup sonra da onlara meydan okumak için kâğıt oynamadı mı? Hükümet böyle bir alçaklığa razı olamazdı.

Peki, bu sarı tenli polisler ne işe yarıyordu? Duvara tekme atarak hiddetle bağırdı. Sarı tenli polisler ne işe yarıyor? Diğer tutuklular huzursuz olmaya başladılar; gardiyan göründü ve Fabiano öfkesine egemen oldu.

«Tamam, tamam. Yok bir şey.»

Açıklayamadığı birçok şey vardı, ama bunlardan kurtulamıyordu. Bütün bunların ne demek olduğunu şeker değirmencisi Seu Tomas'a sormak gerekirdi. O kitap okur ve her şeyi bilirdi. Şeker değirmencisi Seu Tomas bu hikâyeyi anlatabilirdi. Ama o, bir hayvandan farksız olan Fabiano, bunu başaramazdı. O yalnızca eve, Sinha Vitoria'nın yanına dönmek, tahta kerevete uzanmak istiyordu. Neden yalnızca huzur isteyen bir adama sataşıyorlardı? Başkalarına sataşsınlar.

«Sataşsınlar!»

Her şey tersine döner.

«Başkalarına!»

Acaba o zaman da aynı cesareti gösterecekler mi? Sarı tenli polis memurunu düşündü ve çalılık bozkırda bu serserilerden birinin karşısına çıktığını gözlerinin önüne getirdi. Eğlenceli olurdu. Böyle bir herife osurmazdı bile.

Oturduğu eski ev geldi aklına; mutfağı, ateşin

üzerinde ıslık çalan tencereyi düşündü. Sinha Vitoria yemeğe tuz katıyordur. Yeniden heybesini açtı: Tuz paketi yerindeydi. İyi. Sinha Vitoria hindistancevizi kabuğundan yapılmış kepçeyle yemeğin suyunu tadıyordur. Fabiano onun için kaygı duyuyordu; çocukları ve ailenin bir üyesi sayılan, bir insan kadar akıllı dişi köpek Baleia için de kaygılıydı. O korkunç kuraklık zamanında, yaptıkları yorucu yolculuk sırasında az kalsın açlıktan ölüyorlardı ki, dişi köpekçik onlar için keseli bir hayvan yakalamıştı. Yaşlanmaya başladı zavallıcık. Sinha Vitoria sık sık kapıya gidip kulak kesiliyordur kuşkusuz. Horoz kanatlarını çırpıyor, hayvanlar domuz ahırında yemlerini yiyorlar ve ineklerin çanları çalıyordur.

Eğer bunlar başına gelmeseydi... Eğer! Asıl düşündüğü neydi? Parmaklıklı pencereden dışarı baktı. Tanrım! Bu ne karanlık! Köşedeki lâmba sönmüştü. Fenerci lâmbaya yalnızca bir yüksük dolusu gazyağı koymuştu herhalde.

Zavallı Sinha Vitoria; bu karanlık gecede kaygı içindedir. Çocuklar ateşin yanında oturuyorlar, tencere ocağın üzerinde ıslık çalıyordur; Baleia kulaklarını dikmiştir; gaz lâmbası ise duvardan çıkan bir sopaya asılı duruyordur.

O kadar yorgundu ve her yanı öyle bir sızlıyordu ki, içinde bulunduğu kötü duruma karşın az kalsın uyuyuverecekti. Hücrede ondan başka bir sarhoş daha vardı; avazı çıktığı kadar bağırıyordu; birkaç kişi de, dumanıyla cezaevinin havasını bozan ateşin çevresine çömelmiş, aralarında tartışıyorlar, yaş odundan yakınıyorlardı.

Fabiano tavşan uykusuna daldı; kafası ağır geliyor, göğsünün üzerine düşüyor, yine yukarı kalkıyordu. Seu Inacio'nun dükkânından gazyağını almalıydı. Çocuklar ve karısı odunun göz yaşartan, yakıcı dumanına katlanmak zorundaydı.

Korkuyla uyandı. Kişileri anlamsızca birbirine mi karıştırıyordu? Şekerkamışından yapılmış içkinin etkisi miydi bu acaba? Bu olanaksızdı: Yalnızca bir bardak içmişti; en fazla dört parmak. Eğer ona zaman bıraksalardı, başından geçenleri anlatabilirdi.

Sarhoşun, birbiriyle ilgisi olmayan gevezeliklerini dinledi; üzerine acı dolu bir kararsızlık çöktü. O da bazan saçma sapan konuşurdu; anlamsız, aptalca şeyler söylerdi. Bu karşılaştırma onu öfkelendirdi; yumruğuyla duvara vurdu. Yontulmamıştı; evet, hiçbir şey öğrenmemişti, derdini anlatmaktan acizdi. Onu bu yüzden mi deliğe tıktılar? Bu nasıl iş? Bir adam sırf konuşmasını bilmiyor diye hapse atılır mı? Kabalığı herhangi bir zarara yol açtı mı? Köle gibi çalışıyordu. Yalağı temizliyor, çitleri onarıyordu; hayvanlara bakıyor, beş para etmeyen bir tarla parçasını sürüp duruyordu. Her şey yolunda gidiyordu, bu apaçık ortadaydı. Yontulmamış, kaba bir adam olması onun suçu muydu? Kim suçluydu?

Bütün bunlar başına gelmeseydi... Tam olarak bilemiyordu. Düşünceleri gelişiyor, şekilleniyor ve açıklığa kavuşuyordu. Düşünmek zor şey. Hayvanlarla sıkı sıkıya bağlıydı... Hiç okul görmemişti hayatında. Bu yüzden kendini savunmayı beceremiyor, sözünü esirgemeyi bilmiyordu. Bu Allahın belâsı olay kafasından çıkmıyordu. Deli ederdi insanı. Eğer okulda ders görmüş olsaydı, olup biteni anlama olanağı bulacaktı. Ama bu haliyle olanaksızdı; tek bildiği hayvanlara nasıl davranılacağıydı.

Sonunda, şöyle bir düşünülürse... Seu Tomas bilgi verebilirdi. Ona sormalıydılar. İyi bir insandı şeker değirmencisi Seu Tomas ve aydın bir adamdı. Herkes Tanrı nasıl yaratmışsa öyledir. O, Fabiano, neyse oydu, yontulmamış bir orman adamı.

Ne istiyordu...? Ha, tamam! Unutmuştu. Şimdi, açlıktan ölmek üzereyken ülkenin iç bölgelerinde

yaptıkları yolculuğu anımsadı. Çocukların bacakları o kadar inceydi ki, tıpkı bir tığı andırıyorlardı. Sinha Vitoria içinde birkaç parça ev eşyası bulunan küfenin altında eziliyordu. Irmağın kenarında konuşamayan papağanı yiyip bitirivermişlerdi. Zorunluydular buna.

Fabiano da konuşmasını bilmiyordu. Bazan kendini göstermek için ortaya anlaşılmaz sözler atıyordu. O da bütün bunların saçma olduğunu biliyordu. İçinde bir şeyler kıpırdıyordu, ama bunları bir türlü düzenleyemiyordu. Eğer bir düzenleyebilseydi... Ah! Bunu bir başarabilseydi; o zaman suçsuz insanları döven o sarı tenli polislerin hepsinden hesap sorardı.

Kafasına vurdu ve ellerinin arasına aldı. Ateşin çevresinde oturan bu adamlar ne yapıyorlardı? Deli gibi bağırıp boşuna soluğunu tüketen bu sarhoş ne söylemek istiyordu? Onun da bağırmak geldi içinden; avazı çıktığı kadar hiçbirinin beş para etmediğini haykırmak istiyordu. İnce bir ses duydu. Kadınların bölümünden birisi ağlıyor ve pirelere lânet okuyordu. Bir fahişeydi bu kuşkusuz; şu evlerinin kapısı daima açık olanlardan biri. O da beş para etmezdi. Fabiano, ne yargıcın, ne polis müdürünün, ne zangoçun, ne de vergi memurunun beş para etmediğini bütün kente haykırmak istiyordu. O, yerde oturan adamlar ve pireli kadın, hepsi acınacak durumdaydılar; tam dayaklıktılar. Fabiano bunu söylemek istiyordu.

Bir de kafasının içinde çakıp sönen şimşekler vardı. Evet ya, bir de onlar vardı. Ama neydi bunlar? Biraz dinlenmeliydi. Başı ağrıyordu, süngünün kenarıyla yediği darbeden olacaktı. Başının her yanı sızlıyordu; sanki ateşin üzerinde oturuyordu; sanki beyni kaynayan bir tencereydi.

Zavallı Sinha Vitoria kaygı içindedir ve çocuk-

ları yatıştırmaya çalışıyordur. Baleia ateşin yanında nöbet tutuyordur. Eğer onlar olmasaydı...

Fabiano sonunda düşüncelerine çekidüzen vermeyi başardı. Ona destek olan ailesiydi. Ailesine, aynı kazığa bağlanmış, damgalanmaya katlanan bir buzağı gibi bağlıydı. Eğer onlar olmasaydı, sarı tenli polisin ayağına basmasına izin vermezdi; gücünü felce uğratan şey, karısını ve çocuklarını düşünmesiydi. Bu ağır boyunduruk altında olmasaydı, sırtı eğilemezdi, bir jaguar gibi fırlayıp bir delilik yapardı. Av tüfeğini doldurur, sarı tenli askerin üzerine ateş ederdi. Hayır. Sarı tenli asker, elinin tersiyle vurmaya bile değmez, zavallı bir yaratıktı. Onun amirlerini öldürürdü. Bir çeteye girer, sarı tenli polise emir verenlerin kökünü kuruturdu. Birini bile sağ bırakmazdı. Bunları geçirdi aklından, ama karısı vardı, çocukları ve bir de ufak köpekleri Baleia.

Fabiano bağırdı; sarhoşu, ateşi karıştıran adamları, gardiyanı ve pirelerden dert yanan kadını korkuttu. Bu ağır boyunduruk omuzlarına biniyordu. Buna daha ne kadar dayanacaktı? Çocuklar da babaları gibi yontulmamıştı. Büyür büyümez, hiç ortalıkta görünmeyen bir malsahibinin hayvanlarını güdeceklerdi; ezilecekler, kötülüklerle karşılaşacaklar ve sarı tenli polisin biri tarafından dövüleceklerdi.

Sinha Vitoria

Sinha Vitoria ocak taşlarının önünde çömelmiş oturuyordu. İri çiçekli eteğini bacaklarının arasına kıstırmış, ateşi üflüyordu. Odun parçacıklarının arasından bir kül bulutu yükseldi ve yüzüne doğru geldi; duman gözüne girdi, ucunda haç olan beyaz ve mavi boncuklu tespihi boynundan aşağı sarkarak tencereye çarptı. Sinha Vitoria elinin tersiyle gözyaşlarını sildi; tespihi yine elbisesinin içine soktu ve bütün gücüyle üfledi; yanaklarını şişirdi.

Alevler, odun parçalarını yalayarak yükseldi, alçaldı, sonra yine yükseldi ve taşların arasına yayıldı. Sinha Vitoria doğruldu; ateşi yelpazelemeye çalıştı. Kıvılcımlar, ışık saçan yağmur damlacıkları gibi, sıcağa ve mutfak kokularına sarınmış uyuyan dişi köpek Baleia'nın üzerine düşüyordu.

Baleia hava akımını hissederek uyandı ve çalı çırpının çıkardığı çatırtıyı duydu. Tüylerini yakmamak için dikkatlice yerini değiştirdi; hayranlıkla, toprağa düşmeden sönen yıldızcıkları seyretti. Kuyruğunu sallayarak, Sinha Vitoria'nın yaptıklarını onayladığını belirtti ve övgüsünü evin hanımına anlatmaya çalıştı. Kısa sıçrayışlarla ona doğru yaklaştı; arka ayaklarının üzerinde durarak insanları taklit etti. Ama Sinha Vitoria sevgi gösterilerinden hoşlanmıyordu.

«Çekil git!»

Köpeğe bir tekme attı, hayvancık karmakarışık duygularla, boynu eğik, geri çekildi. Sinha Vitoria ters tarafından kalkmıştı. Değneklerden yapılma yatak yüzünden kocasına hiç neden yokken yakışıksız

sözler söyledi. Böyle bir saldırıya hazırlıklı olmayan Fabiano yalnızca mırıldandı: «Hm, hm!» Kendini tuttu, çünkü kadınlar anlaşılması güç yaratıklardır. Hamağa uzandı ve uykuya daldı. Sinha Vitoria bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, öfkesini çıkartacak birini arıyordu. Her şey yolunda olduğu için yaşamından yakınıyor ve şimdi tekme atarak hıncını Baleia'dan çıkarıyordu.

Alçak mutfak penceresine gitti; balçığın içinde yaptıkları çamurdan öküzleri çalı parçalarının altına, kurumaya bırakan kir içindeki çocukları gördü. Azarlamak için bir neden bulamadı. Yine değneklerden yapılma yatağı düşündü ve içinden Fabiano'ya küfretti. Üzerinde yatıyorlardı; alışmışlardı, ama başka insanlar gibi kayıştan yapılmış bir yatakta uyumak daha hoş olsa gerekti. Bu konuyu kocasıyla konuşalı bir yılı da geçmişti. Fabiano önceleri buna taraftardı; sayıları evirip çeviriyordu, sil baştan, hepsi yanlıştı. Şu kadar deri için, şu kadar karyola için. Her şey yolundaydı. Elbiseden ve gazyağından kısarlarsa bu gerekli mobilyayı satın alabiliyorlardı. Sinha Vitoria bunun olanaksız olduğunu söylüyordu; elbiseleri zaten kötüydü; çocuklarsa ortalıkta çıplak dolaşıyordu ve karanlık bastırır bastırmaz hepsi yatıyordu.Doğruyu söylemek gerekirse: Gaz lâmbası zaten hiç yakılmıyordu. Tartıştılar; öteki masraflarından kısmayı düşündüler. Bir türlü anlaşamayınca, Sinha Vitoria oldukça sert bir şekilde, kocasının paralarını pazarda zar oyununa ve şeker kamışından yapılan içkiye harcadığını hatırlattı. Fabiano sinirlendi ve karısının bayram günlerinde giymek için sakladığı pahalı ve işe yaramaz rugan ayakkabılarına lânet okudu. O zımbırtıları giyer giymez sendelemeye başlıyor, papağan gibi sallana sallana yürüyor, maskaraya dönüyordu. Sinha Vitoria bu benzetmeden çok incindi; eğer Fabiano'ya saygı duymasaydı

ona uygun bir karşılık verirdi. Gerçekten de ayakkabı ayaklarını sıkıyor, nasır yapıyordu. Dengesini korumakta güçlük çekiyordu; sendeliyor, topallıyor, çalımla yürüyordu. Belki gülünçtü, ama buna karşın Fabiano'nun sözleri onu üzdü.

Bulutlar çekilir çekilmez, geçimsizlikleri çözümlenir çözümlenmez Sinha Vitoria'nın dar ufkunda yatak yeniden belirirdi.

Keyifsizce bunu düşündü. Yatağı satın almayı olanaksız buluyor ve her şeyi ev işlerine bağlıyordu.

Odaya gitti, Fabiano'nun horuldadığı hamağın iplerinin altından sürünerek geçti; duvardaki gözden çubukla bir yaprak tütün alarak dışarıya, saçağın altına gitti. Sarı ineğin çan sesleri ırmağın üzerinde yükseliyordu. Fabiano ona bakmayı unutmuş olabilirdi. Uyandırıp sormak istedi, ama sonra unuttu. Oraya yayılmış olan kaktüsleri ve *mandacaru*ları seyretti.

Kızgın topraktan sıcak bir rüzgâr yükseldi: Kuraklığı düşündü ve ürperdi; esmer yüzü sarardı; gözleri faltaşı gibi açıldı. Gerçekleşebilir korkusuyla anılarını kafasından atmaya çalıştı. Alçak sesle bir Ave-Maria okudu ve yeniden sakinleşti; bütün dikkati keçi ağılını çevreleyen çitteki bir deliğe yöneldi. Pürüzlü avuçlarının arasında tütünü ufaladı, lüleyi doldurdu ve çiti onarmaya başladı. Geri döndü, evin çevresini dolaştı ve mutfağa girdi.

«Fabiano sarı ineği unutmuş olabilir mi?»

Yere çömeldi; ateşi üfledi; kaşıkla kızgın bir odunkömürü aldı, çubuğunu yaktı ve nikotinle kaplı bambu kamışını içine çekmeye başladı. Pencereden avluya geniş bir yay çizen bir tükürük fırlattı ve yine tükürmek için hazırlandı. Garip bir çağrışıma dayanarak, bu davranışıyla yatak arasında bir ilişki kurdu. Eğer tükürüğü avluya kadar ulaşırsa yıl sonundan önce yatağı satın alacaklardı. Ağzını tükürükle doldurdu; öne doğru eğildi, ama beklediği so-

nuca ulaşamadı. Birkaç kere daha denedi, boşuna. Sonunda boğazı kurudu. Düş kırıklığıyla ayağa kalktı. Saçma, böyle şeylere inanılmazdı. Sacayağının üzerinde duran toprak çanağın bulunduğu köşeye gitti ve tuzlu sudan bir bardak içti.

Hemen hemen aynı anda, iki görüntü birden kendini zorla kabul ettirdi, birbirlerine karıştılar ve uçup gittiler: çanaklar ve su içilen yerler. İşaret parmağını kararsızca alnına koydu. Düşündüğü neydi gerçekten? Kafasını toplayarak yere baktı ve anımsamaya çalıştı; parmakları birbirinden ayrılmış, yassı, geniş ayaklarını gördü. Birden aklına geldi: Su içilen yer kurumuş, çanaktaki su henüz tazeydi.

Kapağı kaldırdı ve bir buhar bulutu yüzüne vurdu. Az kalsın yemeği yakıyordu. Tencereye su döktü ve hindistancevizinden yapılma siyah kepçeyle karıştırdı. Sonra da suyunun tadına baktı. Tatsız tuzsuz bir şeydi; bir Hıristiyanın yiyeceği yemek değildi. Teneke kutuların ve kuru etlerin saklandığı rafa gitti; tuz torbasından bir tutam tuz alıp tencereye attı.

Sonra yalağı ve hayvanların bile içmek istemediği, topraktan çıkan o kirli suyu düşündü. Yalnızca kuraklıktan korkuyordu. Yeniden düztaban ayaklarına baktı. Gerçekten ayakkabı giymeye hiçbir zaman alışamayacaktı, ama Fabiano'nun iğneleyici sözleri onu kızdırıyordu. Papağan ayaklı! Aynen öyleydi kuşkusuz; ülkenin iç kesimlerindekiler böyle yürüyorlardı. Ama birini utandırmak niye? Bu benzetme onu kızdırıyordu.

Zavallı papağan. Teneke kaplı sandığın üzerinde sallanan kafeste onlarla birlikte yolculuk etmişti. Kekeliyordu: «*Meu Louro.*»[1] Tek söyleyebildiği buydu. Bir de beceriksizce, Fabiano'nun öküzleri güderken çıkardığı sesleri ve Baleia'nın havlamasını taklit ediyordu. Kim olsa acırdı ona. Sinha Vitoria

1 **Meu Louro:** Sarışınım.

bu konunun kesinlikle açılmamasını istiyordu. Geçmiştekileri unutmuştu; avluya vardıkları zaman sanki yeniden doğmuştu. Ayakkabıyı düşünürken eski bir yarası deşildi ve yine yolculukları geldi gözlerinin önüne. Sandaletleri taşlardan aşınıp kâğıt gibi olmuştu. Küçük çocuğu, sandığı ve papağanın kafesini güçlükle taşıyordu, yorgun ve açlıktan yarı ölü gibiydi. Fabiano kötüydü.

«Nankör herif!»

Yine ayaklarına baktı. Zavallı papağan. Irmak kıyısında öldürmüşlerdi onu, çünkü ailenin yaşaması için başka çare yoktu. Papağan kızgındı; köpekçiğe dik dik bakıyordu ve Sinha Vitoria bayram günlerindeki dağ adamları gibi sendeleyerek yürüyordu. Neden Fabiano onda bu anıları uyandırıyordu?

Kapıya yaklaştı, *catingueira*ların sarı yapraklarına baktı. İçini çekti. Tanrı daha fazla talihsizliğe izin vermemeliydi. Kafasını salladı ve zaman geçirmek için yapacak bir şeyler aradı. Büyük çanağı aldı ve balçık çukuruna gitti; tavukların kabını suyla doldurdu; tüneği düzeltti. Ardından küçük bahçeciğe gidip karanfilleri ve pelinotlarının bulunduğu saksıları suladı. Sonra da tepeden tırnağa balçığa bulanmış olan çocukları eve gönderdi. Arkalarından küfür yağdırdı:

«Haylazlar! Domuzlar! Pis...»

Kendini tuttu. Papağanlar gibi pis olduklarını söylemek istemişti.

Ufaklıklar sıvıştılar; odada hasırların içinde yuvarlandılar. Sinha Vitoria çubuğunu yakmak için yine ocağın başına gitti. Tencere tıslıyordu; sıcak, toz yüklü bir rüzgâr tavandan sarkan kararmış örümcek ağlarını sallayıp duruyordu; Baleia tahta sehpanın altında oturmuş, dişleriyle tüylerini temizliyor, bir yandan da ağzıyla sinekleri yakalamaya çalışıyordu. Fabiano'nun düzenli horlayışı, ritmiyle Vito-

ria'nın düşüncelerini yönlendiriyordu. Fabiano aldırışsızca horluyordu. Herhalde tehlike yoktu ve kuraklık çok uzaklardaydı.

Sinha Vitoria deriden örülmüş yatağı yeniden düşlemeye başladı. Ama düşü, papağanın anısına karışıyordu, arzularının nesnesini, gözünün önünde canlandırdığı öbür şeylerden ayrı tutabilmek için çok zorlanması gerekiyordu.

Burada her şey değişmez ve güvenilirdi. Fabiano'nun uykusu; çatırdayan ateş; hayvan sürüsünün çan sesleri; hattâ sineklerin vızıldaması bile; bütün bunlar ona güven ve huzur izlenimi veriyordu. Yaşamı boyunca bu değneklerin üzerinde mi uyuyacaktı? Yatağın tam ortasında bir kalınlaşma, çıkıntı yapan bir dal kökü vardı. O bir tarafa yuvarlanıyordu, kocası öbür tarafa; ortada yatamıyorlardı. Başlangıçta buna aldırış etmiyorlardı. Çalışmaktan tükenmiş, pestilleri çıkmış bir halde çiviler üzerinde bile uyuyabilirlerdi. Sonra zenginlik izleri belirdi. Yiyorlar, şişmanlıyorlardı. Hiçbir şeyleri yoktu: Eğer kuraklık onları göçe zorlasaydı, çamaşırları, tüfeği, tahta sandığı ve ufak tefek şeyleri yanlarına alacaklardı. Ama Tanrı'ya şükür durumları iyiydi. Çiftlik sahibi ona güveniyordu; mutlu sayılırlardı. Yalnızca yatakları eksikti. Sinha Vitoria'yı üzen şey buydu. Ağır işlerden tamamen bitkin düşmediği için gecenin bir bölümünü karmakarışık düşüncelerle geçirirdi. Karanlık bastırır bastırmaz köşelerine çekilme alışkanlığı doğru değildi; ne de olsa hayvan değildiler.

Sinha Vitoria'nın düşünceleri, başladığı yere kısa bir süre sonra dönmek için yön değiştiriyordu. Tilki siyah-beyaz benekli tavuğu kaçırmamış mıydı? Hem de siyah beyaz benekliyi, en semizini! Tavuk kümesinin yakınına bir tuzak kurmak için kolları sıvadı. Öfkelenmişti. Tilki siyah beyaz benekli tavuğun hesabını ödemeliydi. «Hırsız!»

Yavaş yavaş öfkesini başka şeylere yöneltti. Fabiano'nun horlaması dayanılmazdı. Onun gibi horlayan bir erkek daha yoktu. Yatakta dönmelerini engelleyen şu Allahın cezası odun parçasını değiştirmek için bir yenisini aramak gerekiyordu. Neden bu lânet olasıca odunu değiştirmekte bu kadar gecikmişlerdi? İçini çekti. Yerinde bir karar veremiyorlardı. Sabır. En iyisi eğri büğrü ağaç parçasını aklından çıkarıp, şeker değirmencisi Seu Tomas'ınki gibi bir yatağı düşünmekti. Seu Tomas gerçek bir yatağa sahipti; bir marangozun elinden çıkmıştı; karyolası rendeyle düzeltilmiş *sucupira*[1] odunundandı; yivleri kalem keskiyle oyulmuş, her parçası düzgün biçimde içiçe geçmişti; üzeriyse iyi gerilmiş ve çivilenmiş ham deriyle kaplıydı. İnsan bunun üzerine kemiklerini uzatabilirdi.

Eğer tavukları ve domuz yavrusunu satarsa? Şanssızlık bu ya, tilki siyah beyaz benekli tavuğu yemişti, hem de en şişmanını. Bunu tilkiye ödetmeliydi. Tavuk kümesinin yanına bir tuzak kuracak ve serseri hayvanın belini kıracaktı.

Ayağa kalktı, bir şey aramak için yatak odasına gitti; ne istediğini unutarak umutsuzca geri döndü. Aklı neredeydi?

Alçak mutfak penceresinin önüne oturdu; usanmıştı. Tavukları ve domuz yavrusunu satacaktı; artık gazyağı almayacaktı. Fabiano'ya danışmanın bir anlamı yoktu. O her zaman heyecanlanıp planlar kurar, çok geçmeden de aklı başına gelirdi. Kaşlarını çattı, üzgündü ve kocasının değnekten bir yatağa sahip olmalarıyla yetineceğine inanıyordu. Oysa Sinha Vitoria gerçek bir yatak arzuluyordu, deriden ve *sucupira* odunundan, aynı Seu Tomas'ınki gibi.

1 **Sucupira:** Kabuklu meyvesi olan bir ağaç türü.

Küçük Çocuk

Fabiano'nun tarçın rengi kısrağa eyer vurup terbiye etmeye çalıştığı bir öğleden sonra, küçük çocuğun aklına bir fikir geldi. Aslında fikir sayılmazdı: Bu, ağabeyini ve dişi köpek Baleia'yı korkutmak için, herhangi olağanüstü bir kahramanlık yapmaya duyduğu belirsiz istekti.

O an Fabiano onun için özel bir hayranlık konusuydu. Deri elbisesi, mintanı, dizindeki ve göğsündeki koruyucularıyla o dünyanın en önemli kişisiydi. Avluda dolaştıkça mahmuzunun tekerlekleri şıkırdıyordu; bir kayışla çenesine tutturduğu ve kenarı yukarı doğru kıvrılmış şapkası, güneşte yanmış yüzünü daha büyük gösteriyor, dev bir çember gibi başını çevreliyordu.

Hayvan eyerlenmiş, üzengiler sağrının altına bağlanmıştı. Sinha Vitoria parmaklarını hayvanın burnuna soktu ve onu sakinleştirdi. Çoban eyer kolanını çekerek hayvanın çevresinde yavaşça dolaştı ve her şeyin tamam olup olmadığına baktı. Hiç telâş göstermeden kendini bir çifteden sakındı; vücudunu geriye doğru kıvırdı; kısrağın toynağı göğsünün hemen yanından geçti, mintanını sıyırdı. Sonra Fabiano verandaya çıktı ve oradan ata atladı. Kadın geri çekildi ve Fabiano bir rüzgâr gibi çalılıklara dalarak gözden kayboldu. Küçük çocuk ağılın parmaklıklarının üzerine oturmuş, terleyen ellerini ovuşturuyor ve *imburana*slardan gözükmeyen toz bulutunu görebilmek için uzanıyordu. Kısrak avluya geri dönüp de içine

şeytan girmiş gibi azgınca sağa sola koşturmaya başlayana kadar uzun bir süre öyle kaldı, sevinç ve korku dolu. Birden eyer kolanı koptu; sürücü düştü. Ufaklık feryadı bastı ve az kalsın parmaklıklardan düşüyordu. Ama yeniden sakinleşmesi fazla uzun sürmedi. Fabiano sıçrayarak ayağa kalktı; atın koşum takımı kolunda eve doğru yürüdü; biraz heyecanlıydı ve dizleri titriyordu. Üzengiler yerde sürünüyor, birbirine vuruyor ve mahmuzun tekerlekleri şıkırdıyordu.

Sinha Vitoria saçağın altındaki sırada oturuyordu; çubuğunu tüttürüyor, bir yandan da büyük oğlunun sirkelerini ayıklıyordu. Ufaklık babasının yaptığı kahramanlığa bu kadar ilgisiz kalınmasına sinirlendi; yayılmış, tembel tembel yatarak utanmadan çıplak karnını sergileyen dişi köpek Baleia'yı uyandırdı. Dişi köpek gözlerini açtı, başını bileği taşına koydu, esnedi ve yeniden uykuya daldı.

Dişi köpeği bencil ve aptal buluyordu. Kalbi kırılmıştı; ondan vazgeçti; annesinin elbisesinin kolundan çekerek onunla konuşmayı denedi. Sinha Vitoria suratını astı ve kendisini rahatsız eden bacaksıza bir tokat yapıştırdı.

Çocuk öfkeyle geri çekildi ve sırtını sundurmanın destek direklerinden birine dayadı; dünyayı kötü ve anlamsız buldu. Hayvanların horuldadığı, çevreyi koklayıp burunlarını burdukları domuz ahırına gitti. Hayvanların hali o kadar gülünçtü ki, Baleia'nın bencilliğini ve Sinha Vitoria'nın keyifsizliğini unuttu. Fabiano'ya duyduğu hayranlık gitgide artıyordu.

Karşılaştığı anlayışsızlığı ve kabalığı unuttu ve içi coşkuyla doldu. Babasından korktuğu halde dikkatlice yanına yaklaştı; dizliğine sürtündü; elbisesinin kenarına dokundu. Mahmuzları, mintanı ve şapkasının çene bağı onda hayranlık uyandırıyordu.

Fabiano onu dalgınlıkla bir kenara itti ve odaya

giderek üzerindeki gösterişli elbiseleri çıkardı.

Ufaklık kerevetin üzerine uzandı; büzüldü ve gözlerini yumdu. Fabiano tüyler ürperticiydi. Yayayken ve deri eşyasız oldukça küçülüyordu, ama tarçın rengi kısrağın sırtında tüyler ürperticiydi.

Ufaklık uyudu ve rüya gördü. Şiddetli bir rüzgâr *imburana*ların[1] yapraklarını tozla kapladı. Sinha Vitoria büyük oğlanın kafasından sirkeleri ayıklıyordu; Baleia ise başını bileği taşma dayamış uyuyordu.

Ertesi gün bu görüntüler uçup gitti belleğinden. Avlunun sonundaki *juazeiro* ağaçları daha koyu renkliydi, öbür ağaçlardan ayırdedilebiliyordu. Neden?

Keçi ahırına doğru yaklaştı; yaşlı tekenin, burun deliklerini şişirerek çıkardığı çirkin sesleri duydu; önceki gün olanları hatırladı. *Juazeiro* ağacının oraya gitti, yere eğildi ve tarçın rengi kısrağın izlerini takip etti.

Öğle yemeğinde Sinha Vitoria onu azarladı:

«Bu küçük şeytanın aklı başında değil.»

Çocuk ayağa kalktı ve mutfağı terketti; duvarda asılı duran dizliğe, göğüs koruyucusuna ve mintana baktı. Sonra domuz ahırına gitti ve orada o düşünce ilk kez aklına geldi.

Geri döndü ve birisiyle anlaşmayı denedi; ama ne söylemek istediğini bilmiyordu. Tarçın rengi kısrakla teke, kendisiyle de babası birer resim halinde birbirine karışıyor ve o bunları bir türlü kafasından atamıyordu. Bir akbabanın kanat çırpmasına benzer hareketlerle ahırın içinde dönüp dolaşıyor, babasını taklit etmeye çalışıyordu.

Kardeşine akıl danışmayı düşündü, sonra vazgeçti. Ağabeyi ona güler, alay ederdi ve Sinha Vitoria'ya söylerdi. Gülünç hale düşmekten ve alay edil-

1 **Imburana:** Tohumu yalnızca iki kabuklu bir bitki.

mekten korkuyordu. Eğer bundan sözederse, Sinha Vitoria kulaklarını koparırdı.

Elbette o Fabiano değildi. Ama bir olsaydı? Fabiano olabileceğini göstermeliydi. Uzun bir konuşmada belki bunu açıklayabilirdi.

Kardeşinin ve Baleia'nın keçileri alıp suya götürdükleri yere kadar kararsızca yürüdü. Kapı açıldı; dışarı pis bir koku yayıldı; çanlar çıngırdadı; pamuk gömlekli küçük çocuk avluyu geçti. Ölü yılanların atıldığı taşlara doğru yöneldi; *juazeiro* ağaçlarını geride bıraktı; keçi yolunu indi ve ırmak kıyısına vardı.

Keçiler birbirlerini şiddetle geri itiyorlar ve ağızlarını suya daldırıyorlardı. Boynuzları birbirine çarpıyordu. Baleia çok meşguldü, bir oraya bir buraya koşuyor, havlıyordu.

Küçük çocuk yamaçta duruyor, kalbi hızla çarpıyordu; tekenin yalağa yaklaşmasını bekliyordu. Kuşkusuz tehlikeli bir hareketti bu, ama burada, yukarda kendini daha büyük hissediyor, Fabiano olabileceğine inanıyordu.

Kararsızdı. Teke bir sıçrayışıyla onu yere savurabilirdi.

Doğruldu; biraz uzaklaştı; kendini şeytana uymaktan kurtulmuş gibi hissetti; *catinga*[1] ağaçlarından havalanan bir papağan sürüsü gördü. Onlardan birine sahip olmak isterdi, hasırdan bir iple bağlar, yem verirdi. Çığlık çığlığa uçup gittiler. Ufaklık üzüldü ve beyaz bulutlarla kaplı gökyüzüne baktı. Bazı bulutlar tıpkı küçük bir kuzuyu andırıyordu, ama çözülüyorlar ve başka bir hayvana dönüşüyorlardı. İki büyük bulut içiçe girdi, biri tarçın rengi kısrağa, öteki de Fabiano'ya benziyordu.

1 **Catinga:** Dikenli çalılar ve bitkilerle birlikte yetişen, bodur ağaçların oluşturduğu koruluk.

Bakışlarını hayretle aşağıya çevirdi; gözlerini ovuşturdu; yeniden yamaca yaklaştı; hayvanların düzensiz sürüsünü gördü ve boynuzların birbirine çarparak çıkardığı sesleri duydu. Eğer teke su içmiş olsaydı, denemesi başarısızlığa uğrayacaktı. İncecik bacaklarına, kirli ve yırtık gömleğine baktı. Gökyüzünde canlılar gördü; korunduğunu hissetti; esrarengiz güçlerin yardımına koşacağına inandı. Bir papağan gibi havada süzülüyordu.

Bağırmaya başladı; keçileri taklit ediyordu; kardeşine ve dişi köpeğe seslendi. Cevap alamayınca hevesi kaçtı. Onlara, evde hayranlıkla anlatacakları küçük bir kahramanlık gösterisi yapacaktı.

O anda teke yaklaştı ve ağzını suya soktu. Oğlan hızla aşağı koştu ve hayvanın sırtına yapıştı.

Yumuşacık tüylerin içine gömüldü; kaydı, topuklarıyla tutunmaya boş yere uğraştı; önce öne, sonra arkaya savruldu; delice sıçrayarak suyun oradan uzaklaşan hayvanın butları üstünde durabildi. Yan yatmayı denedi, ama o kadar şiddetli sarsıldı ki, yeniden doğruldu. Çılgın bir dans gösterisine başladı. Bacakları iki yana ayrılmıştı. Kolları gereksiz görünüyordu. Yeniden öne doğru fırladı ve havada bir perende attı; tekenin başının üzerinden uçtu; gömleği daha da yırtıldı ve kuma düştü. Orada kalakaldı; kulakları uğuldadı; şunu anladı ki, özel bir onur kazanmaksızın bu serüveni atlatmıştı.

Akşamın mavi gökyüzünde çözülen bulutları gördü. Bu manzara canını sıktı. Uçan akbaba sürüsü dikkatini çekti. Fabiano, deri giysileri üzerindeyken, bir akbaba gibi ağır ağır sallanarak yürürdü.

Düştüğü yerden kalkıp oturdu; ağrıyan yerlerini yokladı. Kötü sarsılmıştı; kemikleri yerinden oynamış gibiydi sanki.

Öfkeyle kardeşini ve dişi köpeği düşündü. Onu uyarmalıydılar. Onlarda dostluğun «d»sini göremi-

yordu: Kardeşi deli gibi gülüyordu; Baleia ise büyük bir ciddiyetle hiçbir şeyi hoş görmüyordu. Kendini terkedilmiş ve bir zavallı olarak gördü. Tehlikeli düşüşler, tekmelèr ve boynuz darbeleri onu hedef almıştı.

Kızgındı, su içilen yerin çitine kadar güçlükle geldi; parmaklığa dayandı; umutsuzca çamurlu suya baktı. Parmağını yırtık gömleğinden içeri sokarak cılız göğsünü kaşıdı. Keçi sürüsü yukarı doğru uzanan arazide gözden kayboldu; uzaklardan küçük köpeğin havlaması duyuluyordu. Bulutlar neye benziyorlardı? Birkaçı galiba keçi şeklini alıyordu; öbürlerini bir hayvana benzetemedi. Fabiano aklına geldi ve onu kafasından atmaya çalıştı. Fabiano ve Sinha Vitoria, bu yaptıkları için onu cezalandıracaklardı kuşkusuz. Korkuyla gözlerini yukarı kaldırdı. Ay doğmuş, büyümüştü; belli belirsiz bir yıldız ona eşlik ediyordu. O sırada papağanlar ırmak kıyısındaki kuru mısırların üzerinde uyuyorlardı. Eğer bunlardan bir tanesi onun olsaydı, mutlu olacaktı.

Başını eğdi; hayvanların yalak olarak kullandıkları kirli su birikintisine baktı. İnce bir su yolu bir hayvanın açılmış atardamarı gibi kuma sızıyordu. Bir sopayla vurarak öldürülen, sonra da kanı iyice aksın diye damın altına başaşağı asılan keçiler aklına geldi.

Yürümeye devam etti. Kendisine edilen hakaret gitgide etkisini kaybetti ve sonunda söndü. Eve gitmeli, yemek yiyip uyumalıydı. Ve büyümeliydi; Fabiano gibi olmalıydı. Keçileri sopayla öldürmeli ve belinde keskin bir bıçak taşımalıydı. Büyüyecekti; değneklerden yapılmış yatağa uzanacak, samandan sigarasını tüttürecekti ve ham deriden ayakkabılar giyecekti.

Keçiyolunu tırmandı; yavaşça eve yaklaştı; çarpık bacaklarıyla sallanarak yürüyordu. Büyük bir

adam olunca böyle yürüyecekti: Çarpık bacaklarıyla ağır ağır ve şıkırdayan mahmuzlarıyla kendinden emin. Vahşi bir atın sırtına atlayıp, açık arazide bir rüzgâr gibi koşturacak ve arkasında uzun bir toz bulutu bırakacaktı. Eve döndüğünde bir sıçrayışta attan inecek, dizliklerini, göğüs koruyucusunu, mintanını ve çenesine bağlı şapkasını çıkarmadan eğri bacaklarıyla avluyu geçecekti. Ağabeyi ve Baleia şaşıp kalacaklardı.

Büyük Çocuk

Sorun, Sinha Vitoria'nın büyük çocukla konuşmayı ihmal etmesinden doğdu. Şimdiye dek cehennem sözcüğünü hiç duymamıştı. Sinha Terta'nın söylediğinden bir şey anlamayınca, bir açıklama istedi. Sinha Vitoria'nın aklı karıştı, belirsiz sözcüklerle hiçbir işe yaramayan bir yerden sözetti ve çocuk tanımlamasını isteyince de omuzlarını silkti.

Çocuk odaya gitti ve babasına sordu. Fabiano bacaklarını açmış yerde oturuyor ve bir parça taban köselesi yayıyordu.

«Ayağını üstüne koy!»

Çocuk dediğini yaptı ve Fabiano bir çift sandalet için ölçü aldı: Bıçağın sivri ucuyla topuğunun arkasına ve ayak başparmağının önüne birer çentik attı. Sonra da ayak tabanının şeklini derinin üzerine çizdi ve ellerini çırptı: «Ayağını çek!»

Ufaklık biraz geri çekildi, ama fazla uzaklaşmadı ve çekinerek bir soru sormayı denedi. Yanıt alamayınca yine mutfağa döndü ve annesinin eteğine asıldı:

«Neye benziyor orası?»

Sinha Vitoria kızgın maşalardan ve alevlerden sözetti.

«Gördünüz mü orayı?»

Bunun üzerine Sinha Vitoria kızdı. Çocukta hiç utanma kalmamıştı, tokadı yapıştırdı.

Çocuk bu dayanılmaz haksızlığa öfkelenerek mutfağı terketti, avluyu geçti ve kurumuş küçük gölün kenarındaki solmuş *catinga* ağaçlarının altına gizlendi.

Dişi köpek Baleia bu zor dakikalarında ona arkadaşlık etti. Ocağın yanında bir kemik için beklemiş, sıcağa sarınıp uyuklamış ve dinlenmişti. Belki ona hiç kemik verilmeyecekti, ama o kemiklere inanıyordu. Onu uyutan hayal tatlıydı. Zaman zaman hareket ediyor, güven saçan kara gözlerini evin hanımına çeviriyordu. Tencerede koca bir kemik kaynadığını varsayıyordu. Hiçbir şey onu bu kesin gerçekten yoksun bırakamazdı. Hiçbir sıkıntı onun alçakgönüllü isteklerini etkileyemezdi. Bazan hiç neden yokken tekme yerdi. Tekmeler de buna dahildi, ama bunlar kemiklerin hayalini yok edemezdi.

Sinha Vitoria'nın sesi ve büyük çocuğun kafasına indirdiği yumruk Baleia'yı tavşan uykusundan kaldırdı ve işlerin pek iyi gitmediği kuşkusunu uyandırdı. Köşeye, büyük havanın arkasına gizlendi; çanakların ve sepetlerin arasında büzüldü. Bir dakika sonra kafasını kaldırdı ve durumun ne olduğunu anlamaya çalıştı. Küçük gölden yükselen ılık rüzgâr kararını belirledi: Duvarın dibinden sessizce ilerledi; alçak mutfak penceresinden atladı; avlunun içinden ve idrar söktürücü otların önünden geçti. Keneler onu rahatsız ediyordu. Kendini huzursuz hissetti ve hafifçe uludu. Çevresinde dönüp, kuyruğunu sağa sola sallayarak acısını hafifletmeye çalıştı. Pek o kadar neşeli değildi, ama aşırı bir acı da çekmiyordu. Sabrını hiçbir zaman kaybetmediğinden sıçramaya devam etti ve böylece dostunun dikkatini üzerine çekti. Sonunda da onu, davranışlarının anlamsız olduğuna inandırdı.

Çocuk doğruldu, dişi köpeğin başını bacaklarının üzerine koydu ve ona yavaş sesle bir hikâye anlatmaya başladı. Sözcük dağarcığı; kuraklık zamanında ölen papağan kadar kıttı. Bu yüzden türlü türlü sesler, işaretler kullanıyordu ve Baleia ona kuyruğuyla, diliyle ve kolay anlaşılan hareketlerle karşılık

veriyord.u

Hepsi onu terketmişti; ona yakınlık gösteren tek canlı, dişi köpekti. İnce ve kirli parmaklarıyla köpeği okşuyor, hayvan da bu hoş dokunuşu daha iyi hissedebilmek için toplanıyordu. Kızgın küllerin sıcaklığı da onda aynı duyguları uyandırıyordu.

Hayvanı okşamaya devam etti; çamur içindeki yüzünü hayvanın burnuna doğru yaklaştırdı ve dişi köpeğin durgun gözlerinin derinliklerine baktı.

Kardeşiyle balçık çukurunda oynamıştı. Çamurdan şekiller yoğurmuşlar ve kirlenmişlerdi. Oyunu yarıda bırakıp Sinha Vitoria'ya soru sormaya gitti. Bir felâket. Suç, geçen akşam Fabiano'nun göğüs kemiğini dualarla iyileştirdikten sonra, dişsiz ağzında çubuğuyla, garip bir sözcük söyleyen Sinha Terta' daydı. Bu sözcüğün biçimlenmesini istiyordu ve annesi kızgın demir maşaların ve parlayan alevlerin bulunduğu, iğrenç bir yerden sözedince büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Bu yüzden somurttu ve annesinin, cehennemin görünüşünü değiştirmek için bir şeyler yapmasını bekledi.

Şimdiye kadar gördüğü her yer iyiydi: Keçi ahırı, sığırların ağılı, su içtikleri yer, avlu, balçık çukuru, içinde çobanın ailesi ve patronun hayvanları gibi gerçek canlıların yaşadığı bir dünya. Bunların dışında bir de biraz ötedeki mavi sıradağlar, dişi köpeğin keklik avlamak için gittiği dağ, çalılıkların arasında neredeyse kaybolan keçiyolu, fundalıklar ve tek tük ağaççıklar vardı ve içinde insanlara benzeyen, canlı taşların ve bitkilerin kaynaştığı, sık *macambira* tarlaları. Bu dünyalar barış içinde yaşıyordu; bazan sınırları kaldırıyorlar, her iki dünyanın sakinleri anlaşıp birbirlerine yardım ediyorlardı. Elbette ki kötü güçler de vardı, ama bunların hep üstesinden geliniyordu. Fabiano vahşi bir atı eğitirken, koruyucu bir güç onu eyerin üzerinde tutuyor, ona daha az tehli-

keli yolları gösteriyor ve dallardan, dikenlerden koruyordu. Yaratıklar arasındaki bu ilişki her zaman bu kadar dostça olmuyordu. Eskiden insanlar aç ve yorgun, anlamsız ve amaçsızca kaçıyorlardı. Sinha Vitoria teneke kaplı sandığı başının üzerinde dengede tutuyor, küçük çocuk da ata biner gibi kalçasında oturuyordu; Fabiano ağızdan dolma tüfeğini omzuna asmıştı; Baleia'nın seyrek tüyleri arasından kaburgaları görünüyordu. O, büyük çocuk, ayak tabanlarını yakan toprağa düşmüştü. Birden karanlık bastırmış, acıbaklalar ve *mandacarular* görülmez olmuştu. Fabiano'nun, bıçağının kılıfıyla yaptığı vuruşları hemen hemen hiç hissetmiyordu.

O zamanlar dünya çok kötüydü. Ama sonra yeniden düzeldi; tam olarak söylemek gerekirse: Kötü şeyler hiçbir zaman yoktu. Mutfak rafında kuru et ve domuzyağı birikiyor, susuzluk insanlara dert olmuyordu; öğleden sonra çitin kapısı açılıyor, küçükbaş hayvanlar doğruca yalağa koşuyorlardı. Kemikler ve taşlar bazan şekil alıyorlar, çalılığı, tepeyi, uzaktaki dağları ve *macambira*ları dolduruyorlardı.

Doğru dürüst konuşmasını bilmediğinden zor sözcükleri kekelemeye çalışıyordu; belli heceleri durmadan yineliyor, hayvanların melemesini, rüzgârın uğultusunu, dalların hışırtısını ve birbirlerine vurduklarında çıkan çatırtıyı taklit ediyordu. Bir kelime öğrenmeye iyice niyetlenmişti; bu, Sinha Terta'nın konuşmalarında geçtiğine göre, kuşkusuz önemli bir sözcüktü. Bu sözcüğü ezberleyip kardeşine ve dişi köpeğe öğretecekti. Baleia bununla ilgilenmezdi, ama kardeşi şaşıracak, kıskançlıktan çatlayacaktı.

«Cehennem, cehennem.»

Bu kadar güzel bir sözcüğün kötü bir anlama gelmesini olanaksız buluyordu. Sinha Vitoria ile bu konuyu konuşmak istiyordu. Eğer Sinha Vitoria ona cehennemi görmüş olduğunu söylemiş olsaydı: tamam,

her şey yoluna girecekti. Sinha Vitoria tuttuğunu koparırdı. O, görünen ve güçlü bir otoriteydi. Eğer görünmeyen ve daha da güçlü bir otoriteden sözetseydi: Sorun yoktu. Ama onu, tokat atarak inandırmak istemesi ona saçma geliyordu. Büyükler öfkelendiğinde dayak çok doğaldı. Atılan dayak ve tokatların tek nedeninin öfke olduğunu bile düşünüyordu. Bu kanı onu güvensiz yapıyor, ailesine bir söz yöneltmeden önce onları iyice incelemesine neden oluyordu. Sinha Vitoria'ya soru sormak için cesaret almıştı, çünkü keyfi yerinde görünüyordu. Bütün bunları aşırı el kol hareketleri ve seslerle küçük köpeğe açıkladı.

Baleia aşırı coşkunluklardan nefret ediyordu: Bacaklarını gerdi, gözlerini kapadı ve esnedi. Tekmeler cansıkıcı, ama doğal olaylardı onun için. Bunlardan kurtulmanın tek yolu vardı, o da tüymek. Ama bazan gafil avlanıyor, kıçına tekmeyi yiyordu; sonra havlayarak kaçıyor ve çalılıkların arasında bir yere gizleniyordu; yalnızca bir isteği vardı: Bir daha dönmemek üzere ortadan kaybolmak. Bu isteğini gerçekleştiremeyeceğinden sakinleşiyordu. Gerçekten de dostunun heyecanlanması için bir neden yoktu. Yeniden bacaklarını gerip esnedi. Uyusa iyi olacaktı.

Çocuk, köpeğin nemli burnundan öptü ve sallayarak uyuttu. Düşüncesinde yine mavi dağları ve *macambira*ları dolaşmaya başladı. Fabiano'nun dediğine göre dağlarda puma inleri vardı. Ve dikenlerle kaplı *macambira* çalılıklarının arasından zehirli yılanların yassı kafaları yükseliyordu.

İnce ellerini birbirine sürttü ve kirli tırnaklarındaki pislikleri temizledi. Balçık çukurunda bıraktığı kilden heykelcikleri hatırladı, ama bununla birlikte o uğursuz sözcük de yine aklına geldi. Bu uğursuz meraktan kurtulmaya, bu soruyu hiç yöneltmemiş ve bu yüzden hiç tokat yememiş olduğuna kendini inandırmaya çalıştı.

Ayağa kalktı. Mutfak penceresini ve Sinha Vitoria'nın topuzunu gördü. Bütün bunlar içini kötü bir önseziyle doldurdu. Bir ağacın altına oturdu ve bulutlarla kaplı dağları seyretti. Hava kararırken, bulutlar ve dağlar birbirine karışıyor, yıldızlar görünüyordu. Neden yıldızlar vardı?

Köpekçik zıplayarak yaklaştı, koklaya koklaya yanına geldi, ellerini yaladı ve önüne uzandı.

Neden yıldızlar vardı?

Üzüldü; acaba Sinha Vitoria gerçeği mi söylemişti? Cehennem pumalarla ve zehirli yılanlarla dolu olmalıydı ve orada yaşayan insanlar kafalarına yumruk yiyorlardı; kulakları çekiliyor ve deri kılıfla kıçlarına bir tane yapıştırılıyordu.

Yer değiştirdiği halde, Sinha Vitoria'yı bir türlü kafasından atamamıştı. Kendi kendine, hiçbir şey olmadığını söylüyor, dağların üzerinde beliren yıldızları düşünmeye çalışıyordu. Boşuna. Yıldızlar onun için sönmüştü.

Kendini zayıf ve korunmasız hissetti; çelimsiz kollarına, ince parmaklarına baktı ve toprağa esrarengiz işaretler çizmeye başladı. Sinha Vitoria bunu neden söylemişti?

Köpekçiği öyle bir şiddetle kucakladı ki, hayvan huzursuzluk duydu. Kucağa alınmak istemiyordu; oraya buraya sıçrayabilmek ve yerde yuvarlanmak daha iyiydi. Tencerenin kokusunu aldı; burnunu kırıştırdı ve dostunun tuhaf hareketlerini reddetti. Koca bir kemik, et suyunun içinde batıp çıkıyordu. Bu avutucu manzaradan gözlerini ayıramadı.

Çocuk köpekçiği hâlâ kucağında tutuyordu. Baleia durumuna razı oldu, dostunu incitmemek için onun aşırı içtenliğine katlandı. Çocuktan gelen koku hoştu ve mutfak kokularıyla karışıyordu. Mutfakta bir kemik vardı, bol ilikli ve hattâ üzerinde birkaç et parçası bulunan koca bir kemik.

Kış

Aile ateşin çevresinde toplanmıştı. Fabiano havanı ters çevirmiş, üzerinde oturuyordu; Sinha Vitoria bacak bacak üstüne atmıştı ve uylukları çocuklara yastık görevi görüyordu. Dişi köpek Baleia arka ayaklarının üzerine oturmuş, külle kaplı koru seyrediyordu.

Şeytani bir soğuk vardı; çatı oluğundan su damlıyor, rüzgâr *catingueira*ların dallarını sallıyor ve ırmağın şarıltısı uzaktaki bir gökgürültüsü gibi duyuluyordu.

Fabiano keyifle ellerini ovuşturdu ve sandaletleriyle kızgın odun parçalarını ateşin içine itti. Alevlerin çıtırtısı duyuluyor, kül dökülüyordu; küçük bir ışık çemberi ocak taşlarının çevresine yayıldı, zayıf bir ışıkla çobanın ayaklarını, karısının dizlerini ve uyuyan çocukları aydınlattı. Küçükler arasıra kıpırdıyorlardı, çünkü ateş zayıftı ve bedenlerinin yalnızca bir yanını ısıtıyordu. Öbür yanları ise duvardaki çatlaklardan ve pencere deliklerinden giren soğuğa karşıydı. Bu yüzden uyuyamıyorlardı. Tam uyku bastıracakken, soğuk tüylerini ürpertiyordu; dönmek zorunda kalıyorlar, ateşe doğru yaklaşarak anne ve babalarının konuşmalarını dinliyorlardı. Aslında buna tam olarak bir konuşma denemezdi: Yinelemelerle ve saçmalıklarla dolu, bağlamından kopuk sözcüklerden oluşuyordu. Bazan gırtlaktan gelen bir ses, bu ağır aksak söyleşiye belirli bir canlılık veriyordu. Aslına bakılırsa ikisi de birbirlerinin söyledikleri söz-

lere dikkat etmiyorlardı: Yalnızca akıllarından o anda ne geçerse onu söylüyorlardı. Hayaller birbirini izliyor, şekil değiştiriyordu; hayallerini dile getirecek sözcükleri bulamıyorlardı. Sözcük dağarcıkları çok kısıtlı olduğundan bu eksikliği yüksek sesle konuşarak kapatmaya çalışıyorlardı.

Fabiano yine ellerini ovuşturdu ve oldukça karışık bir hikâye anlatmaya başladı. Ateş yalnızca sandaletlerini aydınlattığından, el kol hareketleri görünmüyordu. Büyük çocuk kulak kesildi. Eğer Fabiano' nun yüzünü görebilseydi, belki hikâyenin bir bölümünü anlayabilirdi, ama karanlıkta bu çok zordu. Ayağa kalktı, mutfağa gitti ve bir kucak dolusu yakacak odun getirdi. Sinha Vitoria homurdanarak onun bu hareketini uygun buldu, ama Fabiano hikâyesini yarıda kesmesine çok kızdı; çocuğun bu davranışını bir saygısızlık olarak nitelendirdi ve terbiyesini vermek için kolunu kaldırdı. Küçük kaçtı; koruyarak onun tarafını tutan annesinin eteğinin içine yuvarlandı. «Bak hele şuna! Bu ne küstahlık!»

Adam böyleydi işte. Eli gevşekti.

«Şeytan herif!»

Sinha Vitoria yemek kepçesinin sapıyla korları karıştırdı; ıslak talaşları taşların arasına koydu ve yakmayı denedi. Fabiano da ona yardım etti: Gevezeliği bırakıp dizlerinin üzerine çöktü, ellerini yere dayadı ve üfledi; yanaklarını şişirdi. Mutfağı koyu bir duman kapladı; öksürmeye başladılar ve gözleri yaşardı. Sinha Vitoria ateş yelpazesini salladı ve bir dakika bile geçmeden taşların arasından alevler yükselmeye başladı.

Işık çemberi genişledi. Kırmızı ışığa boyanmış şekiller karanlıkta belli oluyordu. Fabiano'nun yalnızca karnından aşağısı görünüyor, üst kısmı ise karanlıkta kayboluyordu; belirsiz bir ışık demetinin ikiye böldüğü siyah bir gölgeydi sanki. Bu gölge, sürekli

yineleyip durduğu gevezeliklerini dinletiyordu.

Fabiano'nun keyfi yerindeydi. Taşan sular, taşma bölgesinin kenarında toprağa çakılı ölçü işaretini günlerce önce aşmış, suyun altında kalması gereken *catinga* kütüklerine çoktan ulaşmıştı. Kuşkusuz yalnızca yapraklar gözüküyordu; köpükler yükseliyor, sular, kaymaya başlayan dik ırmak kıyısının altını oyuyordu.

Birkaç güne kadar su baskınının egemenliği sona erecekti; ama Fabiano geleceği düşünmüyordu. Şimdilik su baskını büyüyordu; hayvanları öldürüyor, sapan izlerini ve otlakları kaplıyordu. Bütün bunlar çok iyiydi. Fabiano ellerini ovuşturdu. Ailesini kaygı ve korkuya boğan kuraklık artık doğrudan doğruya bir tehlike sayılmazdı. Sonra bodur bitkiler sarardılar; kızardılar; hayvanlar zayıflamaya başladılar ve korkunç düşler insanlara rahat uyku uyutmadı.

Birden ırmağın kaynağına doğru bir şimşek gökyüzünü yırttı ve onu daha şiddetlileri izledi; çok yakında bir yerde gök gürledi; kan rengi bulutlar gecenin karanlığında yuvarlanıyorlardı. Fırtına, *sucupira*ları ve *imburana*sları kökünden söküyordu; gittikçe daha fazla şimşek çakıyordu. Sinha Vitoria çocuklarla birlikte yatak odasına gizlendi. Kulaklarını tıkadılar ve hasırın altına sindiler. Ama bu vahşi görünüm bir gök gürültüsüyle son buldu; yağmur boşandı; taşan su, ağaç gövdelerini ve ölü hayvanları da birlikte sürükledi. Su yükseldi; keçiyoluna ulaştı; avlunun sonundaki *juazeiro*ların arasına kadar girmeye çalıştı. Sinha Vitoria dehşete kapıldı. Sular *juazeiro*lara kadar ulaşabilir miydi gerçekten? Eğer bu olursa, evleri su altında kalacak ve ev halkı güvenliği için tepeye sığınacaktı; birkaç gün keseli hayvanlar gibi tepede yaşayacaklardı. Hindistancevizinden kepçenin sapıyla ateşi karıştırırken, içini çekti. Tan-

rı, başlarına böyle bir felâket gelmesine izin vermezdi.

«Tanrım!»

Evin temeli sağlamdı.

«Tanrım!»

Sert ağaçtan yapılmış destekler toprağa iyice çakılmıştı. Eğer ırmağın suları oraya kadar ulaşırsa, ancak çatı kirişlerini örten kesekleri sökebilirdi. Tanrı aileyi korurdu.

«Tanrım!»

Bölmeleri birbirinden ayıran enine sırıklar ve sert ağaçtan destekler sarmaşıklarla sıkıca bağlanmıştı. Evin destekleri, suyun şiddetine karşı koyacak güçteydi. Sular çekilir çekilmez, aile geri dönecekti. Evet, keseli hayvanlar gibi çalılıklarda yaşayacaklardı. Ama sular alçalınca geri dönecekler ve evin payandalarını yeniden balçıkla sıvayacaklardı.

«Bunu yapacaklardı!»

Sinha Vitoria, yükselen ırmağın gürültüsünü duymak zorunda kalmamak için ateş yelpazesini tüm gücüyle sallıyordu. Acaba su daha da yükselmek niyetinde miydi? Ateş yelpazesi vınlıyor ve taşan suyun boğuk gürültüsü alçalarak, *juazeiro* ağaçlarının arkasında sönüp giden bir soluğa dönüşüyordu.

Fabiano kahramanlıklarını anlatıyordu. Önce alçakgönüllülükle başladı, ama sonra gitgide coştu, sonunda kendini, abartmanın görkemliliğinde ve pembe dünyalarda buldu. Eşi görülmemiş işler yaptığına inanıyordu. Bu inanca gereksinimi vardı. Bir süre önce başına o utanç verici olay gelmişti; sarı tenli polis pazar yerinde ona kafa tutmuş, süngüsünün kılıfıyla bir güzel patakladıktan sonra hapse atmıştı. Fabiano, cesareti kırılmış bir halde haftalarca dolandı durdu; alacağı öcü düşledi; güneşin kasıp kavurduğu çalılıklarda hayvanların her geçen gün zayıfladıklarını gördü. Kuraklık gelirse, karısını ve ço-

cuklarını bırakıp ateş sarısı polisi paramparça edecekti; sonra da yargıcı, savcıyı ve polis müdürünü gebertecekti. Birkaç gündür keyfi kaçmıştı, kuraklığı düşünüyor, aşağılanma içini kemiriyordu. Ama gök gürlüyordu; taşan sular daha da yaklaşıyor, çatı oluğundan su damlıyor ve duvardaki çatlaklardan rüzgâr esiyordu.

Fabiano hayatından hoşnuttu, ellerini ovuşturdu. Hava çok soğuktu, ateşe doğru yaklaştı. Korkunç bir tüfek ateşinden sözediyordu; yediği dayakları ve cezaevini unuttu, kendinde, inanılmaz işler başarabilecek gücü hissetti.

Irmak keçiyolunu sular altına almış, *juazeiro* ağaçlarının yakınına kadar gelmişti. Oraya ulaşıp ulaşmadığı henüz bilinmiyordu. Fabiano yaşlıların konuşmalarından yararlanıyordu; kendinden emin, zaferiyle sonuçlanan bir kavgayı anlatıyordu. Bu kavga bir hayal ürünüydü, ama Fabiano buna inanıyordu.

İnekler, ağıla bitişik olan evin çevresinde korunmaya çalışıyorlardı; yağmur hayvanların üzerine bir kırbaç gibi iniyor, çanlar çıngırdıyordu. Taze ot yiyip semirecekler, buzağılar doğuracaklardı. Meradaki otlar büyüyecek, ağaçlar yeni yapraklarla süslenecek, hayvanlar çoğalacaklardı. O, karısı, çocukları ve dişi köpek Baleia, hepsi şişmanlayacaktı. Belki de Sinha Vitoria kayıştan bir yatak satın alacaktı. Gerçekten üzerinde yattıkları değneklerden yapılmış karyola çok rahatsızdı.

Fabiano elleriyle havada seri hareketler yapıp duruyordu. Sinha Vitoria, nemli akasya odununun ateşi sönmesin diye yelpazeyi sallıyordu. Bir yandan soğuğu, bir yandan da ateşin sıcaklığını hisseden çocuklarsa bir türlü uyuyamıyorlar ve babalarının gevezeliğini dinliyorlardı. Alçak sesle, anlamadıkları sözler üzerine konuşmaya başladılar. Anlaşamıyor-

lar, kaba sözlerle tartışıyorlar ve az kalsın birbirlerine giriyorlardı. Fabiano onların bu küstahlığına kızdı ve cezalandırmak istedi. Ama sonra yine sakinleşti ve anlamadıkları şeyleri başka sözcüklerle anlattı.

Küçük çocuk ellerini çırptı. Fabiano'nun, siyah ve kırmızı alevlerin üzerinde oraya buraya hareket eden ellerini seyretti. Sırtı karanlıkta kalıyordu, ama elleri ateşte aydınlanıyor, kırmızıya boyanıyordu. Sanki Fabiano bir hayvanın derisini yüzmüş gibi görünüyordu. Kızıl, karışık sakalı görünüyor, mavi, hareketsiz gözlerini ateşe dikmiş, kalın, boğuk sesi sessizliği bölüyordu. Fabiano kamburunu çıkarmış orada oturuyordu; çirkin ve iki ayağının üzerinde duramayan bön bir hayvan kadar kabaydı.

Büyük çocuk hoşnut değildi. Babasının yüzünü seçemediğinden, onu daha iyi anlayabilmek için gözlerini kapadı. Kuşku duymaya başladı. Fabiano hikâyeyi değiştirmişti, bu da onun gerçekliğini sarsıyordu. Bir düş kırıklığı. Çocuk uzandı ve esnedi. Fabiano aynı sözcükleri kullansa daha iyi olacaktı. Çocuk kardeşiyle tartıştı ve sözcüklere anlam vermeye çalıştı. Sözcükler üzerinde tartıştılar ve kendi inancı iyice güçlendi. Fabiano aynı sözcükleri yinelemeliydi. Hayır. O daha değişik bir yol yeğledi: Kahraman, yufka yürekli ve çelişki dolu biri olmuştu. Büyük çocuk, şeker değirmencisi Seu Tomas'ın bir armağanı olan eski bir oyuncağı hatırladı. Uykulu uykulu gözlerini açıp kapıyordu. Duvarların çatlaklarından içeri sızan rüzgâr bacağını, kolunu, bütün sağ yanını soğuktan donduruyordu. Öbür tarafa döndü; Fabiano ortadan kayboldu. Oyuncak kırılmıştı; ufaklık onun işe yaramaz parçalarını görünce üzüldü. *Catingueiro*ların altında ufak taşlardan yaptığı ağıl aklına geldi. Şimdi küçük göl ağzına kadar doluydu ve yaptığı ağıl sular altında kalmıştı. Balçık çukuru da ay-

nı durumdaydı. Taşan sular mutfak duvarına kadar gelmiş ve küçük gölün sularıyla birleşmişti. Sinha Vitoria küçük bahçeye ulaşabilmek için ön kapıdan çıkarak, verandaya giden basamakları inip *barauna*[1] ağacından yapılmış kapıdan geçmek zorundaydı. Bahçeyi çevreleyen çit, kasıkotu ve evin arkasındaki *catingueira*lar su altındaydı. Çatı oluğundan su damlıyordu; hayvan çanları çalıyor ve kurbağalar vıraklıyordu. Çan seslerine alışmışlardı, ama kurbağa vıraklamaları ve yere düşen damlaların sesi alışılmadık bir şeydi. Her şey değişmişti. Gece gündüz yağmur yağıyordu. Çalılığın ve içinde esrarengiz yaratıkların yaşadığı çıplak fundalığın kutsallığı bozulmuştu. Kurbağalarla doluydu ve her yandan bunların usandırıcı sesleri yükseliyor, araziyi acıklı bir ezgi kaplıyordu. Çocuk sesleri tek tek saymayı denedi, ama başaramadı. Çok fazlaydılar; ağaçlıkların ve çalılığın içinde şaşılacak sayıda kurbağa vardı kuşkusuz. Ne yapıyorlardı acaba? Neden vıraklayan, hüzünlü bir şarkı söylüyorlardı? Şimdiye dek bir tane bile kurbağa görmemişti; onları, dağlarda ve *macambira* çalılıklarında yaşayan, görünmeyen hayvanlarla karıştırdı. Dizlerini göğsüne doğru çekti; rahatına baktı ve uyudu; ateş bedeninin yalnızca bir yanını ısıtıyordu, öbür yanını ise Sinha Vitoria'nın kalçası koruyordu.

Ateş yelpazesi bir oraya bir buraya hareket ediyor, yaş odun cızırdıyordu; Fabiano'nun bedeni parıldadı ve yine karanlığa gömüldü.

Baleia kımıldamadan, sabırla odunkömürünü seyrediyor, ailenin yatmasını bekliyordu. Fabiano'nun çıkardığı gürültüden rahatsız oluyordu. Arazide, bir hayvanı kovalarken deliler gibi bağırıyordu. Bu doğaldı. Ama burada, ocağın başında, bu yaygara da

1 **Barauna:** Sert odunlu bir ağaç türü.

neyin nesiydi? Fabiano gücünü gereksiz yere harcıyordu. Baleia'nın canı sıkıldı; uyudu, ama bir türlü istediği huzuru bulamadı. Sinha Vitoria kömürleri ve külleri saklamış, yerleri süpürmüş ve Fabiano'yla birlikte değnekten yataklarına yatmış olmalıydı. Çocuklar yandaki odada, duvardaki rafın altında, hasırın üzerinde uzanacaklardı. Onu rahat bıraksalar iyi olacaktı. Bütün gün insanların davranışlarını seyredip, aklının almadığı şeyleri kestirmeye çalışmıştı. Artık uyuması, pirelerini silkip, yetiştirildiği nöbetçiliğin yorgunluğunu üzerinden atması gerekiyordu. Yerler süpürülür süpürülmez usulca taşların arasına uzanıp kıvrılacak ve sıcakta uykuyu arayacaktı. Nemli keçi derilerinin kokusunu duyacak, tanımadığı sesler işitecekti; borulardan damlayan suların tıp tıp seslerini, kurbağaların usandırıcı vıraklamalarını, kabaran ırmağın çağlayışını. Ufak tefek, başıboş hayvancıklar her yanını saracaktı.

Bayram

Fabiano, Sinha Vitoria ve çocuklar Noel Bayramı için kente indiler. Saat üçtü; öldürücü bir sıcak vardı; kasırga, kum bulutlarını ve kuru yaprakları sarı ağaçların üzerine savuruyordu.

Evi kilitlemişlerdi; avluyu geçerek keçiyolunu inmişler ve yassı çakılların üzerinde ayağı sakat öküzler gibi sendeleyerek yürümüşlerdi. Fabiano, Sinha Terta'nın diktiği beyaz ketenden elbisesinin içine tıkılmıştı; fötr şapkası, yakası, kravatı, mantar tabanlı ve lastik dilli ayakkabılarıyla alışık olmadığı bu işkenceye katlanmaya çalışıyordu. Sinha Vitoria ise yaprak desenli kırmızı elbisesini giymiş, aşırı yüksek topuklarının üzerinde güçlükle dengede duruyordu. Sokaktaki genç kızlarla aynı ayakkabıları giymekte ısrar ediyor ve yürürken ayakları dolaşıyordu. Çocuklar ilk kez pantolon ve ceket giyiyorlardı. Evde ya çizgili kumaştan gömlekle ya da çıplak dolaşırlardı. Ama Fabiano on arşın beyaz kumaş satın almış ve çocuklarla kendisine birer elbise dikmesi için Sinha Terta'yı görevlendirmişti. Sinha Terta bu kumaşı az buldu. Ama Fabiano anlamamış gibi yaptı; ihtiyarın kumaştan artanı çalmak istediğine inanmıştı. Sonuçta elbiseler kısacık, dar ve yama dolu bir şey olup çıktı.

Fabiano bu kusurları görmezlikten gelmeye çalıştı. Göbeği dışarda, omuzları yukarda, dimdik yürüyordu ve uzaktaki sıradağlara bakıyordu. Başka zamanlarda yere bakar, taşlardan, ağaç gövdelerin-

den, çukurlardan ve yılanlardan kaçınırdı. Bu zoraki yürüyüş onu yordu. Irmağın kumlarına basınca, kentle arasında kalan üç mili bu gidişle hiç aşamayacakmış gibi geldi. Ayakkabılarını çıkardı; çoraplarını cebine soktu; ceketini, kravatını ve yakasını çıkardı, hafifleyerek bir oh dedi. Sinha Vitoria da onu izledi; ayakkabılarıyla çoraplarını çıkardı ve mendiline sardı. Çocuklar sandaletlerini kollarının altına aldılar ve kendilerini yeniden doğmuş gibi hissettiler.

Geride kalan Baleia da topluluğa katıldı. Daha önce gelmiş olsaydı, Fabiano herhalde onu başından defederdi. Baleia bayramı, verandayı kirleten keçilerin başında geçirmek zorundaydı. Ama cebindeki buruşmuş kravatı ve yakası, omzundaki ceketi ve bir düğüme asılı çizmeleri, çobanın, kendisini hayvanla bir tutup onu rahat bırakmasına neden oldu. Her zamanki yürüyüş biçimini aldı, ayakları içeriye doğru dönük, başını öne eğmiş yürüyordu. Sinha Vitoria, çocuklar ve Baleia peşinden geliyorlardı. İkindi çok çabuk geçti, karanlık bastırırken, caddenin başladığı ırmak kıyısındaydılar.

Fabiano durdu; yere oturdu, sertleşmiş ayaklarını yıkadı ve derisindeki derin kırışıklıklardan çamurları kazımaya çalıştı. Sonra da ayaklarını kurulamadan çoraplarını ve ayakkabılarını giymeyi denedi, zor işti: Pamuklu çoraplar başparmağının altında kat kat oluyor, ayakkabılar ayağına girmekte genç kızlar gibi diretiyordu. Sinha Vitoria eteğini sıvadı, yere çömeldi ve aynı şekilde ayaklarını temizlemeye başladı. Çocuklar da çaya girdiler, ayaklarını ovdular; sudan çıkarak sandaletlerini giydiler ve anneleriyle babalarının hareketlerini seyrettiler. Sinha Vitoria işini bitirdi ve ayağa kalktı. Fabiano'nun sabrı tükenmiş, öfkeyle soluyordu. Bu lânet olası ayakkabılardan birini giymeyi başarmıştı, ama öteki hâlâ diretiyor-

du. Fabiano, parmağını çekecek derisine geçirmiş, boşuna çaba harcıyordu. Sinha Vitoria ise ona öğütler veriyor ve bu Fabiano'yu daha da kızdırıyordu. Bu kahrolası topuğu ayakkabıya sokmanın olanağı yoktu. Biraz daha şiddetli çekince şerit yırtıldı. Çoban, parmağını lastik dile soktu. Başaramayınca ayağa kalktı. Bir bacağı ötekinden daha uzundu. Topallıyordu, ama yoluna devam etmeye kararlıydı. Bir umut kırıntısının da eşlik ettiği öfke kriziyle ayağının üzerinde bir kez sertçe tepindi. Eti sıkıştı; ıslak çorap yırtıldı, kemikleri çatırdadı ve sonunda yaralı ayağı konçtan geçti. Fabiano, keyfinden, derin ve acı dolu bir inilti çıkardı. Sonra da sert yakasını iliklemeye çalıştı, ama titreyen parmakları bunu beceremedi. Sinha Vitoria ona yardım etti: Düğmeyi dar iliğe soktu ve kravatı boynuna bağladı. Kirli, terli parmakları yakada koyu lekeler bıraktı.

«Tamam,» diye homurdandı Fabiano.

Çayın üzerindeki köprü işlevini gören ağaç gövdesini geçtiler ve caddeye vardılar. Yüksek topukları, Sinha Vitoria'yı sendeleyerek yürümeye zorluyordu. Şemsiyenin bir mendille sarılmış sapı aşağıya doğru, ucu ise yukarı doğru duruyordu. Sinha Vitoria'nın şemsiyeyi neden böyle taşıdığını söyleyebilmek olanaksızdı. Kendisi de bunu açıklayamazdı, ama öbür köylülerin de böyle yaptıklarını görmüş ve bu âdeti benimsemişti.

Fabiano baston yutmuş gibi dimdik yürüyordu.

Çocuklar sokak lâmbalarına hayretle bakıyorlardı. Olağanüstü şeylerin kendilerini beklediğini kestirebiliyorlardı. Merak duymuyorlar, korkuyorlardı; bu yüzden insanların dikkatini üzerlerine çekmemek için çok dikkatli davranıyorlardı. Kırsal çevrelerinden farklı bir dünya olduğunu tahmin etmişlerdi; mavi dağların arasında harika bir dünya. Ama gördükleri gariplikten de öteydi. Nasıl bu kadar çok ev ve insan

olabilirdi? Hiç kuşkusuz, bu adamlar birbirleriyle kavga ederdi. Acaba bu insanlar zorba mıydılar ve onların, barakalarının arasında dolaşmalarını isterler miydi? Yumruklara ve tokatlara ses çıkarmamaları gerektiğine alışmışlardı. Belki de tanımadıkları bu insanlar Sinha Vitoria'dan farklı davranıyorlardı; yine de her ihtimale karşı tedbirli olmak daha iyiydi. Ufaklıklar duvara yapıştılar; tuhaf bir güvensizlik onlara hâkim oldu, kulaklarına alışık olmadıkları sesler geliyordu. Kiliseye vardılar ve içeri girdiler. Baleia kaldırımda kaldı ve kaygıyla caddeyi seyretti. Ona göre her şey karanlıkta kalmalıydı, çünkü gece olmuştu ve yollardaki insanlar çoktan uyumuş olmalıydı. Burnunu havaya kaldırdı; öksürten bir koku duydu. Yanında çok yüksek sesle bağırıyorlardı ve gereğinden fazla ışık vardı, ama onu en çok rahatsız eden bu dumandı.

Çocuklar da korkuyorlardı. Bir anda genişleyen bu dünyada, Fabiano ve Sinha Vitoria onlara çok daha küçük göründü; sunaktaki şekillerden bile küçük. Hiç sunak görmemişlerdi, ama ne kadar pahalı şeyler olduklarını düşünebiliyorlardı. Işık ve şarkı onları hayran bıraktı. Fazendadaki tek ışık, mutfaktaki ocağın ateşi ve duvardan çıkan bir kalasa asılı gaz lâmbasıydı; Sinha Vitoria'nın «İsa'ya övgüler»i ve Fabiano'nun hayvan sürüsünü güderken çıkardığı ses onlar için şarkıydı. Hayvanları çağırmak için çıkardığı ses hüzünlü ve tekdüzeydi, hayvanları uyuşturuyordu.

Fabiano suskundu; kutsal resimleri ve yanan mumları seyrediyordu. Yeni elbisesinin içinde patlıyordu; boynunu yukarı doğru uzatmış, kendini kızgın kömürler üzerinde yürüyormuş sanıyordu. Elbisesi gibi, kalabalık da sıkıyordu onu ve şaşkınlığını artırıyordu. Eğer zırhının içine gizlenmiş bir Brezilya domuzu gibi ayaklarında ve göğsünde koruyucuları,

sırtında da mintanı olsaydı, atın sırtına atlar ve toprağın üzerinde uçardı. Şimdi ise arkasına bile dönemiyordu. Kolları ve elleri gövdesine kenetlenmişti. Yediği dayakları ve hapiste geçirdiği geceyi hatırladı. Şu andaki duyguları, onu içeri attıklarında hissettiklerinden pek farklı değildi. Çevresindeki insanlar elleriyle onu yakalayacaklarmış gibi geliyordu; sanki üzerine çullanmış duvara yapıştıracaklardı. Çevresindeki yüzlere baktı. Burada toplanmış olan bu insanların ona aldırış bile etmedikleri apaçık ortadaydı, ama yine de Fabiano düşmanlar tarafından kuşatıldığını hissediyor, bir belâya çatacağından ve gecenin kötü biteceğinden korkuyordu. Derin nefes alıyor ve serinlemek için şapkasını yelpaze gibi kullanıyordu, ama boşuna. Bu sıkışıklıkta ilerlemek zordu. Yavaş yavaş kalabalığın arasından bir yol açmayı başardı; aradan süzülerek kutsanmış su kurnasının bulunduğu yere kadar geldi; karısını ve çocukları gözden kaybetmek korkusuyla orada bir an durdu. Ayak parmaklarının üzerinde yükseldi, ama bu yalnızca bir inilti çıkarmasına neden oldu: Çatlamış ayak topukları acı vermeye başlamıştı. Bir sütunun yanında duran Sinha Vitoria'nın topuzunu seçebildi. Herhalde çocuklar da yanındaydı. Kilise durmadan dolup taşıyordu. Karısının başını görebilmek için uzanıp, boynunu çevirmesi gerekiyordu ve yakası boynunu kesiyordu. Ama ayakkabılar ve yaka mutlaka gerekliydi. Kudas ayinine, ökçesine basılmış pabuçlarla ve kıllı göğsünü ortaya çıkaran, önü açık ipek gömlekle katılamazdı. Bu saygısızlık olurdu. Dindar olduğu için, yılda bir kez kiliseye gidiyordu. Hatırladığı kadarıyla hep aynı bayram kıyafetini giymişti: Onarılmış pantolon ve ceket, çizme, fötr şapka, yaka ve kravat. Sıkıntı çektiği halde, bu âdete karşı gelemezdi. Bir görevi yerine getirdiğine inanıyordu. bu yüzden dimdik ayakta durmaya çalıştı. Ama he-

yecanı çabuk dindi: Sırtı kamburlaştı, kollarını salıverdi.

Kendini kentli erkeklerle karşılaştırdığında, Fabiano onların üstünlüğünü kabullenmek zorundaydı. Bu yüzden onunla alay ettiklerinden de kuşkulanıyordu. Yüzünde soğuk bir anlatım, her türlü konuşmadan kaçınıyordu. Onunla ancak bir şeylerini çalmak için konuşulurdu. Satıcılar onu uzunlukta, fiyatta ve hesapta aldatıyordu. Patronu eline kalemi, mürekkebi alıp, anlaşılmaz hesaplar çıkartıyordu. En son hesaplaşmalarında sayılar karmakarışık olmuş, Fabiano son derece öfkelenerek beyaz tenlinin bürosunu terketmişti; dolandırıldığından emindi. Bütün insanlar ona zarar veriyordu. Gezginler, dükkân sahipleri ve patronu derisini yüzüyor, onunla hiçbir ilgisi olmayanlar, onu yolda sendeleyerek yürürken görünce gülüyorlardı. Bu yüzden Fabiano bu insanlardan uzak duruyordu. Sinha Terta'nın kesip diktiği yeni elbisesi, yakası, kravatı, ayakkabıları ve fötr şapkasıyla gülünç olduğunu biliyordu, ama bunun hatırlatılmasını istemiyordu.

«Tembeller, hırsızlar, asalaklar, korkak herifler.»

Kentlilerin bir işe yaramadığına inanıyordu. Dudaklarını ısırdı. Böyle şeyler söylememeliydi. Çok daha önemsiz bir şeyi bahane edip onu bir güzel ıslatmışlar, bir geceliğine hapse atmışlardı. Artık bunu düşünmemeliydi —sarı tenli polisi! Başını salladı, kötü anılardan kurtuldu ve onca kalabalığın içinde dostça bakan birisini aradı. Tanıdık birine rastlayınca, merhabalaşacak, sarılacak, gülecek ve ellerini çırpacaktı. Sonra da onunla hayvanlar üzerine konuşacaktı. Huzursuzdu; Sinha Vitoria'nın topuzunu görmeye çalıştı. Karısından ve çocuklarından fazla uzaklaşmamaya dikkat etmeliydi. Onlara yaklaştı ve tam kilise boşalmaya başlarken yanlarına vardı.

Oraya buraya itip kakılarak kiliseden çıktılar ve

basamakları indiler. Öne doğru sürüklendiklerinde aklına yine sarı tenli polis geldi. *Jatoba* ağacının yanından geçerken yüzünü çevirdi. Bok herif, hiçbir neden yokken ona meydan okumuş, ayağına basmıştı. Fabiano işi tatlıya bağlamaya çalıştı, ama öteki vazgeçmeyince sabrı tükendi ve babaları tuttu. Sonuç: Yediği kötek ve delikte geçirilen bir gece.

Karısını ve çocukları atlıkarıncaya binmeye çağırdı; onları bindirdi; nasıl döndüklerini görünce biraz oyalandı. Sonra hep birlikte oyun oynanan barakaları seyrettiler. Kaşındı; mendilini çıkarttı; düğümünü çözdü ve parasını saydı, bir oyun için tehlikeye atılmaya kararlıydı. Şansı yardım ederse, Sinha Vitoria'nın hayalindeki kayışlı yatağı satın alabilirdi. Bir Çadırlı barakada şekerkamışından yapılmış içkiden içti; geri döndü; ortalıkta kararsızca dolaştı ve bakışlarıyla karısının fikrini sordu. Sinha Vitoria reddeden bir hareket yaptı. Fabiano vazgeçti. Seu Januário'nun evinde sarı tenli polisle oynadığı oyunu hatırladı. Dolandırmışlardı; besbelli dolandırmışlardı onu. Tekrar çadırlı barakaya gitti ve birkaç kadeh daha içti. Yavaş yavaş çekingenliğini kaybediyordu.

«Bayram bayramdır.»

Bir tane daha içti; dimdik ayağa kalktı ve çevresindekilere meydan okuyarak baktı. Bir delilik yapmaya kararlıydı. Eğer sarı tenli polise rastlasaydı, işini bitiriverecekti. Bir horoz gibi kabararak, barakaların arasında dolanıp duruyor, at gibi çifte atıyordu ve yıpranmış topuklarını artık hiç mi hiç hissetmiyordu. Başını belâya sokmak, o küstah herife dersini vermek istiyordu. Arkasından gelen karısı ve çocukları onu ilgilendirmiyordu.

«Var mı karşıma çıkacak!» diye bağırdı.

Alandaki gürültüden kimse bu meydan okumayı duymadı. Fabiano, barakaların arkasına, şekerleme

tezgâhlarının kurulmuş olduğu yere gizlendi. Her şeyi yıkıp dökmeye kararlıydı, ama küçük bir düşünce kırıntısı hâlâ uyanıktı ve onu bundan alıkoydu. Burada caka satıp görünmeyen düşmanlarına hakaret edebilir ve gözlerini korkutabilirdi. Birbiriyle çatışık güçlerin harekete geçirmesiyle hem kendini tehlikeye atıyor, hem de aynı zamanda ondan dikkatle kaçınıyordu. Bu tür krizlerin tehlikeli olduğunu biliyordu; sarı tenli polisin birdenbire ortaya çıkıp konçlu çizmesiyle ayağına basacağından korktu. Sarı tenli polis, yalnızca kendi gibilerin arasında önem kazanan bir hiçti. En iyisi, ondan uzak durmaktı. Ama anıları bazan dayanılmaz oluyordu. Fabiano hesap soruyordu. İçkinin etkisiyle cesaret kazandı:

«Nerede o herif? Çirkin olduğumu söylemeye cesaret eden var mı içinizde?Çıksın karşıma!»

Abuk sabuk bağırarak meydan okuyor, bir yandan da söylediklerinin duyulmasından korkuyordu. Kimsecikler görünmedi. Fabiano gitgide daha yüksek sesle bağırıyor, hepsinin birer kukla, birer hadım olduğunu söylüyordu. Evet, öyleydiler. Yeterince bağırdıktan sonra, yakınlarda bir yerde ondan korkup saklanan birileri varmış gibi geldi. Onlara meydan okudu:

sürüsü.»

Bağırmaktan yorulup sustu; soğuk terler boşandı; ağzının içi tükürükle doldu aradığı sözcüğü bulamıyordu. Ne sürüsü? Dilinin ucundaydı. Dili şişmişti, çok kötüydü; tükürdü; camlaşan bakışlarını karısına ve çocuklarına çevirdi. Bir iki adım geri çekildi; midesi bulanıyordu. Sonra sendeleyerek ışık çemberinin içine geri döndü ve bir satış mağazasının basamağına oturdu. Düş kırıklığına uğramıştı; kendini güçsüz hissetti; heyecanı yatıştı. Ne sürüsü? Ne istediğini bilmeden bu soruyu yineleyip duruyordu. Hemen yanındaki karısına baktı, ama yüzündeki ifadeyi anlaya-

madı. Sinha Vitoria, Fabiano'nun içinde bulunduğu şaşkınlığın farkında mıydı? Ülkenin iç kısımlarından gelmiş ve aralarında sohbet eden başka insanlar da vardı burada, ama onlar Fabiano'yu sıkıyordu. Eğer kendini bu kadar kötü hissetmemiş olsaydı ve eğer midesindeki ekşime ve ter onu bu kadar rahatsız etmemiş olsaydı, onlarla kavga etmiş olurdu. Bu kişilerin yol kenarına oturmaya hakları olmadığı düşüncesi, aklını karıştırıp duran soruya eklendi. Karısı, çocukları ve küçük köpekleriyle onu yalnız bırakmalarını istiyordu. Ne sürüsü? Kısık bir çığlık attı ve ellerini çırptı.

«İt sürüsü!»

Bu ters sözcüğü bulunca, kendini biraz daha iyi hissetti. İt sürüsü. Onun gibi ülkenin içlerinden gelen çobanlar köpekten başka bir şey değildi, bu apaçık ortadaydı. Eliyle karısını ve çocuklarını aradı ve dinlenecek bir yer bulmuş olduklarını gördü. Şiddetli bir krampın etkisiyle yüzü çarpıldı ve ağzı yine tükürükle doldu. Tükürmeye başladı. Sakinleşti, derin bir soluk aldı ve çenesinden aşağı sarkan salyayı parmaklarıyla alıp attı. Başı dönüyor, kulakları korkunç bir biçimde uğulduyordu. Cesaret gösterdiğine ve tehlikelere göğüs gerdiğine yemin edebilirdi. Ama bir yandan da bir hatâ işlediğine inanmak istiyordu. Şu anda uyuşuk ve yorgundu. Sarhoş haliyle vahşi adam pozunu takındığı sürece, yaralı ayaklarını unutmuştu. Ama şimdi, sakinleşince, deri ayakkabıları onu korkunç derecede rahatsız ediyordu. Ayakkabılarını çıkardı, çoraplarını sıyırdı, yakasını açtı, boyunbağını ve ceketini çıkardı, hepsini yuvarlayıp bir bohça yaptı, çimentonun üzerine uzandı ve fötr şapkasını gözlerinin üzerine indirdi. Sonra midesindeki kaynamayla uykuya daldı.

Sinha Vitoria güç durumdaydı: Çok sıkışmıştı ve ne yapacağını bilemiyordu. Barakaların arkasına, şe-

kerlemelerin bulunduğu tezgâhların oraya gizlenebilirdi. Kararsızca ayağa kalktı, ama birden yeniden oturdu. Çocukları ve kocasını, içinde bulunduğu bu durumda yalnız bırakabilir miydi? İki büklüm oldu ve kuşkuyla çevresine bakındı, çünkü artık dayanamıyordu. Oradan gizlice sıvıştı ve önünde bir yığın kadının çömeldiği dükkânın köşesine kadar geldi. Toprağı ve öbür kadınların ayaklarını ıslattı, yüzü evlerin cephesine ve kâğıt fenerlere dönüktü. Sonra sessizce ailesinin yanına döndü, cebinden toprak çubuğunu çıkardı; doldurdu, yaktı ve dumanı keyifle uzun uzun içine çekti. Su dökme ihtiyacının verdiği rahatsızlıktan kurtulduktan sonra, karınca yuvası gibi kaynayan meydanı, üzerinde açık artırmayla satılacak olan eşyaların bulunduğu masayı ve havai fişeklerin parlak izini ilgiyle seyretti. Gerçekten de yaşam kötü değildi. Dehşetle, kuraklığı, o korkunç yolculuğu ve yalnızca kemiklerle kuru dalların bulunduğu ateş gibi kızgın patikaları hatırladı. Kötü anıları bir kenara itti ve tatlı düşüncelere daldı. Kalabalığın gürültüsü kulağa hoş geliyordu ve laternanın genizden çıkıyormuş gibi gelen sesi bir an bile olsun susmuyordu. Gerçekten iyi bir yaşam için Sinha Vitoria'nın tek eksiği, şeker değirmencisi Seu Tomas'ınki gibi bir yataktı. İçini çekti ve üzerinde yattıkları değnekten yatağı düşündü. Çömeldiği gibi duruyordu ve şenliğin bir yerini bile kaçırmamak için gözlerini dört açıyordu.

Çocuklar aralarında fısıldaşarak konuşuyorlardı. Dişi köpeğin ortadan kaybolması onları huzursuz ediyordu. Annelerinin eteğini çekiştiriyorlardı. Baleia'ya ne olmuş olabilirdi? Sinha Vitoria kayıtsızca kolunu kaldırdı ve çubuğun lülesiyle kestirmece bir yönü gösterdi. Çocuklar tatmin olmadılar. Köpekçik nerede olabilirdi? Kilise, kâğıt fenerler, satış mağazaları, oyun masaları ve havai fişekler onların ilgisini

çekmiyordu. Onlar yalnızca önlerinden geçenlerin ayaklarıyla ilgileniyorlardı. Zavallı hayvan; bir yerlerde dolaşıp duruyor, tekmelere katlanmak zorunda kalıyordu.

Birden Baleia göründü. Kaldırımı tırmanıyor, kadınlarm etekleri arasında kayboluyordu; Fabiano'nun üzerinden atladı ve dostlarına doğru yaklaştı; dili ve kuyruğuyla sevincini belirtti. Büyük çocuk onu sıkıca yakaladı. Artık kaçamazdı. Çocuklar ona kendilerini çok korkuttuğunu anlatmaya çalıştılar, ama Baleia söylenenleri pek önemsemedi. Tanımadığı bir sürü kokuyla dolu bu garip yerde, yapılanları yalnızca bir zaman kaybı olarak görüyordu. Havlamak, itirazını dile getirmek istedi, ama kimseyi inandıramadığını görünce vazgeçti; kuyruğunu aşağı saldı ve sahiplerinin isteklerine teslim oldu.

Çocukların düşüncesi de onunkine benziyordu. Tezgâhları, çadırları, açık artırma yapılan masayı ve üzerindeki eşyaları seyrettiler. Şaşkınlıkla, bunlar üzerine konuştular. Bu dünyada çok fazla insan olduğu dikkatlerini çekti. Birçok şey olduğunu keşfettiler. Şaştıkları şeyleri alçak bir sesle birbirlerine söylüyorlardı. Bunca görkemli şeyi bir arada düşünebilmek olanaksızdı. Küçük çocuğun, çekinerek kardeşine de açıkladığı bir kuşkusu vardı. Bütün bunları insanların yapmış olması mümkün müydü? Büyük çocuk durakladı; insanlara, aydınlık çadırlara ve iyi giyimli genç kızlara baktı. Omuzlarını silkti. Belki de bütün bunları insanlar yapmıştı. Yeni bir sorun ortaya çıktı; duyduğu kuşkuyu kardeşinin kulağına fısıldadı. Herhalde hepsinin bir adı vardı. Küçük çocuk soran gözlerini kaldırdı. Elbette, kilisenin sunağında ve dükkânların raflarında duran o değerli şeylerin adları vardı, hiç kuşkusuz. Bu sorunun içinden çıkabilmek için inceden inceye tartıştılar. İnsanlar bunca adı nasıl akıllarında tutabiliyorlardı? Ola-

naksızdı; hiç kimse bu kadar büyük bir bilgiyi koruyamazdı. Nesneler adları olmadan da aralarındaki ayrımı koruyorlardı ve gizemli kalıyorlardı. Onları insanlar yapmamıştı. Ve bunları kullanan insanlar dikkatsizdi. Uzaktan bakılınca her şey güzel görünüyordu. Korku ve hayranlık duyuyorlar, bu şeylerin içinde gizlenmeleri olası yabancı güçleri kızdırmamak için sessiz konuşuyorlardı.

Baleia uyuyordu; arasıra kafasını oynatıyor, burnunu kırıştırıyordu. Kent onu şaşkına çeviren kokularla doluydu.

Sinha Vitoria, satış yapılan barakaların arasında şeker değirmencisi Seu Tomas'ın yatağını gördü; gerçek bir yatak.

Fabiano horluyordu; yüzü yukarı doğru dönük, şapkası gözlerinin üzerindeydi; su kabı, deri ayakkabılarının üzerinde duruyordu. Kötü bir düş görüyordu. Baleia onda tanımadığı bir koku duydu. Fabiano kıpırdadı, soludu. Bir sürü sarı tenli polis belirmişti, hepsi birden o korkunç çizmeleriyle ayaklarını eziyorlar ve tehlikeli gözüken sustalı bıçaklarıyla gözünü korkutuyorlardı.

Baleia

Baleia ölmek üzereydi. Zayıflamıştı; derisi yer yer dökülmüş, kaburgaları kızılımsı bedeninden dışarı çıkmıştı, sineklerle kaplı, pis yaralarından kan ve irin akıyordu. Ağzındaki yaralar ve yüzündeki şişikler yemesini ve içmesini güçleştiriyordu.

Fabiano, hayvanın kuduz olduğunu sanıyordu ve boynuna yanmış mısır koçanlarından bir çelenk astı. Ama Baleia gitgide kötüleşiyordu. Ağılın kazıklarına sürünüyor ya da sabrı tükenip çalılığa koşuyordu; sarkık kulaklarını sallayarak sinekleri kovuyor, ucu bir çıngıraklı yılanın kuyruğu gibi kıkırdaklaşmış olan kısa ve tüylü kuyruğunu oynatıyordu.

Fabiano onu öldürmeye karar verdi. Ağızdan dolma tüfeğini aldı; zımparayla parlattı; bir çuval kumaşıyla temizledi ve dişi köpeğin fazla acı duymaması için yeterince saçmayla doldurdu.

Sinha Vitoria yatak odasına kapandı; bir uğursuzluk sezerek dehşete düşen ve durmadan aynı soruyu yineleyen çocukları yanına çağırdı:

«Baleia'ya bir şey mi yapılacak?»

Çocuklar barut ve kurşun keselerini görmüşlerdi; Fabiano'nun tavrı onları huzursuz ediyordu; içlerinde Baleia'nın tehlikede olduğu kuşkusu uyandı.

O, ailenin bir üyesi gibiydi. Üçü hep birlikte oynuyorlardı, ya da daha iyi söylemek gerekirse: Birbirlerinden hiç ayrılmıyorlardı; ırmağın kumlarında ve gitgide yükselerek, neredeyse keçi ahırının tamamını kaplayacak olan yumuşak tezek yığınının içinde yuvarlanıyorlardı.

Çocuklar sürgüyü sarsarak kapıyı açmak istedi-

ler, ama Sinha Vitoria onları yatırıp kulaklarını tıkamaya çalıştı: Büyüğünün kafasını bacaklarının arasına kıstırdı, öbürünün kulaklarını da elleriyle kapadı. Ufaklıklar karşı koymaya çalışınca sinirlendi ve kaba kuvvetle yola getirmeyi denedi.

Onun da içi sızlıyordu, ama elinden hiçbir şey gelmiyordu. Elbette ki Fabiano'nun kararı zorunlu ve haklıydı. Zavallı Baleia.

Kulak kesildi; kurşunun namluda yuvarlanışını ve tüfek harbisinin belirsiz sürtünme sesini duydu. İçini çekti. Zavallı Baleia.

Çocuklar bağırmaya ve karşı koymaya başladılar. Sinha Vitoria bacaklarını gevşetince büyüğünü elinden kaçırdı. Bir küfür salladı:

«Lânet herif!»

Dikkafalı çocuğu yakalamak için boğuşurken, iyiden iyiye öfkelendi. Eşek herif. Çocuğun, üzerine çiçekli etekliği ve kırmızı örtüyü geçirdiği kafasına bir yumruk indirdi.

Yavaş yavaş öfkesi geçti. Sinha Vitoria çocukları sallayarak uyutmaya çalıştı. Artık hasta köpekten sözedilmesini istemiyordu ve kendi kendine mırıldanarak hayvana aşağılayıcı adlar takmaya başladı. İğrenç hayvan, kuduz domuz. Kuduz bir köpeğin evde serbest dolaşmasına izin vermek olanaksızdı. Ama sonra verilen kararın çok ağır olduğunu anladı; Baleia'nın kuduz olduğuna ihtimal veremiyordu ve kocasının, köpeği öldürmelerinin gerçekten gerekli olup olmadığını anlayabilmek için bir gün daha sabredemediğine üzüldü.

O sırada Fabiano evin kapısının önündeydi ve parmaklarını şıklatıyordu. Sinha Vitoria başını içeri çekti, omuzlarıyla kulaklarını kapamaya çalıştı. Başaramayınca kollarını yukarı kaldırdı ve başının bir bölümünü kapamayı becerdi, ama bu arada çocukları da elinden kaçırmadı.

Fabiano veranda boyunca yürüdü, *barauna* ağacına ve kapıya baktı; görünmez bir köpeği görünmez hayvanların üzerine saldırttı:

«Yakala onları! Yakala onları!»

Sonra oturma odasına girdi; koridoru geçti ve alçak mutfak penceresinin önüne geldi. Avluya baktı; Baleia'yı kaşınırken ve kasıkotunun sapına sürtünürken gördü; tüfeğini doğrulttu. Dişi köpek güvensizlikle sahibine baktı; birden kasıkotunun çevresinden dönerek yön değiştirdi ve sıvıştı. Gizlendiği ağacın arkasında büzülmüş yattığı yerden kalkmamakta inat ediyor, yalnızca göz bebeklerini gösteriyordu. Fabiano bu manevraya sinirlenerek pencereden aşağı indi ağılın çiti boyunca sessizce ilerledi; hayvanların bağlandığı kazığın yanında durdu ve yeniden nişan aldı. Hayvanın yüzü ona doğru dönüktü ve hiç de iyi bir hedef tahtası gibi durmuyordu, bu yüzden Fabiano birkaç adım daha yaklaştı. Bodur bitkilerin oraya vardığında yine nişan aldı ve tetiği çekti. Kurşun Baleia'nın gerisine isabet etti ve bacağını sakatladı. Köpek umutsuzca havladı.

Sinha Vitoria, silâh sesini ve havlamayı duyunca Meryem Ana'nın resmine sımsıkı sarıldı. Çocuklar yatağın içinde hıçkırıklarla ağlayarak yuvarlanıyorlardı. Fabiano eve geri döndü.

Baleia büyük bir hızla kaçtı; balçık çukurunun çevresinden dönerek evin solundaki küçük bahçeye girdi; üç ayağının üzerinde topallayarak, karanfilleri ve pelinotu saksılarını geride bıraktı; çitin aralığından sürünerek geçti ve avluya vardı. Ev kapısına doğru yöneldi, ama Fabiano'ya rastlamaktan korktu ve keçi ahırına doğru uzaklaştı. Orada bir an durdu, sonra topallayarak amaçsızca oradan ayrıldı.

Öküz arabasının yakınlarında arka bacağı artık tutmaz olmuştu. Büyük bir kan kaybıyla, bir insan gibi iki ayağının üzerinde güçlükle yürümeye devam

ediyor ve gövdesinin arka kısmını sürüklüyordu. Geri çekilip arabanın altında gizlenmek istedi, ama tekerlekten korkuyordu.

Juazeiro ağaçlarına doğru yöneldi. Ağaçlardan birinin dibinde yumuşak ve derin bir balçık çukuru vardı. Orada, çamurun içinde yuvarlanmak hoşuna giderdi. Karasineklerden ve sivrisineklerden korunmak için her yanını toprağa bulardı. Ayağa kalktığında, yaraları kuru yaprak ve dallarla kaplanırdı. Başka bir hayvan olurdu.

Çukura ulaşamadan yere yıkıldı. Doğrulmaya çalıştı, başını yukarı kaldırdı ve ön ayaklarını doğrulttu, ama gövdesinin geri kalan kısmı kımıldamıyordu. Güçlükle öne doğru hareket etti, sürtünmekten ayakları sıyrıldı, tırnaklarını toprağa geçirdi ve yassı çakılların üzerinde durmaya çalıştı, ama sonunda gücü tükendi ve çocukların ölü yılanları attıkları taşların orada yere yığıldı.

Korkunç bir susuzluk boğazını yakıyordu. Bacaklarına bakmayı denedi, ama göremedi: Bakışını sis kaplamıştı. Havlamaya başladı ve Fabiano'yu ısırmak istedi. Aslında havlamıyordu, sessizce uluyordu; uluması gittikçe alçaldı ve sonunda duyulmaz oldu.

Güneş gözlerini kamaştırıyordu. Bir parça uzaklaşarak taşların ince gölgelerine gizlenmeyi başardı.

Acıyla çevresine bakındı. Neler gelmişti başına böyle? Sis gitgide yoğunlaşıyor ve yaklaşıyordu.

Dağlardan gelen *sarig*lerin[1] çekici kokusunu duyuyordu, ama koku çok zayıftı ve başka yaratıklarınkilerle karışıyordu. Görünüşe göre dağ iyice uzaklarda kalmıştı. Burnunu çekerek havayı ağır ağır soludu; keçiyolunu izleyip ortalıkta cirit atan *sarig*leri kovalamak geldi içinden.

1 **Sarig:** Amerika'da yaşayan keseli sıçanlara verilen ortak ad.

Güçlükle solumaya başladı; havlayacakmış gibi yaptı. Dilini kuruyan burnunda dolaştırdı, ama hiçbir ferahlık hissetmedi. Koku alma duyusu gitgide körleşiyordu. Kuşkusuz *sarigler* kaçıp gitmişlerdi.

Hayvanları unuttu ve içinde yeniden, elindeki o garip âletle camlaşmış gözlerinin önünde beliren Fabiano'yu ısırmak isteği uyandı. O âleti tanımıyordu, ama titremeye başladı, onu kötü sürprizlerin beklediğine inanıyordu. Kuyruğunu toplamak istedi ve bu alınyazısından kurtulmaya çabaladı. Gözkapakları düştü ve ona sanki kuyruğunu toplamış gibi geldi. Fabiano'yu ısıramazdı: Onun çevresinde dünyaya gelmişti, küçücük bir odada, odundan yatağın altında; yaşamı gösterişsiz geçmişti; çoban ellerini çırpınca, hayvanları bir araya toplamak için havlardı. Tanımadığı âletler onu hâlâ korkutuyordu. Soluğunu tuttu, ağzını kapadı ve yarı açık gözleriyle düşmanına baktı. Fabiano ve tehlikeli âleti ortadan kaybolmuşlardı.

Gözlerini açık tutmakta güçlük çekiyordu. Derin bir karanlığa gömüldü. Güneş batmıştı kuşkusuz. Keçi sürüsünün çan sesleri ırmaktan yukarı yükseliyor, domuz ahırının pis kokusu çevreye yayılıyordu.

Baleia korktu. Nasıl oluyor da hayvanlar gece vakti ortalıkta dolaşıyorlardı? Onları bir araya toplayıp yalağa götürmek onun göreviydi. Burun deliklerini şişirdi, çocukları görmeye çalıştı. Ortalıkta görünmemelerine şaşırdı.

Fabiano'yu hatırlamıyordu. Bir kaza olmuş olmalıydı, ama Baleia bu kazayı acizliğinden sorumlu tutmuyordu. Her tür sorumluluktan kurtulmuş olduğunun da farkında değildi. Korku onu sıkıştırıyordu. Keçilere göz kulak olması gerekiyordu: Bu saatlerde kırmızı jaguar ırmak kıyısı boyunca, uzaktaki çalılıkların arasında dolaşıyordu. Neyse ki çocuklar Sinha Vitoria'nın çubuğunu sakladığı, duvardaki oyuğun altında uyuyorlardı.

Bulutlarla kaplı, dondurucu bir kış gecesi küçük yaratığı sardı. Büyük bir sessizlik vardı ve çevrede tek bir canlılık belirtisi görünmüyordu. Yaşlı horoz kazığın üzerinde ötmüyor, Fabiano odundan yatağında horlamıyordu. Bu sesler Baleia'yı rahatsız etmezdi. Horoz kanatlarını çırpınca ve Fabiano yatağında dönünce, ona güven veren kokular yükselir ve onların varlığını hatırlatırdı. Şimdiyse avlu ona bomboşmuş gibi geldi.

Baleia hızlı soluyordu. Ağzı açıktı. Çenesi takırdıyordu. Dili hissiz sarkıyordu. Ne olduğunu bilmiyordu. Patlama, arka ayağına yediği darbe, balçık çukurundan avlunun sonuna kadar süren eziyet, bütün bunlar onun başını döndürdü.

Galiba mutfaktaydı, ocak taşlarının arasında yatıyordu. Sinha Vitoria yatmaya gitmeden önce kömürleri ve külleri toparladı ve çalı süpürgesiyle kararmış yeri süpürdü. Burası bir köpeğin dinlenmesi için iyi bir yerdi. Uykuya dalar dalmaz, bir sürü *sarig* ortalıkta sıçrayıp durmaya başladı; bütün bir *sarig* sürüsü sessizce mutfağı bastı. Sıkıntısı giderek artıyordu, karnından yukarı doğru yükselip göğsüne yerleşti. Göğüs kafesinin gerisinde olan, yalnızca hissizlik ve unutmaydı. Ama bedeninin geri kalan kısmı korkudan titriyordu; kaktüslerin dikenleri, hastalıktan parçalanmış etine batıyordu.

Baleia yorgun başını taşların üzerine koydu. Taşlar soğuktu. Herhalde Sinha Vitoria ateşi çok erken söndürmüştü.

Baleia uyumak istiyordu. *Sarig*lerle dolu bir dünyada neşeyle uyanacaktı. Fabiano'nun ellerini yalayacaktı, ölçüsüzce büyümüş bir Fabiano'nun elini. Çocuklar onunla birlikte çamurların içinde oynayacaklar, uçsuz bucaksız bir avluda, kocaman bir ahırda onunla yerlerde yuvarlanacaklardı. Dünya *sarig*lerle dolu olacaktı, yağlı ve dev *sarig*lerle.

Hesaplaşma

Fabiano, bölüşme sonunda danaların dörtte birini ve keçilerin üçte birini aldı. Ama tarıma elverişli toprağı olmadığından ve küçük gölün kıyısında yetiştirdiği birkaç fasulye ve biraz mısırla yetindiğinden, erzağını pazardan almak zorunda kalıyordu. Bu yüzden de hayvanları elinden çıkarıyordu. Bir tek dana derisini damgalamayı ya da bir keçinin kulaklarını işaretlemeyi bile başaramadı.

Eğer birkaç ay para biriktirebilseydi, bir şeyler yapabilirdi. Planlar kuruyordu. Saçma. Hiçbir şeyi olmayan hiçbir şey elde edemezdi. Sebzeler bitip, mısır koçanları kemirilir kemirilmez, efendisinden para istemek zorunda kalıyor ve hayvanlardaki payını az bir para karşılığı satıyordu. Kendi kendine homurdanıyordu; acizliğine söyleniyor, gitgide azalan parasıyla idare etmeye çalışıyordu; ne diyeceğini bilemiyor ve her şeyi içine atıyordu. Eğer onun yerine başka biri olsaydı, bu denli arsızca sömürülmezdi. Ama kovulmaktan korkuyordu. Bu yüzden efendisinin yanında yumuşuyor, parayı alıp öğütleri dinliyordu: Bir plan yapsan, ilerisini daha fazla düşünüp aklını başına toplasan iyi olacak. Şişmiş boynuyla, orada ağzı açık ve kıpkırmızı duruyordu. Birden söze karıştı: «Gevezelik bunlar. Para ince hastalık gibi dörtnala gider ve kimse yemeden yaşayamaz. Yoktan var olmaz.»

Patronu Fabiano'nun hayvanlarını birer birer damgalıyordu. Fabiano'nun satacak bir şeyi kalmayınca borçlanıyordu. Bölüşme günü boğazına kadar borca girmiş oluyor ve sayım sırasında onunla yok

pahasına uzlaşıveriyorlardı.

Her seferinde aynıydı. Fabiano hayvanların değerini hesaplıyor ve sonra üzülüyordu; tam razı olmuşken sözünden dönüyor ve karısına akıl danışıyordu. Sinha Vitoria çocukları balçık çukuruna gönderiyor, mutfağa giriyor ve düşüncelere dalıyordu; yere değişik büyüklükte ve renkte tohumlar serpiyor, bunlarla toplama çıkarma yapıyordu. Ama ertesi sabah Fabiano kente iniyor ve hesaplaşmanın sonunda Sinha Vitoria'nın çıkardığı sonucun her zamanki gibi patronunkinden farklı olduğunu saptıyordu. İtiraz ediyordu, ama aldığı yanıt hep aynıydı: Fark faizden ileri geliyordu.

Bu açıklamayı kabul etmiyordu: Bir yanlışlık olmalıydı. Yontulmamış bir adamdı kuşkusuz; kaba olduğunu herkes biliyordu; ama karısı zekiydi. Hiç kuşkusuz bu beyaz hesapta bir hatâ yapmıştı. Hatânın nerede olduğu bulunamadı ve Fabiano kendini kaybetti. Yaşamının başkasının elinde olması, kendine ait olanı el öperek uzatmak! Doğru muydu bu? Bir köle gibi çahşıp, hiçbir zaman özgürlüğünü kazanamamak!

Patron sinirlendi; küstahlığa dayanamadı; çobana kendisine başka yerde bir iş bulmasını öğütledi.

İş buraya kadar varınca, Fabiano yumuşadı ve korkakça geri çekildi. Tamam, tamam. Bu, yaygara koparmak için bir neden değildi. Aptalca bir şey söylemişse, özür diliyordu. Yontulmamış herifin biriydi, cahildi. Ama küstah değildi. Ne olduğunu biliyordu. Bir yük hayvanı. Kimseye kafa da tutmuyordu. Zengin insanlarla tartışmak haddine miydi? Evet, kabaydı, ama neyin yakışık alacağını bilirdi. Bu yanlışlık ancak karısının bilgisizliğinden olabilirdi; evet galiba hatâ karısındaydı, çünkü Fabiano bile hesaptan kuşkulanmıştı. Sonunda, okuma yazma bilmediği için (evet, kaba bir herifti) kadının sözlerine inanmıştı.

Ama özür diliyor ve böyle bir şeyin bir daha kesinlikle olmayacağına söz veriyordu. Patron sakinleşti ve Fabiano geri geri giderek dışarı çıktı. Şapkası yere sürünüyordu. Kapıda arkasını döndü, mahmuzlarını sağlamlaştırdı ve sendeleyerek uzaklaştı. Kırmızı deriden çizmeleri toprakta, fıçılar gibi güm güm sesler çıkarıyordu.

Köşeye kadar gitti; durdu; derin bir soluk aldı. Doğrusu ona böyle davranmaya hakları yoktu. Yavaş yavaş evinin yolunu tuttu. Seu İnacio'nun dükkânının önünden geçerken başını çevirdi ve yolunu değiştirdi. Son keresinde başına gelen terslikten sonra oradan geçmeye korkuyordu. Kaldırıma oturdu; cebinden parasını çıkardı; saydı ve ne kadar çaldırdığını hesap etmeye çalıştı. Bunun bir hırsızlık olduğunu yüksek sesle söyleyemiyordu. Ama öyleydi. Hayvanları ondan gülünç bir fiyata satın almışlar, bir de faiz istiyorlardı. Faiz de neyin nesiydi? Tam anlamıyla arsızlık. «Hırsızlık!»

Ve yakınmasına bir kerecik bile olsun izin verilmiyordu. Ne zaman çizmeyi aştıklarını anlayıp itiraz etmeye kalkışsa, beyaz adam hemen ayağa kalkıp kızgın adam pozunu takınıyordu.

«Hm! Hm!» Düşünceleri oldukça gerilere gitti. Kuraklıktan çok çok önceleri başına gelenleri anımsadı. Bir gün, güç duruma düşünce, ahırda şişmanlamak istemeyen domuzu alıp henüz ufacıkken kesmiş ve kentte satmak için yola koyulmuştu. Ama belediyeden bir adam elinde makbuz defteriyle gelip bütün işleri karıştırdı. Fabiano hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davrandı; kaba adamın biriydi o, hiçbir şeyden anlamazdı. Belediye memuru, eğer domuzu satmak istiyorsa vergi ödemesi gerektiğini söyleyince, Fabiano adamı, domuzun değil domuz parçalarının yani etin sözkonusu olduğuna ikna etmeye çalıştı. Vergi memuru öfkelendi, küfretti ve Fabiano

başını eğdi. İyi, iyi. Tanrı aşkına, hükümet memurlarıyla bir alıp veremediğim yok. Kendi malını istediği gibi kullanma yetkisi olduğunu sanırdı. Vergiden falan anlamazdı.

«Cahil, kaba bir adam, anlayın işte!»

Besi domuzunun kendisine ait olduğunu varsaymıştı. Ama belediye memuru gelip de bir parçası üzerinde hak iddia edince, artık bunu konuşmanın anlamı neydi ki? Eve geri dönüp eti kendi yiyecekti. Eti yiyebilir miydi? Yiyebilir miydi, yiyemez miydi? Vergi memuru alacağında öfkeyle diretti ve Fabiano özür diledi. Deri şapkasını elinde tutuyordu, iki büklüm olmuştu.

«Kavga etmek istediğimi de kim söyledi? En iyisi bu işe bir son vermek.»

Vedalaştı, eti çuvala soktu ve başka bir caddede gizlice sattı. Ama vergi memuru yolunu kesti ve homurdanarak vergiyle birlikte vergi cezasını da istedi. O günden sonra Fabiano domuz yetiştirmeyi bıraktı. Domuz yetiştirmek tehlikeliydi.

Elindeki kâğıt paralara baktı; nikel ve gümüş paralara; içini çekti ve dişini gıcırdattı. İtiraz etmeye bile hakkı yoktu. Hemen boyun eğmişti. Eğer boyun eğmeyecek olsaydı, karısı, küçük çocukları ve pılıpırtısıyla birlikte bu toprakları terkedip başka bir yere göç etmeye zorlanırdı. Nereye? Hm?! Karısı ve çocuklarıyla birlikte gidebileceği başka bir yer var mıydı? Hiçbir yer yoktu.

Dört bir yanına bakındı. Ufku sınırlayan damların öbür tarafında kurak ve sert ova uzanıyordu. Bu çölü geçmek için, aç ve paçavralar içindeki ailesiyle birlikte yapmak zorunda kaldığı o zorlu yürüyüşü anımsadı. Bir kez daha yakalarını kurtarmışlardı. Bu ona bir mucize gibi göründü. Oradan nasıl kurtulduklarını bile bilmiyordu.

Eğer başka bir yerde iş bulabilseydi, patronu ta-

rafından soyulduğunu bas bas bağırırdı. Görünüşe göre kaderine boyun eğmişti, kurak topraklara, patronlara, askerlere ve vergi memurlarına karşı büyük bir nefret duyuyordu. Hepsinin ona karşı olduğu bir gerçekti. Her ne kadar aldırmamaya alıştıysa da, bazen sabrı tükeniyordu. Bu kadar haksızlığa dayanabilecek bir sabır olamazdı.

«Günün birinde insan bir budalalık yapar ve başını belâya sokar.»

Onun da etten kemikten olduğu görülmüyor muydu? Onun işi başkaları için çalışmaktı, elbette kim olduğunu biliyordu. Tamam. Bu onun kaderiydi; alınyazısının bu kadar kötü yazılmış olmasında kimsenin suçu yoktu. Elden ne gelirdi ki? Alınyazısı değiştirilebilir miydi? Değiştirmenin mümkün olduğunu söyleseler, bu onu yalnızca korkuturdu. O bu dünyaya, vahşi öküzleri evcilleştirmek, dualarıyla yaraları iyileştirmek ve yaz kış çitleri onarmak için gelmişti. Bu onun yazgısıydı. Babası ve büyükbabası da böyle yaşamışlardı. Daha eskilere gidilirse aile diye bir şey yoktu. *Mandaracu*ları kesmek, kayışları yağlamak - buna doğuştan yetenekliydi. Bununla yetiniyor, daha fazlasını arzulamıyordu. Ona hakkı olan şeyi verselerdi, her şey yoluna girerdi. Ama vermiyorlardı. Zavallının biriydi; köpekler gibi ona yalnızca kemikler düşüyordu. Ama neden zengin insanlar ona ait olan kemiğin bile bir kısmını elinden alıyorlardı? Varlıklı insanların böylesine domuzluklara yeltenmesi, adamın midesini kaldırabilirdi.

Elindeki kâğıt paralar terden ıslanmıştı. Bu dolandırıcılığın daha ne kadar süreceğini merak ediyordu. Patronuyla yaptığı en son hesaplaşmada zararı eskisinden daha azmış gibi geldi. Heyecanlandı. Faizlerden ve ödeme sürelerinden sözedildiğini duymuştu. Bütün bunlar onda son derece acı bir izlenim bırakmıştı: Ne zaman aydın insanlar böyle karışık

sözcükler kullansalar, dolandırılıyordu. Bu sözcükleri duyunca içini bir korku kaplıyordu. Belli ki bu sözcükler yalnızca hırsızlıkları örtbas etmeye yarıyordu. Ama kulağa hoş geliyorlardı. Bazan birkaçını ezberliyor ve anlamsızca kullanıyordu. Sonra da unutup gidiyordu. Onun gibi zavallı bir adama, zengin insanların kullandığı sözcükler neyineydi? Sinha Terta'nın korkunç keskin bir dili vardı. Hiç kuşkusuz, hemen hemen kentliler kadar konuşuyordu. Eğer o da Sinha Terta kadar konuşabilseydi, o zaman kendine başka bir *fazendada* iş arardı. Bunun bir yolunu bulmak zorundaydı. Ama bulamıyordu. Karşısındaki dayatınca titremeye başlıyordu. Küçük bir çocuk gibi utanıyor, dirseklerini kaşıyor ve şaşkın görünüyordu. Bu yüzden onu kazıklıyorlardı. Serseriler. Öldüğünde uzanabileceği ufacık bir yeri bile olmayan bir zavallının her şeyini elinden almak! Bunun haksızlık olduğunu görmüyorlar mıydı? Bundan ne umuyorlardı ki? Hm? Ne umuyorlardı bundan?

«Ne?!»

Artık domuz yetiştirmiyordu. Belediyedeki adamların ona nasıl vergi ve ceza keseceklerini merak ediyordu. Üzerinden gömleğini çıkardılar, iyice dövüp sonra da deliğe tıktılar. Artık bir daha çalışmayacaktı; dinlenecekti.

Belki onu da yapmazdı. Kendi kendine konuşmayı kesti. Paralarını akıldan tekrar tekrar sayması yıllar sürerdi. Hepsini birden buruşturup cebine tıkıştırdı ve kemikten düğmeyi ilikledi. Alçaklık.

Ayağa kalktı ve barın kapısına kadar gitti; şekerkamışı rakısından bir kadeh içmek istedi. Tezgâhın önü o kadar kalabalıktı ki, vazgeçti. Bu insanların arasında oturmak hoşuna gitmiyordu. Alışık değildi buna. Bazan incitmek amacı gütmeksizin bir şey söylüyordu, ama onu yanlış anlıyorlar ve ipin ucu kaçıyordu. Böyle bir bara girmek tehlikeliydi. Onu an-

layan tek kişi karısıydı. Konuşmasına bile gerek yoktu: Hareketleri yeterliydi. Sinha Terta, caddede dolaşan başka insanlar gibi konuşmasını biliyordu. Bir insanın böyle olması iyi bir şeydi, kendini koruma olanağına sahip olması. Fabiano'nun bu olanağı yoktu. Olsaydı, bu şekilde yaşamazdı.

Böyle bir bara girmek tehlikeliydi. Bir fıçı dolusu şekerkamışı rakısını bitirebilirdi, ama Seu İnacio' nun dükkânına yaptığı son ziyareti anımsadı. Eğer o zaman da canı içmek istememiş olsaydı, o aksilik de başına gelmezdi. Rahat bir içki bile içemiyordu. Neyse. Eve dönüp uyurdu o da.

Suratı bir karış, ağır ağır yola koyuldu; mahmuzları bile şıkırdamıyordu. Uyuyamayacaktı. Yatağın tam ortasında dallı bir odun vardı. Ancak büyük bir yorgunluk, bir Hıristiyan'ın bu kadar sert bir zeminde uyuyabilmesini sağlardı. Bunun için yorulana kadar ata binmesi ya da bütün gün boyunca çitleri onarması gerekiyordu. Yorgun argın ve beli tutmaz bir halde yatağa uzanıp domuzlar gibi hırıldardı. Ama şimdi gözünü bile kapayamayacaktı. Bütün gece odunların üzerinde dönüp duracak, düşmanlarını düşünecekti. Gelecekte neler yapacağını hayal etmek isterdi. Hiçbir şey yapmayacaktı. Ölesiye çalışacak ve kovuluncaya kadar başkalarının evinde oturacaktı. Sonra da uzaklara çekip gidecek ve kurak çölün bir yerinde açlıktan ölecekti.

Cebinden tütün tomarını çıkardı ve keskin bıçağıyla ince ince doğrayarak bir sigara hazırladı. En azından güzel olan şeyleri anımsayabilseydi, yaşam, bazan göründüğü kadar kötü olmazdı. Caddeden ayrıldı. Başını yukarı kaldırdı; bir yıldız gördü; birçok yıldız gördü. Düşmanlarının hayali gözlerinin önünden silinmeye başladı. Karısını, çocuklarını ve ölen dişi köpeği düşündü. Zavallı Baleia. Sanki ailenin bir üyesini öldürmüştü.

Sarı Tenli Polis

Fabiano, solmuş *catinga* ağaçları ve çalılarla kaplı, kurumuş küçük gölün kıyısına giden dar keçiyolunu izliyordu. Ağır adımlarla yürüyordu. Omzunda av çantası, kolundaysa bir sürü kayış ve hayvan çanı asılıydı. Çalı bıçağı ağaç kütüklerine çarpıyordu.

Her zamanki gibi yere bakıyor ve izleri çözmeye çalışıyordu. Benekli beyaz kısrağın ve damızlık atın izlerini tanıyordu, büyük ve küçük tırnaklarının izlerini de. Bu ancak benekli kısrağın olabilirdi. Beyaz tüylerini bir akasya ağacının gövdesine sürtmüştü. Kuma işiyor ve sidiği izleri bozuyordu. Aygırlarda ise böyle bir şey olmazdı.

Fabiano kayıtsızca yoluna devam ediyor, at izlerini ve bunlarla kesişen başka küçük hayvanlarınkileri inceliyordu. Yere doğru eğildi ve bir av köpeği gibi kokuyu izledi. Çöl canlanıyordu. Buradan geçen hayvanlar hayalinde geri dönüyorlar ve gözlerinin önünde beliriyorlardı.

Kısrağın gittiği yönü izliyordu. Sırtında taşıdığı kıldan örülmüş yular bir devedikenine takıldığında, yaklaşık yüz kulaç yol almıştı. Yuları devedikeninden kurtardı; çalı bıçağını çıkardı ve yolunun üzerinde duran devedikenleriyle kaktüsleri kesmeye başladı.

İyi iş beceriyordu. Toprak dikenli çalılarla kaplıydı. Kırılan dalların sesini duyunca durdu. Arkasına döndü ve bir yıl önce onu hapse atan sarı tenli polisle yüzyüze geldi. Onun yüzünden iyi bir dayak

yemiş ve bir geceyi hapiste geçirmek zorunda kalmıştı. Bıçağını aşağı indirmesi bir saniye sürdü, hattâ saniyeden bile az. Eğer biraz daha uzun sürmüş olsaydı, sarı tenli, kellesi ortadan ikiye ayrılmış, kumda bacakları açık yatıyor olacaktı. Fabiano'nun kolunu yukarı kaldıran hareket o denli güçlüydü ki, eğer başka bir hareket kolunu ters yöne çevirmeseydi, bir cinayet işlemiş olacaktı. Bıçağın namlusu birden havada kaldı; yabancının burnunun dibinde, tam kırmızı beresinin üzerinde.

Çoban önce ne olduğunu anlayamadı. Yalnızca karşısında bir düşmanın durduğunu görüyordu. Sonra bir insanın, daha da kötüsü hükümetin bir temsilcisinin sözkonusu olduğunu farketti. Şiddetle sarsıldı ve kendine hâkim oldu; kolu kararsız ve güçsüzce bir o yana bir bu yana sallanıyordu.

Polis çelimsiz, pısırık herifin biriydi, korkudan titriyordu. Çalı bıçağını yine havaya kaldırmak geldi içinden, ama kasları ona boyun eğmiyordu. Gerçekten de bir insan öldürmek istemiyordu: Vahşi bir atı terbiye ediyormuş gibi davranıyor, dallardan ve dikenlerden sakınıyordu. Eyerin üzerinde iç güdüsüyle hareket ediyordu. Herhangi bir şey onu bir sağa bir sola itiyordu. Ve bu şey, sarı tenlinin kafatasını ikiye ayırmak istiyordu. Eğer bu şey yalnızca bir dakika daha uzun süreydi, Fabiano cesur bir adam gibi görünecekti. Ama o kadar uzun sürmedi. Tehlike duygusu uyandı ve karar veremedi; gözlerini faltaşı gibi açtı; güç soluk alıyordu; sakallı ve ter içindeki yüzünü gerçek bir korku kapladı; çalı bıçağının sapını terlemiş parmaklarının arasında güçlükle tutabiliyordu.

Korkuyordu. Tehlikede olduğunu bir kere daha söylendi, ama sonra her şey ona o kadar aptalca geldi ki, gülmeye başladı. Böyle birinden korkmak, olacak şey mi? Hiç kimseyi böylesine titrerken görme-

mişti. İt herif. Kentte sözü geçmiyor muydu? Dağlıların ayakları üzerinde tepinmemiş miydi? İnsanları hapse atmadı mı? Pis, it herif.

Fabiano öfkelendi. Bu aşağılık herif neden vahşi dişi domuzlar gibi dişlerini takırdatıyordu? Fabiano'nun yüzü korkutucu bir ifade aldı. Tehlike fikri kaybolmaya başladı. Ne tehlikesi olabilirdi ki? Böyle biri için bıçak kullanmaya gerek yoktu, tırnaklarıyla bile işini hallederdi. İri ve kıllı sol eli polisin yüzüne doğru yaklaştı. Hayvan çanları ve kamçının kayışı kıpırdadı. Polis geri çekildi ve büyük *catinga* ağacına dayandı. Eğer arkasında *catinga* ağacı olmasaydı, zavallı yere yuvarlanacaktı.

Fabiano kanlanmış gözlerini ona dikerek çalı bıçağını kılıfına soktu. Herifi tırnaklarıyla parça parça etmek isterdi. Yediği dayağı ve hapiste geçirdiği geceyi hatırladı. Evet ya. Böyle biri suçsuz insanlara eziyet ederek para kazanıyor. Doğru muydu bu? Fabiano'nun yüzü tüyler ürpertici bir şekil aldı. Doğru muydu bu? Kimseye en ufak bir kötülüğü dokunmayan kişilere eziyet etmesi? Neden? Soluğu tıkandı; alnındaki çizgiler derinleşti; küçük, mavi gözleri bu acı dolu soruyla faltaşı gibi oldu.

Polis geri çekildi ağacın arkasına gizlendi. Fabiano tırnaklarını nasırlı ellerine geçirdi. Duyularının yeniden kararmasını istiyordu. Yeniden, bilincinin allak bullak olduğu o duruma gelmesi olanaksızdı. Silâh kullanmasının gereksiz olduğunu söylendi yeniden, ama onu kullanmayacağını zaten biliyordu ve yalnızca bir bahane aradığını da. Bir dakika süresince kararsızlığına duyduğu öfke o kadar büyüktü ki, gücünü yeniden toplayıp düşmanının üzerine yürümüştü.

Öfkesi kayboldu; avcuna geçirdiği parmakları açıldı ve Fabiano birdenbire küçük bir çocuk gibi aciz kaldı; bedeni güçten düştü.

Catinga ağacına yapışan polisin yalnızca bir kolu, bir ayağı ve yüzünün bir bölümü görünüyordu, ama bu görünen bölümler çobanın gözünde gitgide büyümeye başladı. Ağacın arkasındaki diğer bölümleriyse çok daha büyük olmalıydı. Fabiano bu delice fikirleri kafasından atmaya çalıştı.

Bu saçmalıklar da nereden aklına geliyordu!

Daha birkaç dakika önce hiçbir şey düşünmüyordu, ama birden soğuk terler boşandı ve dayanılmaz anılar onu rahatsız etmeye başladı. Kolay köpüren zorba bir adamdı. Yo, arasıra sabrı tükenen bir adamdı, ama böyle olunca hep o zararlı çıkıyordu. Örnek göstermek gerekirse, o öğleden sonra sabrı tükenip saygın bir kişinin anasına küfretmeseydi, dayak yiyip hapiste yatmak zorunda kalmayacaktı. Bu pezevenklerden ikisi üzerine atılmış, süngüleriyle biri göğsüne, öbürü de sırtına vurmuştu ve o titreyerek yolunmuş tavuk gibi gizlenmişti. Bütün bunlar, yalnızca cinleri tepesine çıkıp uygunsuz birkaç söz söylediği içindi. Bir terbiye hatâsı. Bu onun suçu muydu? Büyük bir karışıklık oldu; onbaşı pazar yerindeki halkın arasından bir yol açtı: «Yürü, ileri.» Sonra da dayak ve hapis, bu kadar saçma bir konu yüzünden. Onu, Fabiano'yu kışkırtmışlardı. Doğru muydu, değil miydi? Yelken bezinden ayakkabısının üzerinde bir çizmenin ökçesi! Kendini kaybedip küfürü salladı. Saygın birinin anasına küfretmenin hiçbir önemi yoktu, çünkü bu küfürün hiç kimseyi incitmek amacı gütmediği apaçık ortadaydı. Anlamsız bir küfür. Sarı tenlinin bunu anlaması gerekirdi. Ama anlamadı. Konuyu yanlış değerlendirip düdüğüyle bekçileri yanına çağırdı. Ve Fabiano boku yedi.

«Defol!»

Catinga ağacına yaklaştı. Şimdi «Defol!» diye bağırsa, polis memuru ne yapardı acaba? Kaçmaz, ağaca iyice yapışırdı. Anasına rahatlıkla küfredebilecek

pis herifin biriydi. O halde... Fabiano çenesini öne doğru çıkardı ve homurdandı. Böylesine çelimsiz bir hilekâr başkalarını dövüp hapse atıyordu. Fabiano'nun aklı almıyordu bunu. Eğer iri, güçlü bir adam olsaydı, o zaman tamamdı. Ama yine de hükümet tarafından dayak yemek utanılacak bir şey değildi. Fabiano başından geçenleri hatırladıkça neredeyse belirli bir gurur duyacaktı. Ama böyle biri... Birkaç homurtu çıkardı. Hükümet neden bu tür insanlara görev veriyordu? Demek ki namuslu insanlara iş vermekten çekiniyordu! Bu tür ayak takımının tek düşündüğü, zararsız insanlara kötülük etmekti. Fabiano da bir üniforma giyseydi, bunlar gibi bayağılaşır mıydı acaba? İşçilerin ayaklarına basıp, döver miydi onları? O bunları yapmazdı.

Ağır ağır yaklaştı; ağacın çevresinde döndü ve birden, ağzı açık ona bakarak ağaçta bir destek arayan polisin karşısına dikildi. Tabanca ve bıçak burada oyun dışı kalıyordu. Fabiano polisin kımıldamasını bekledi. Beş para etmezin tekiydi besbelli, ama bu değersiz herif bir üniforma taşıyordu ve iri iri açılmış gözleri, solmuş dudakları ve örgü şişi gibi takırdayan dişleriyle sonsuza kadar Fabiano'nun önünde böyle eli kolu bağlı durmayacaktı herhalde. Tepinecek, bağırıp çağıracaktı; tüfeğiyle dipçikleyecek ve çizmesinin topuğuyla Fabiano'nun yelken bezinden ayakkabılarının üzerine basacaktı. Bunun gibi beş para etmez bir herifin ona hakaret edip dayak attığını, sonra da kodese tıktığını düşündükçe çıldırıyordu. Kendini korkaklığının aynasında seyrediyor, öbür insanlardan daha sefil, daha zavallıymış gibi geliyordu ona.

Başını eğdi; boynunun kırmızı derisini kaşıdı. Eğer polis bıçağı çekmezse, bağırıp çağırmazsa, Fabiano mahvolurdu. Ellerini böyle bir ödlekle, böyle sarı tenli bir herifle kirletmeli miydi? O bir insan

azmanıydı; dayanıklıydı. Gücü yerindeydi ve kavga etmek istiyordu; bir güzel dövüp, sonra da dövüş alanını başı yukarda terketmek istiyordu. Kadınlarla dans ederken ve içki içerken çıkan eski kavgaları hatırladı. Bir keresinde elinde yalnızca iyi bilenmiş bir bıçakla bütün bir zenci sürüsünü bozguna uğratmıştı. Sinha Vitoria da bu olaydan sonra ondan hoşlanmaya başladı. O sert adamın biriydi. Yıllar onu uslandırmış mıydı? Kaç yaşındaydı ki? Bilmiyordu, ama yaşlandığı ve eski gücünü kaybettiği bir gerçekti. Eğer bir aynası olsaydı, yüzündeki kırışıklıkları ve ağaran saçlarını görebilirdi. Kendindeki değişikliğin farkında değildi, ama yaşı ilerliyordu.

Nasırlı elleri terden ıslandı. Ya şimdi? Titreyerek saklanan pis bir herifin karşısında terlemek de neyin nesiydi? Bu bir felâket değil miydi, büyük bir felâket? Galiba bir daha hiç eski haline dönemeyecekti. Galiba ömrünün geri kalan kısmında böyle miskin ve güçsüz kalacaktı. İnsanlar nasıl değişiyor! Her şey geçmişte kaldı! Değişmişti. Dans salonlarında tozu dumana katan o eski Fabiano gitmiş, yerine başka bir adam gelmişti sanki. Tam sopayı yiyip hapiste çürüyecek bir Fabiano.

Yüzünü çevirdi ve çalı bıçağına şöyle bir baktı. Çalı bıçağına hiç benzemiyordu; bir işe yaradığı yoktu.

Hiçbir işe yaramıyordu.

«Bir işe yaramadığını da kim söyledi?»

O gerçek bir çalı bıçağıydı, *sim senhor*[1]. Şimşek kadar hızlıydı ve çalıların, dalların kellesini uçuruyordu. Ve bir sümüklünün beynini ikiye ayırmasına az kalmıştı. Şimdi yırtık kılıfında dinleniyordu; bir zamanlar silâh olarak kullanılan, işe yaramaz bir demir parçası. Eğer heyecanı bir saniye daha uzun sür-

1 **Sim senhor:** Evet bayım.

seydi, polis memuru şu anda ölmüş olacaktı. Fabiano, sarı tenli polisin dışarı fırlamış gözleri ve iki yana ayrılmış bacaklarıyla nasıl ayağının dibinde serilmiş yattığını gözlerinin önüne getirdi. Bir kan sızıntısı saçlarını örter, taşların arasında dağılıp giden bir kan birikintisi oluştururdu. Çok iyi! Onu çalılığa sürükleyecek ve akbabalara terkedecekti. Ve hiçbir pişmanlık duymayacaktı. Odundan yatağında karısıyla huzur içinde uyuyacak, sonra da eğitilmesi gereken çocuklarını çağıracaktı. O bir erkekti, bu ortadaydı, kimse tersini ileri süremezdi. Kendini toparladı ve gözlerini, bakışlarını kaçıran polis memurunun gözlerine dikti. Bir erkek. Yaşadığı sürece pısırık biri olarak kalacağını düşünmek saçmalıktı. Artık işi bitmiş miydi? Hayır. Peki, korkudan altına eden ve yerin dibine geçen bu pısırığı yok etmek neye yarayacaktı? Ve pazarlarda dolaşıp, zavallı insanlara hakaret eden üniformalı bir kukla yüzünden kendini üzmek? Dert etmeyecekti. Üzülmeye değmezdi. Gücünü kendine saklamak daha iyiydi.

Duraksadı; kafasını kaşıdı. Bunun gibi daha bir sürü sefil herif vardı; bu çelimsiz, miskin ve zavallılar sürüsü içini büyük bir dehşetle doldurdu.

Kaygıyla geri çekildi. Polis, Fabiano'nun çok korktuğunu görünce yeniden cesaret kazandı. Emin adımlarla ileri doğru çıktı ve yolu sordu. Fabiano deri şapkasını çıkardı.

«Hükümet hükümettir.»

Fabiano deri şapkasını çıkardı, iki büklüm oldu ve sarı tenli polise yolu gösterdi.

Tüylerle Kaplı Dünya

Yalağın yanındaki mantar meşesi yabanıl güvercinlerle doluydu. Kötüye işaret. Herhalde bozkır tutuşacaktı. Büyük kümeler halinde geliyorlar, ırmak kıyısındaki ağaçlara konup dinleniyorlardı; susuzluklarını gideriyorlar ve çevrede yiyecek tek bir şey olmadığından güneye göç ediyorlardı. Fabiano ve Sinha Vitoria'yı korku sardı ve gelecek olan felâketi hayal ettiler. Güneş çeşmenin suyunu kurutuyor ve lânet olasıca güvercin sürüsü kalan son suyu da içiyordu; hayvanları öldürmek istiyorlardı.

Sinha Vitoria böyle dedi. Fabiano homurdandı; kaşlarını çattı; bu sözü abartmalı buldu. Kuşlar, öküzlerle keçileri öldürebilir mi hiç, bu ne biçim düşünce! Karısına kuşku dolu gözlerle baktı. Aklını oynattığını sandı. Evin girişindeki banka oturdu; parlayan aydınlığını-kötüye işaret- yabanıl güvercin kanatlarının örttüğü bulutsuz gökyüzünü seyretti. Kuşlar öküzleri öldürecek, olacak şey mi bu! Galiba Sinha Vitoria'nın kafasında bir tahta eksikti.

Fabiano'nun çenesi aşağı sarktı ve ter içindeki alnında kırışıklıklar daha da arttı: Karısının ne demek istediğini anlamak olanaksızdı. Aklı bir türlü ermiyordu. Bu ufacık hayvanlar! Kafası karıştı ve nedenini aramaktan vazgeçti. Eve girdi; av çantasını yanına aldı; kendine bir sigara sardı; yaktı ve derin derin içine çekti. Çevresine bakındı; bakışları bir an için kuzeye doğru yöneldi; boynunu kaşıdı.

«Eyvah! Durum hiç de iyi görünmüyor.»

Burada daha fazla kalamayacaklardı. Çevreye yayılan sessizlikte kuşların kanat sesleri duyuluyordu.

Sinha Vitoria ne demişti? Sözcükler yeniden Fabiano'nun aklına geldi ve ne anlama geldiklerini anladı. Yabanıl güvercinler suyu içip bitirecekler. Doğru. Hayvanlar susuz kalıp ölecekler. Çok doğru. Yabanıl güvercinler hayvanları öldürecekler. Tastamam. Sinha Vitoria hep böyle karışık şeyler söylerdi, ama biraz düşününce doğru olduğu ortaya çıkardı. Fabiano onun ne demek istediğini ancak şimdi anladı. Yaklaşan felâketi unuttu ve Sinha Vitoria'nın kurnazlığına güldü. Böyle bir kadın altın değerindeydi. Fikirleri vardı, *sim senhor*, akıllıydı. Zor durumlarda bir çözüm yolu bulurdu. İşte! Yabanıl güvercinlerin hayvanları öldüreceğini bilmek! Gerçekten de öldürdüler. Yalağın dibindeki mantar meşesinin soyulmuş dalları üzerinde ne bir çiçek, ne de bir yaprak kalmıştı; yalnızca kuş tüyleri vardı.

Yakından bakmak istedi; ayağa kalktı; av çantasını omzuna astı; deri şapkasını ve ağızdan dolma tüfeğini de yanına aldı. Koridoru geçti; avluyu yürüdü; keçiyoluna yaklaşırken dişi köpek Baleia aklına geldi. Zavallı hayvan. Ağzında korkunç bir çıban vardı; tüyleri dökülüyordu; öldürmek zorundaydı onu. Yaptığı yerinde bir şey miydi? Bunu hiç düşünmemişti. Dişi köpek hastaydı. Çocukları ısırmasına izin verebilir miydi? İzin verebilir miydi buna? Çocukları kuduza maruz bırakmak delilikti! Zavallı Baleia. Onu aklından çıkarabilmek için kafasını salladı. Köpekle olan anılarını yeniden canlandıran bu şeytan işi tüfekti. Evet, hiç kuşkusuz bu tüfekti. Avlunun sonundaki taşların önünden geçerken başını yana çevirdi. Baleia, gözleri akbabalar tarafından oyulmuş, burada kaskatı ve soğuk yatıyordu.

Adımları hızlandı; keçiyolunu indi; yaş toprakta yürüdü; yalağa doğru yaklaştı. Pis su akan çeşmenin

üzerinde müthiş bir kanat sesi duyuluyor, mantar meşesinin dalları görünmüyordu. Soysuzlar. Ülkenin iç taraflarındaki kum çöllerinden kalkıp buralara geldilerse, sonları yakındı. Hayvanlar ölecekti; üstelik dikenli bitkiler bile kuruyacaktı.

İçini çekti. Ne yapmalı? Yine göç edip başka bir yere yerleşmeli ve hayata yeni baştan mı başlamalı? Tüfeğini kaldırdı ve nişan almadan tetiği çekti. Kuşlardan beş altı tanesi yere düştü; öbürleri ise korkuyla uçuştular. Kurumuş dalların çıplaklığı ortaya çıktı. Ama yavaş yavaş yeniden kuş tüyleriyle kaplandı. Bu işin sonu gelmiyordu.

Fabiano düş kırıklığına uğramış bir halde yalağın kenarına oturdu; tüfeğini ağır ağır küçük saçma taneleriyle doldurdu. Saçmalar daha fazla parçaya ayrılıp mümkün olduğu kadar çok düşman öldürsün diye sıkıyı tıkaçla çok bastırmadı. Bir daha ateş etti; yine yere kuşlar düştü; ama bütün bunlar Fabiano'yu sevindirmiyordu. Bu yolla iki üç günlük yiyeceğini çıkarmıştı: Eğer yeterli cephanesi olsaydı, haftalarca, hattâ aylarca yetecek bir stok yapabilirdi.

Barut ve saçma keselerini yokladı; yolculuğu düşündü ve içini bir ürperti kapladı. Kendini aldatmaya çalıştı; kötü düşünceleri kafasından atarsa yolculuğa gerek kalmayacağına kendini inandırdı. Sigarasını tekrar yaktı ve kendi kendine mırıldanarak kafasındaki düşüncelerden kurtulmaya çalıştı. Sinha Terta, çevresinde, her konuda bilgili olmasıyla tanınırdı. Patronuyla arasındaki hesap ne durumdaydı? Bu konuyu hiçbir zaman anlayamayacaktı. Her şeyi silip süpüren şu faiz meselesi. Ve sonunda beyaz adam, bir de ona iyilik etmiş gibi davranıyordu. Sarı tenli polis...

Felâket, Fabiano'nun peşini bırakmıyormuş gibi görünüyordu; yumruğunu sıktı ve baldırına vurdu. Allah belâsını versin! Tam bir talihsizliği unutmaya

çalışıyordu ki, bir başkası ortaya çıkıyordu. Ne patronunu, ne de sarı tenli polisi hatırlamak istiyordu. Ama bir türlü aklından çıkaramıyordu; ezilmiş bir solucan gibi kıvrıldı. Talihsiz bir insandı; o, dünyanın en talihsiz insanıydı. O öğleden sonra sarı tenli polisi gebertip, çalı bıçağıyla parça parça etmeliydi. Namussuz, korkak herif. Ama böyle yapacak yerde kuyruğunu kıstırıp ona yolu gösterdi. Elini ter içindeki, kırışık alnında gezdirdi. Bu yüzkarasının üzerinde neden bu kadar duruyordu ki? Sefil herifin biriydi o. Peki, hep böyle mi kalacaktı? Aşağılık, pısırık herif! Eğer böyle korkak biri olmasaydı, orman haydutlarının arasına katılıp çevresine korku ve dehşet salardı. Günün birinde onu pusuya düşürüp öldürürlerdi ya da cezasını çektiği cezaevinde çürüyüp giderdi. Ama bu yine de, güneşten pişmiş bir halde, burada, yolun kenarında karısı ve çocuklarıyla birlikte geberip gitmekten daha iyi olurdu. Çalı bıçağını sarı tenlinin boynuna yavaş yavaş saplamalıydı. Belki hapse atarlardı, ama hiç olmazsa saygı gösterirlerdi. Adam yerine koyarlardı onu, evet, bir adam. Oysa şu andaki durumuyla kimse ona saygı gösteremezdi. Adam değildi o; hiçbir şeydi. Dayak yiyor ve bir kere bile öcünü alamıyordu.

«Fabiano, oğlum, cesur ol. Utan kendinden! Öldür şu sarı tenli polisi. Sarı tenli polis bizim belâmız, ölmeli onlar. Öldür şu sarı tenli polisi ve ona görev verenleri.»

Konuşurken öfke dolu hareketler yapıyor ve güç harcıyordu. Dinlenmeliydi. Susadığını hissetti. Güneşte yanmış, kırmızı yüzünden terler boşanıyor ve kızıl sakalını daha koyu gösteriyordu. Kıyıya indi. Tuzlu su birikintisinin kenarına çömeldi ve avucuyla höpürdeterek su içti. Bir yabanıl güvercin sürüsü korkup havalandı. Fabiano ayağa kalktı; kızgınlığı gözlerinden okunuyordu. «Pis yaratıklar.»

Kuşlar öfkesini yeniden üzerlerine çevirdiler. Suyun kenarına oturdu; defalarca mantar meşesinin dallarına ateş etti ve yer ölü kuşlarla doldu. Onları tuzlayıp ipe gerecek, gelecek yolculukta erzak olarak kullanacaklardı. Artakalan parasını da barut ve kurşuna yatırması, sonra da yola çıkmadan önce bir gününü yalağın başında geçirmesi gerekiyordu. Başka bir yere göç etmeye zorunlu muydular? Buna zorunlu olduklarını bildiği halde, her zayıf umuda sarılıyordu. Belki de kuraklık olmazdı; belki yağmur yağardı. Bu lânet olası hayvanlar onu korkutuyordu. Onları unutmaya çalıştı. Ama orada dururlarken, başının üzerinde dönüp çamurların içinde debelenirlerken, dalların üzerine konmuş ya da yerde ölü yatarken onları unutmak mümkün müydü? Onlar olmasaydı, kuraklık da olmayacaktı. En azından şu anda: Belki daha sonra gelirdi ve kısa sürerdi. Fabiano kuraklığın yaklaştığını hissetti. Sanki çoktan gelmişti bile; açlığı, susuzluğu ve göç etmenin korkunç eziyetini şimdiden duymaya başladı. Daha birkaç gün önce her şey yolundaydı; kayış kesiyor, çitleri onarıyordu. Birden gökyüzünde bir nokta belirdi; binlerce nokta bir araya gelip bulutlara dönüştü; kanatların korkunç sesi felâketi haber veriyordu. Çeşme kurumaya başladığında, bir şeyler sezer gibi olmuştu ve yeni başlayan günün beyaz ışığını ve akşamüstünün felâketi haber veren kızıllığını kuşku dolu gözlerle seyretmişti. Şimdiyse kuşkuları doğru çıkıyordu.

«Pis yaratıklar.»

Bu kahrolası hayvanlar kuraklığa neden oluyorlardı. Eğer onları öldürebilseydi, kuraklık ortadan kalkacaktı. Birden sert bir hareket yaptı ve öfkeyle tüfeğini doldurdu. Biçimsiz, kıllı eli şişik ve sıyrık içindeydi, tüfek harbisini çevirirken titriyordu.

«Felâket!»

Bu haşaratla başa çıkmak olanaksızdı. Gözlerini

geniş ovada gezdirdi; terkedilmiş gibi geldi. Kuş tüyleriyle ve onu yiyip bitirecek kuşlarla kaplı bir dünyada kendini yapayalnız hissetti. Karısı aklına geldi ve içini çekti: Zavallı Sinha Vitoria, başında teneke kaplı sandık, yeniden çöllere düşecekti. Kızgın toprakta, sivri taşlardan ayakları yarılıp kanayana kadar yürümek zorunda kalmak onun gibi akıllı biri için çok ağırdı. Yabanıl güvercinler hayvanları öldürüyordu! Sinha Vitoria böyle bir şeyi nasıl keşfedebilmişti? Anlamak zordu. Oysa o, Fabiano, kafasını patlatsa, böyle bir şey dünyada aklına gelmezdi. Sinha Vitoria hesap yapmasını da biliyordu: Mutfağa oturuyor, *Milreis*,[1] *Tostao* ve *Vintem*[2]'in yerine kullandığı değişik büyüklükteki bir öbek tohumdan yararlanıyordu. Ve meseleyi kafasından çözüyordu. Patronun hesaplarıysa daha değişikti; mürekkeple, kargacık burgacık yazılmıştı ve çobanın hakkı yeniyordu, gerçi Fabiano bunların yanlış olduğunu ve patronun onu dolandırmak istediğini biliyordu, ama yine de dolandırılıyordu. Ne yapabilirdi ki? Fabiano bir yük hayvanıydı, hapiste yatan ve dayağa katlanan zavallı bir adam. İsyan edebilir miydi? Edemezdi. Bir yük hayvanıydı o. Ama Sinha Vitoria'nın hesabı doğru olmalıydı! Zavallı Sinha Vitoria. Kemikleri hiçbir zaman adam gibi bir yatak yüzü göremeyecekti; tek isteğiydi bu. Başka insanlar yatakta yatmıyorlar mıydı? Fabiano, Sinha Vitoria'yı incitmek istemiyor, bunun yalnızca bir düş olduğunu bile bile yatak almaya razı oluyordu. Onlar, nazik insanlar gibi yatakta yatamazlardı. Ve şimdi yabanıl güvercinler Sinha Vitoria'yı yiyip bitireceklerdi.

Kıyıya indi; kuş ölülerini topladı; patlayacak kadar dolan av çantasına sokuşturdu. Yavaş yavaş

1 **Milreis:** 1000 **reis** değerinde para birimi.

2 **Vintem:** 20 **reis** değerinde eski Brezilya para birimi.

oradan uzaklaştı. O, Sinha Vitoria ve çocuklar, güvercinleri yiyeceklerdi.

Eğer dişi köpek Baleia hayatta olsaydı, karnını tıka basa doldurabilecekti. Neden kalbi sızlıyordu? Dişi köpeğin haline kim olsa acırdı. Onu öldürmesi gerekiyordu, çünkü hastaydı. Aklı yeniden kayışlara, çitlere ve patronun karışık hesaplarına gitti. Keçiyolunu tırmandı; *juazeiro* ağaçlarına doğru yaklaştı. Zavallı hayvan, ağaçlardan birinin dibinde, balçığın içinde yuvarlanmaya, ince dallara ve yapraklara bulanmaya bayılırdı. Fabiano içini çekti; üzerinde korkunç bir yük hissetti. Ya yanıldıysa? Kurumuş yaylaya baktı; *sarig*lerin koşuştuğu tepeyi gördü. Kaktüslere ve sarmaşıklara, dişi köpeğin kuduz olduğunu, çocuklar için bir tehlike kaynağı oluşturduğunu açıkladı. Onu bu yüzden öldürmüştü. Düşünceleri karışmaya başladı: Dişi köpekle, kuraklığın habercisi olan yabanıl güvercinleri birbirine karıştırdı. Kuraklık onu, karısını ve iki çocuğunu yutuverecekti. Sinha Vitoria haklıydı: Kurnaz bir kadındı o ve olacakları önceden görüyordu. Fabiano, onun değerini daha iyi anlayabilmek için gözlerini dört açtı, ama iri bir kurbağa kadar ağır olan yüreği ölü köpeğin anısıyla doldu. Köpekçiğin hali acınmayacak gibi değildi; o kadar çelimsiz, o kadar hareketsiz ve kaskatıydı ki; gözleri akbabalar tarafından oyulmuştu. Fabiano, *juazerio* ağaçlarının oraya vardığında daha hızlı yürümeye başladı. Belki de Baleia'nın ruhu, hayalet olarak görünmek için oralarda dolaşıyordu.

Korku içinde eve vardı. Hava kararmaya başlıyordu. İçini hep garip bir korkunun kapladığı saatti bu. Son zamanlarda cesaretini yitirmişti; kendini huzursuz hissediyordu, çünkü talihsizlik gitgide büyüyordu. Sinha Vitoria'ya danışmalıydı; güvercinleri kafasından atmalı, düşünceleri açıklığa kavuşmalıydı. Dişi köpeği haksız yere öldürmediğine de kendini

inandırması gerekiyordu. Bu lânetli yerden çekip gitmeliydi. Sinha Vitoria da onun bu düşüncesine katılacaktı kuşkusuz.

Kaçış

Avluda hayat gitgide güçleşiyordu. Sinha Vitoria titreyerek haç çıkarıyor, tespihi parmaklarının arasında kaydırıyordu. Dudaklarını oynatarak umutsuzluk dolu dualar okuyordu. Fabiano saçağın altındaki banka uzanmıştı. Kasırganın, kuru yaprakları öğütüp toz haline getirdiği ve siyah, yanmış dalları eğriltti-ği ıssız, sarı araziyi seyrediyordu. Son güvercinler de gökyüzünün maviliğinde kaybolmuştu. Kenelerin yiyip bitirdiği hayvanlar birer birer ölüp gidiyorlardı. Fabiano dayanıyor, Tanrı'ya bir mucize için yakarıyordu.

Ama avlu gittikçe tenhalaşınca, bütün bunların boş olduğunu anladı. Karısıyla birlikte yolculuğa karar verdi; uyuza tutulan buzağılarını öldürdü; etleri tuzladı ve patronuna veda etmeden, ailesiyle birlikte yola koyuldu. Ona olan borçlarını hiçbir zaman ödeyemezdi. Kaçak bir zenci gibi uzaklara gitmeyi göze almaktan başka yapacak bir şeyi kalmamıştı.

Sabah erkenden yola koyuldular. Sinha Vitoria elini duvardaki delikten içeri soktu ve sürgüyü çekerek ön kapıyı dışardan kapadı. Avluyu geçtiler; beş domuz ahırını, kapısı açık ağılı, parçalara ayrılmış öküz arabasını ve her iki *juazeiro* ağacını karanlıkta geride bıraktılar. Çocukların ölü yılanları attıkları taşların önünden geçerken Sinha Vitoria ölen dişi köpekleri Baleia'yı hatırladı. Ağladı, ama karanlıkta gözyaşları gözükmüyordu.

Keçiyolunu indiler; kurumuş ırmak yatağını geç-

tiler ve güneyin yolunu tuttular. Sabah serinliğinde, dar ve taşlarla kaplı yolda epeyce ilerlediler: Dört suskun gölge-çocuklar çamaşır bohçalarıyla en önde; rengârenk teneke sandığı ve suyla dolu sukabağıyla Sinha Vitoria; onun arkasından da çalı bıçağı ve sustalı bıçağıyla Fabiano yürüyor, yemek tasını bir kayışla kemerine bağlamış, av çantasını boynuna asmış, bir omzunda ağızdan dolma tüfeği, öbür omzunda da erzak çuvalını taşıyordu. Kaynağın balçıklı toprağına varana kadar on sekiz mil yürüdüler.

Durdular. Fabiano yükünün bir kısmını yere bıraktı; elini, korumak için gözlerinin üzerine tutarak gökyüzüne baktı. Bu göçlerinin de hayatlarına gerçekten bir yenilik getirip getirmeyeceğini anlamadan buralara kadar sürüklenmişti. Aynı hızla yollarına devam eden çocuklara kızıp söylendi ve onlara güçlerini idareli kullanmalarını öğütledi. Gerçeği söylemek gerekirse: Avludan ayrılmak istemiyordu. Yolculuk ona anlamsız geliyordu; bu konuyu pek düşünmüyordu. Çok yavaş hazırlanmıştı; hazırlıklara ara vermiş, yeniden başlamış ve ancak her şey yitip gittiğinde yola koyulmaya karar vermişti. Bir mezarlıkta daha fazla yaşayabilir miydi? Onu bu acımasız toprağa bağlayan hiçbir şey kalmamıştı; gömülmek için daha az kurak bir toprak bulacaktı. Fabiano bunları söylenirken bir yandan da başka şeyler düşünüyordu: Domuz ahırının ve ağılın onarılması gerekiyordu; koşum atı iyi bir dost, benekli beyaz kısrak, kaktüsler, kil çanaklar, ocağın taşları, odundan yatak. Yorgunluktan artık dizleri tutmuyordu; gecenin karanlığında bez sandaletlerin sesleri kesildi. Her şeyi bırakıp gitmek zorunda mıydı? Ve bez sandaletlerin taşlarla kaplı yolda çıkardığı gıcırtı yeniden duyuldu.

Fabiano gökyüzüne baktı; yeni başlayan günün çizgi halindeki ışığını seyretti; gerçeklere inanmak istemiyordu. Her gün kalbi çarparak ufku inceliyor,

ateş kızıllığından farklı herhangi bir şey keşfetmeye çalışıyordu. Şapkasının aşağı doğru kıvrılmış kenarının altında, gözlerini koruyan ağır elleri titriyordu.

Kolları umutsuzca, ağır ağır aşağı indi.

«Her şey bitti.»

Daha gökyüzüne bakmadan önce, bir yandan siyah, bir yandan da kırmızı olduğunu ve koyu mavi bir renge dönüşeceğini biliyordu. Fabiano kötü bir şey keşfetmiş gibi ürperdi.

Yabanıl güvercinler ortaya çıktığından bu yana, sürekli huzursuzluk içindeydi. Uyuyabilmek için kendini zorluyordu. Ama çalışırken bir titreme geliyor, geceleri ise korkuyla yerinden fırlıyordu, pirelerden rahatsız olarak odundan yatağın bir kenarına çörekleniyor ve yoksulluğunu düşünerek kendini yiyip bitiriyordu.

Işık gittikçe güçleniyor, çevreyi aydınlatıyordu. Yolculuk daha yeni başlıyordu. Fabiano, karısına ve çocuklarına baktı, tüfeğini ve erzak çuvalını eline aldı, sert sözcüklerle yola devam emrini verdi.

Peşlerinden kovalıyorlarmış gibi oradan hızla uzaklaştılar, Fabiano'nun bez sandaletleri neredeyse çocukların topuklarına değiyordu. Küçük köpek Baleia'nın anısı ona dayanılmaz bir acı veriyordu. Onu bir türlü kafasından atamıyordu. Çevrede acıbaklaların dikenlerinden başka bir şey gözükmüyordu. Baleia'yı hatırladıkça acı duyuyordu. Bu düşman çevreden kaçmalıydı.

Çocuklar önden koşuyorlardı. Sinha Vitoria gözleriyle göğüslerinin arasında asılı duran, beyaz ve mavi boncuklardan yapılmış tespihini arıyordu, ama yaptığı hareketler az kalsın renkli teneke sandığın yere düşmesine neden oluyordu. Doğruldu, sandığı başının üzerine yerleştirdi ve dudaklarını kıpırdatarak dua etti. Tanrı, efendimiz, günahsızları korur. Sinha Vitoria cesaretini kaybetmeye başlıyordu; yüreği bü-

yük bir sevecenlikle doldu. Ama sonra yine neşesi yerine geldi, üzüntülü düşüncelerden kurtulmaya ve kocasıyla tek tük sözcüklerle konuşmaya çalıştı. Hazırcevap bir kadın olduğu halde, konuşurken gırtlağı sıkışıyormuş gibi hissediyor ve bir türlü aradığı sözcüğü bulamıyordu. Bu ıssızlıkta kendini yalnız ve terkedilmiş hissediyordu; yardıma ihtiyacı vardı, ona cesaret verecek birisine. Herhangi bir ses duymalıydı. Kuşsuz, yapraksız, rüzgârsız bir sabah, öldürücü bir sessizliğe dönüşüyordu. Kırmızı çizgiler kayboldu, göğü kaplayan mavilik tarafından emildi. Sinha Vitoria konuşmalıydı. Eğer ağzını kaparsa, cılız, kuru bir incir ağacına benzeyecekti. Kendini kandırmaya, güçlü olduğunu, dayanılmaz sıcağın, kurumuş ağaç dallarının, tembelliğin ve suskunluğun hiçbir önemi olmadığını söylemeye, bağırmaya çalıştı. Fabiano'nun yanına yaklaştı; ona cesaret verdi ve kendi de cesaret kazandı; gözünü korkutan çevresini, dikenleri, yabanıl güvercinleri, kurbanlarını bekleyen akbabaları unuttu. Geçmişten konuştu; geçmişi gelecekle karıştırdı. Geri dönemezler miydi, her zaman ne idiyseler, yine öyle olamazlar mıydı?

Fabiano duraksadı; kendine anlamadığı sözcükler yöneltildiğinde her zaman yaptığı gibi kendi kendine mırıldandı. Ama Sinha Vitoria'nın konuşmayı başlatması hoşuna gitti. Umutsuzluk neden olmuştu buna. Erzak çuvalı ve av çantası ağırlaşmaya başladı. Sinha Vitoria sordu ve Fabiano karısının ne demek istediğini anlamak için kafa yorarken farkında bile olmadan üç kilometre ilerledi. Önce, her zaman neyseler yine o olduklarını söylemek istiyordu, ama sonra değişmiş olduklarını gördü; yaşlanmışlar, güçten düşmüşlerdi. Doğrusunu söylemek gerekirse bambaşka insanlar olmuşlardı. Sinha Vitoria pes etmedi. Uzun zaman önce nasıl yaşıyorlarsa yine öyle yaşamaları iyi olmaz mıydı? Fabiano kararsızca kafasını salladı;

belki iyi olurdu, belki de kötü. Yanlış anlaşılmalarla ve yinelemelerle dolu uzun bir tartışma yaptılar. Seu Tomas'ın şeker değirmeni tarafından korunan o küçük evdeki yaşantılarına dönmek. Bu konuyu tartıştılar ve sürekli korku içinde yaşayıp, kuraklığı düşünmek zorunda kalacaklarından bunun bir yararı olmayacağına karar verdiler. Şimdi insanların yaşadığı bir yere yaklaşıyorlardı; konaklayacak bir yer bulmak zorundaydılar. Çingeneler gibi sonsuza kadar işlerini şansa bırakamazlardı. Belki de güdülecek tek bir sığırın bile bulunmadığı bir yere geldik düşüncesi, çobanın içini korkuyla kapladı. Sinha Vitoria, başka bir işle uğraşabileceğini söyleyerek onu avutmaya çalıştı. Fabiano titremeye başladı; arkasına döndü ve geride kalan boş avlunun bulunduğu yöne doğru baktı. Hasta hayvanları düşündü, ama hemen kafasından attı bunları. Geçmişi düşünmenin ne anlamı vardı? Hayvanlar ölmüştü. Kaşlarını çattı; gözyaşlarını tuttu; büyük bir özlem yüreğini elemle doldurdu; hemen arkasından da ruhunu acı veren anılar kapladı: Patron, sarı tenli polis, avlunun sonundaki taşların yakınında serilmiş yatan dişi köpek Baleia.

Yolun bir dönemecinde çocuklar gözden kayboldu. Fabiano onlara yetişebilmek için adımlarını sıklaştırdı. Zevk aldıkları sürece koşmalarına izin vermek gerekirdi. Sinha Vitoria kocasının peşinden gitti, çocuklara yetişti. Dönemeci geride bırakırlarken, patronun, sarı tenli polisin ve dişi köpek Baleia'nın yavaş yavaş belleğinden silinmeye başladığını hissetti.

Konuşma yeniden başladı. Fabiano neredeyse iyimserlik gibi bir şey hissetti. Erzak çuvalını yerine yerleştirdi; karısının tombul yüzüne, kalın bacaklarına baktı. İyi. Canı cigara içmek istedi. Ama erzak çuvalının ipini ve tüfeğin kayışını tuttuğundan bu

isteğini yerine getiremedi. Geri kalmaktan, yoluna devam edememekten korkuyordu. Gevezeliği sürdürdü: Daha yakından bakılınca, patronun, sarı tenli polisin ve dişi köpek Baleia'nın içinde gizlendiği görülen buluttan kurtulmak için başını salladı. Bez sandaletlerin içindeki, bir ceviz kabuğu kadar sert, nasırlı ayaklar aylarca yürümeye devam edecekti. Yoksa etmeyecek miydi? Sinha Vitoria'ya göre edecekti. Fabiano bu görüşünden dolayı ona teşekkür etti ve kalın bacaklarını, tombul kıçını, dolgun göğüslerini övdü. Sinha Vitoria'nın yanakları kızardı ve Fabiano coşkuyla övgüsünü yineledi. Çekici bir kadındı ve güçlüydü, yere sağlam basıyordu. Sinha Vitoria gözlerini yere indirdi ve güldü. Fabiano'nun söylediği kadar da değildi, hayır. Bu fazla uzun sürmeyecekti; zayıflayacak, göğüsleri gevşeyip sarkacaktı. Ama yine kilo alacaktı. Ve şu anda gittikleri yer, belki de bıraktıkları yerden daha iyi olacaktı. Fabiano kuşkuyla dudak büktü. Sinha Vitoria onun bu kuşkusunu reddetti. Neden onlar da insanlar gibi yaşamasınlar, neden onların da şeker değirmencisi Seu Tomas'ın ki gibi bir yatakları olmasındı? Fabiano kaşlarını çattı: Dönüp dolaşıp yine bu saçma konuyu açıyordu. Sinha Vitoria bu konuda diretiyor ve kocasını ikna etmeyi başarıyordu. Neden talihsizlik bir türlü yakalarını bırakmıyordu? Hiç kuşkusuz olağanüstü şeyler vardı bu dünyada. Ömür boyu hayvanlar gibi göç mü edeceklerdi? Fabiano'ya göre etmemeliydiler.

«Dünya büyük.»

Aslında dünya onlar için küçüktü, ama onlar büyükmüş gibi davranıyorlar ve bir yandan inanç dolu, öte yandan huzursuz, yollarına devam ediyorlardı. Gizemli yaratıkların yaşadığı uzaktaki dağlara bakan çocukları seyrettiler. «Ne düşünüyorlar acaba?» diye fısıldadı Sinha Vitoria. Fabiano bu soruyu garip buldu ve homurdanarak karşı çıktı. «Çocuklar küçük

hayvanlar gibidir, düşünmezler.» Ama Sinha Vitoria soruyu yineledi ve kocasının söyledikleri kesinliğini kaybetti. Sinha Vitoria haklı olmalıydı. O her zaman haklıydı. Şimdi de çocukların büyüyünce ne yapacaklarını merak ediyordu.

«Hayvanları güdecekler,» dedi Fabiano.

Sinha Vitoria yüzünü buruşturdu, reddedercesine başını salladı ve az kalsın başının üzerindeki teneke sandığı düşürüyordu. Meryem Ana onları böyle bir talihsizlikten korurdu. Hayvan gütmek, bu ne biçim düşünce! Uzak topraklara ulaşacaklar, yalnızca tepelerin, yassı çakılların, kurumuş ırmakların, dikenlerin, akbabaların, ölmüş hayvan ve insanların bulunduğu o ıssız araziyi unutacaklardı. Bir daha hiç geri dönmeyeceklerdi; genellikle, ülkenin iç kısımlarından gelen insanların yüreğini dolduran özleme karşı koyacaklardı. Yoksa yiyecek tek bir şey bile olmadığından feci bir ölüme mahkûm edilen birer öküz müydüler? Çok uzaklarda bir yere yerleşecekler ve yeni alışkanlıklar edineceklerdi.

Fabiano, karısının bu sonu gelmeyen hayallerini dinliyordu. Kollarında güç kalmadı ve erzak çuvalı omzundan kaydı. Yeniden yerine yerleştirdi ve yükü öne doğru kaydırdı. Sinha Vitoria'nın konuşması ona ilâç gibi geliyordu. Yorgunluk hissetmeden kilometrelerce yol almışlardı. Birden içini bir zayıflık duygusu kapladı. Açlık olmalıydı bu. Fabiano başını yukarı kaldırdı ve deri şapkasının kirli, aşınmış kenarının altında gizlenen gözlerini kırpıştırdı. Saat aşağı yukarı on iki olmalıydı. Güneşten kamaşan gözlerini yere indirdi ve engin yaylada bir gölge ya da su izi bulmaya çalıştı. Midesinde gerçekten bir delik açılmış gibi hissediyordu. Yine çuvalı yerleştirdi ve dengeyi sağlamak için yana doğru eğildi, bir omzunu yukarı kaldırdı, öbürünü de aşağı indirdi. Vitoria'nın güçlü umutları artık onu etkilemiyordu. Hayal

ürünlerine bel bağlıyordu o. Kim olsa acırdı haline. Böyle ne başı, ne sonu olan planlar kurmak! Sandığın ve şişe biçimindeki sukabağının ağırlığından boynu gövdesine gömülüyordu.

Bir *quixaba*[1] ağacının kurumuş dalları altında dinlendiler; bir avuç dolusu manyok unu ve birkaç parça kuru et yediler; hindistancevizi kabuğuyla birer yudum su içtiler. Fabiano'nun alnındaki, kayışı yumuşatan ter kurudu ve derisindeki derin kırışıklıkları dolduran tozla karıştı. Başının dönmesi geçti; midesi rahatladı. Yola koyulduktan sonra su dolu sukabağı Sinha Vitoria'nın sırtına artık eskisi kadar fazla ağırlık vermiyordu. Fabiano içgüdüsel olarak ovada bir kaynak arıyordu. Keskin bir soğukluk duygusu tüylerini ürpertti. Çocukça bir gülümsemenin verdiği anlatımla kararmış dişleri ortaya çıktı. Bu cehennem sıcaklığında nasıl olur da soğukluk hissedebilirdi? Bir an bu aptalca anlatımla öylece durdu, çocuklara, karısına ve ağır yüklerine baktı. Büyük çocuk iştahla bir kemiği kemiriyordu. Fabiano dişi köpek Baleia'yı hatırladı; yine bir titreme geldi ve yüzündeki aptalca gülümseme kayboldu.

Eğer çevrede su bulsalardı, patlayana kadar içerler, dolu midelerle ayaklarını sürüye sürüye yollarına devam ederlerdi. Fabiano, Sinha Vitoria'yla bunu konuşuyor ve arazideki bir çukurluğu gösteriyordu. Orada su var mıydı, yok muydu? Sinha Vitoria başını öne doğru uzattı; kuşkulu görünüyordu ve Fabiano bunun üzerine sorduğunu doğruladı. Bu araziyi tanımıyor olabilir miydi? Yoksa saçmalıyor muydu? Eğer karısı görüşüne katılsaydı, Fabiano rahatlayacaktı, çünkü söylediklerinden pek emin değildi; ama Sinha Vitoria kuşkularında diretiyordu. Fabiano coştu, karısını cesaretlendirmeye çalıştı. Kafasında su

1 **Quixaba:** Bumelia sertorum familyasından bir ağaç.

içebilecekleri bir yer canlandırdı ve tarif etti; yalan söylediğini bilmeden yalan söylüyordu. Sinha Vitoria da heyecanlandı ve kocasına umut verdi. Bu çevreyi tanıyorlardı. Fabiano'nun mesleği neydi? Hayvanlara bakmak; bir atın sırtında çevreyi araştırmak. Ve o her şeyi iyice araştırıyordu. Uzaktaki dağların ötesinde başka bir dünya yatıyordu, korkutucu bir dünya; oysa dağların bu yanında, yaylada, bitkiler, hayvanlar, çukurlar ve taşlar vardı.

Çocuklar yere uzandılar ve uykuya daldılar. Sinha Vitoria hayat arkadaşından çakmağı istedi ve çubuğunu yaktı. Fabiano da bir sigara sardı. Şimdilik her şey yolundaydı. Sözünü ettikleri su yeri gerçeğe dönüşüyordu. Planlar kurmaya başladılar; sigaranın ve çubuğun dumanları birbirine karışıyordu. Fabiano araziyi tanıdığı konusunda üsteliyordu; koşum atından sözetti. Hiç kuşkusuz ölecekti, bu kadar görkemli bir hayvan. Onu da beraberlerinde getirselerdi, eşyaları o taşıyabilirdi. Bir süre kuru otlarla yetinmek zorunda kalırdı, ama dağların öte yanında taze ot vardı. Ne yazık ki hayvan avlunun sahibine aitti ve şimdi ona yem verecek kimse olmadığından yavaş yavaş zayıflayacaktı. Her yanı yaralarla kaplı ve uyuz olmuş bir dost, çitin dibinde bir yerde yatıp ölecekti; akbabaların yalpalayarak yaklaştıklarını, havadan üzerine doğru alçaldıklarını ve sivri gagalarıyla gözlerine yöneldiklerini görecekti. Fabiano, bıçak kadar keskin gagalarıyla canlı yaratıkların gözlerini tehdit eden bu korkunç kuşları hatırlayınca ürperdi. Eğer sabırlı olsalardı, kurbanlarını rahat rahat yiyip bitirebilirlerdi. Ama orada, üzerlerinde daireler çizen bu obur leş kargalarının hiç sabırları yoktu.

«Leş kargaları!»

Hiç durmadan daireler çiziyorlardı. Kimse bu kadar akbabanın buraya nereden geldiğini bilmiyordu.

«Leş kargaları!»

Fabiano, toprağın üzerini kaplayan, uçan gölgeleri seyretti. Belki de çitin dibinde bir yerde yatan ve ölüp giden zavallı atın üzerinde daireler çiziyorlardı. Fabiano'nun gözleri doldu. Kim olsa acırdı hayvanın haline. Zayıf ve çıplaktı, açlıktan ölüyordu ve gözleri insan gibi bakıyordu.

«Leş kargaları!»

Fabiano'yu özellikle kızdıran, bu alçak hayvan sürüsünün, artık kendini koruyamayacak durumda olan yaratıkların gözlerini gagalama alışkanlığıydı. Kuşlar, mavi gökyüzünden üzerine doğru geliyorlarmış, sanki çok yakınmdalarmış ve gitgide alçalarak onun, Sinha Vitoria'nın ve çocukların çevresinde çizdikleri daireleri daraltıyorlarmış sandı ve dehşetle ayağa fırladı.

Sinha Vitoria, Fabiano'nun acı çeken çehresinden okunan huzursuzluğun farkına vardı ve o da ayağa kalktı. Çocukları uyandırdı ve pılıpırtılarını topladı. Fabiano yükünü yeniden sırtladı. Sinha Vitoria, Fabiano'nun kemerine bağlı kayışı çözdü; kepçeyi aldı, büyük çocuğun kafasına geçirdi ve onun üzerine de bir giysi bohçasını koydu. Fabiano bu yerleştirmeyi çok beğendi, gülümsedi ve akbabalarla atı unuttu. Evet. Ne kadın be! Böylece onun yükü azalmış, ufaklığın da kafası güneşten korunmuş oluyordu. Kepçenin ağırlığı önemsizdi, ama Fabiano buna karşın büyük bir hafiflik hissetti. Yere sağlam bastı ve su yerinin yolunu tuttu. Henüz karanlık bastırmadan oraya varacaklar, su içecekler, dinlenecekler ve ayışığında yollarına devam edeceklerdi. Bu her ne kadar kesin değilse de, yavaş yavaş belli oluyordu. Güneş batarken konuşma yeniden başladı.

«Ben bundan da boktan durumlar gördüm,» dedi Fabiano ve gökyüzüne, dikenlere ve akbabalara meydan okudu.

«Doğru değil mi?» diye mırıldandı Sinha Vitoria,

soru sormaksızın, yalnızca Fabiano'nun söylediğini doğrulamak için.

Henüz tam anlamıyla bilmedikleri, yeni bir hayat yavaş yavaş belirmeye başlıyordu. Fabiano çalılığın sonsuzluğunda büyüdüğü için bu ona güç geliyordu, ama buna karşın küçük bir araziye yerleşecekler ve küçücük bir toprak parçasını süreceklerdi. Daha sonra da kente göç edecekler, çocuklar okula gidecek, onlar gibi olmayacaklardı. Sinha Vitoria coştu. Fabiano güldü. Ellerini ovuşturmak isterdi, ama çuvalı ve tüfeği tutmak zorundaydı.

Tüfeği, erzak çuvalını ve bez sandaletlerinin içine giren küçük taşları hissetmiyordu; çürüyen etin havayı bozan pis kokusunu da duymuyordu. Sinha Vitoria'nın sözleri onu hayran bırakıyordu. Yol onları götürüyordu. Hiç görmedikleri bir yere varacaklardı. Fabiano hayatından memnundu. Nerede ve nasıl bir yer olduğunu kafasında canlandıramadığı bu ülkeye inanıyordu. Uysallıkla Sinha Vitoria'nın sözlerini yineliyordu; Sinha Vitoria'nın kendi kendine saçmaladığı sözleri, çünkü ona güveniyordu. Güneye doğru yürüyorlardı ve hayalleri onlara eşlik ediyordu. Sağlıklı insanlarla dolu, büyük bir kent onları bekliyordu. Çocuklar, güç ve yararlı şeyler öğrenmek için okula gideceklerdi. Onlarsa, iki ihtiyarcık, dişleri dökülmüş köpekler gibi hayatlarını sona erdireceklerdi. Baleia gibi güçsüz kalacaklardı. Ne yapacaklardı? Kaygıyla duraksadılar. Tanımadıkları ve uygar bir yere varacaklar, oraya yerleşeceklerdi. Ülkenin iç tarafları kentlere güçlü insanlar gönderecekti, tıpkı Fabiano, tıpkı Sinha Vitoria ve çocukları gibi.

SON

KIRAÇ

Graciliano Ramos

Graciliano Ramos (1892 - 1953), Brezilya'nın ünlü yazarlarından biri. *Kıraç*, yazarın başyapıtı sayılıyor. Brezilya'nın kıraçlarında, karısı, çocuğu ve papağanıyla göç eden çoban *Fabiano*'nun öyküsü. Aşağılanmanın, haksızlığın pençesinden kurtulamayan çoban Fabiano'nun tek zevki, birkaç bardak içki ve yılda bir yapılan köy şenliğinde atlıkarıncaya binmektir. Graciliano Ramos, bu başyapıtında, ilginç bir anlatım yöntemi deniyor: Olayları, bilinçli olarak, romanının ilkel kişilerinin bakışıyla ve diliyle anlatıyor. Anlatımındaki yalınlık ve kurgusundaki yoğunlukla, bu ilginç romanın da beğenileceği inancındayız.

Kapak: **Saadet Ceylan**